

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 147 leden, te weten:

Van Aardenne, Aarts, Van Amelsvoort, Andela-Baur, Van den Anker, Van Baars, E. C. Bakker, M. Bakker, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, De Beer, Beinema, Van den Bergh, J. D. Blaauw, P. M. Blauw, De Boer, Bolkestein, De Boois, Borgman, Braams, Braks, Brinkhorst, Brox, Brouwer, Buikema, Van der Burg, Buurmeijer, Castricum, De Cloe, Cornelissen, Cotterell, Couprie, Van Dam, Dees, Dekker, Dijkman, Van Dis, Dolman, Duinker, Van Eekelen, Engwirda, Epema-Brugman, Van Erp, Van Es, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Faber, Frinking, Gerritse, Ginjaar-Maas, Groenman, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, Van der Hek, Hennekam, Herfkens, Hermans, Hermsen, Van Iersel, Jabaaïj, Jacobse, Janmaat-Abee, Joekes, De Jonge, Keja, Knol, Kohnstamm, Koning, Konings, De Korte, Korte-van Hemel, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krajenbrink, De Kwaadsteniet, Laning-Boersema, Lankhorst, Lansink, Leerling, Van der Linden, Lubbers, Mateman, Van der Mei, Meijer, Mertens, Mik, Moolhuysen-Fase, Moor, Van Muiden, Müller-van Ast, Niessen, Van Nieuwenhoven, Nijland, Nijpels, Van Noord, Nuis, Van Ooijen, Oomen-Ruijten, Patijn, Ploeg, Poppe, De Pree, Rempt-Halmmans de Jongh, Rienks, Rietkerk, Van Rossum, Salomons, Van der Sanden, Schaapman, Schaper, Schartman, Scherpenhuizen, Scholten, Schutte, Schreuders, Smit-Kroes, Van der Spek, Spieker, Stoffelen, Tommel, Van den Toorn, Toussaint, Tripels, Ter Veer, Ter Veld, Veldhoen, Veldhuizen, Verkerk-Terpstra, De Visser, Van der Vlies, Van Vlijmen, B. de Vries, K. G. de Vries, Waalkens, De Waart, Wagenaar, Wallage, Waltmans, Weijers, Wessel-Tuinstra, Wilbers, Willems, Wolters, Wöltgens, Worrell en Zijlstra, en de heren Van Agt, Minister-President, Minister van Algemene Zaken,

Minister van Buitenlandse Zaken, Rood, Minister van Binnenlandse Zaken, De Ruiter, Minister van Justitie, Deetman, Minister van Onderwijs en Wetenschappen, Van der Stee, Minister van Financiën, Nypels, Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Zeevalking, Minister van Verkeer en Waterstaat, Terlouw, Vice-Minister-President, Minister van Economische Zaken, De Koning, Minister van Landbouw en Visserij, De Graaf, Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, De Boer, Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, mevrouw Gardeniers-Berendsen, Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, de heren Van Dijk, Minister voor Ontwikkelingssamenwerking, Van den Broek, Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, Scheltema, Staatssecretaris van Justitie, Van Leijenhorst, Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, Hermes, Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, Van Houwelingen, Staatssecretaris van Defensie, Van Zeil, Staatssecretaris van Economische Zaken en mevrouw Lambers-Hacquebard, Staatssecretaris van Volksgezondheid en Milieuhygiëne.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Broekhuis en Tazelaar, wegens verblijf buitenlands, de hele week; Spieker, wegens bezigheden elders, alleen voor het eerste deel van de vergadering;

van de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking voor de ochtendvergadering, wegens ambtsbezigheden elders, alsmede van de Staatssecretaris van Economische Zaken, de heer Dik, wegens verblijf buitenlands.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan het lid Rienks tot het uitbrengen van verslag namens de Commissie voor het onderzoek van de geloofsbrieven.

De heer **Rienks**, voorzitter van de commissie: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie voor het onderzoek van de geloofsbrieven heeft de eer te rapporteren, dat zij, na onderzoek van de in haar handen gestelde stukken, eenparig tot de conclusie is gekomen, dat mevrouw F. J. Laning-Boersema en mevrouw C. M. I. Moolhuysen-Fase terecht benoemd zijn verklaard tot lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal in de vacatures ontstaan door het ontslag van de heren L. de Graaf en E. Nypels.

De commissie heeft derhalve de eer voor te stellen als lid der Kamer toe te laten mevrouw F. J. Laning-Boersema en mevrouw C. M. I. Moolhuysen-Fase nadat zij de voorgeschreven eden (verklaring en beloften) zullen hebben afgelegd.

De commissie verzoekt u, het volledige rapport in de Handelingen op te nemen.

De **Voorzitter**: Ik dank, namens de Kamer, de commissie voor haar verslag en stel voor, dienovereenkomstig te besluiten.

Daartoe wordt besloten.

[Het rapport is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]¹

De **Voorzitter**: De dames Laning en Moolhuysen zijn in het gebouw van de Kamer aanwezig om de voorschreven eden (verklaring en beloften) af te leggen.

Ik verzoek de heer griffier hen binnen te leiden.

Nadat mevrouw F. J. Laning-Boersema en mevrouw C. M. I. Moolhuysen-Fase door de griffier zijn binnengeleid, leggen zij in de handen van de Voorzitter de bij de Grondwet en het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden voorgeschreven eden, respectievelijk verklaring en beloften af.

De **Voorzitter**: Ik wens u beiden geluk met uw benoeming, die het aantal vrouwelijke leden in de Kamer

Vandaag werden twee nieuwe kamerleden beëdigd. Op de foto mevr. F. J. Laning-Boersema en mevr. C. M. I. Moolhuysen-Fase

precies op 20% brengt en verzoek u in ons midden plaats te nemen.

Aan de orde is het afleggen van de **regeringsverklaring.**

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Vandaag dient zich een interimkabinet bij uw Kamer aan. Het werd gevormd nadat een onherstelbare breuk was ontstaan in het CDA/PvdA/D'66-kabinet dat na de verkiezingen van mei 1981 was opgetreden. Al eerder heb ik, in een andere hoedanigheid, in deze Kamer gesproken over de zakelijke meningsverschillen die deze breuk hebben teweeggebracht. Ik vertrouw erop dat het beleid van het thans optredende kabinet ook een zakelijke beoordeling zal krijgen.

Het vorige kabinet heeft maar korte tijd bestaan. In die periode echter hebben de leden ervan, met name ook de bewindslieden uit de Partij van de Arbeid, zware inspanningen verricht. Daartoe noopte vooral de economische toestand van ons land. Daartoe werden de bewindslieden echter ook gedreven door hun toewijding aan de publieke zaak. Gaarne wil ik dankbaarheid en waardering daarvoor uitspreken, mij daarbij wendend tot de voormalige ministers en staatssecretarissen uit de Partij van de Arbeid.

Gelet op het karakter van het kabinet dat thans voor u verschijnt, zal de regeringsverklaring kort en sober moeten zijn. Het kabinet heeft in missionaire toestand maar enkele maanden te gaan en in demissionaire toestand hopelijk minder; de taak die het heeft te vervullen, is dienovereenkomstig beperkt. Welke kritiek ook op deze regeringsverklaring zal worden uitgebracht, een overmaat aan pretentie zal haar niet worden toegeschreven.

Allereerst leg ik verantwoording af voor het verloop van de formatie. Daarbij acht ik mij tevens gehouden, een uiteenzetting te geven van de redenen waarom ik de resultaten van de informatie, verricht door prof. Steenkamp, heb overgenomen.

De informateur heeft vijf mogelijkheden onderzocht om tot een oplossing van de kabinetscrisis te geraken:

1. herstel van de breuk in het demissionair geworden kabinet;
2. de vorming van een kabinet bestaande uit CDA, VVD en D'66;
3. de vorming van een interimkabinet bestaande uit CDA, PvdA en D'66, dat de ontbinding van de Tweede Kamer bevordert;
4. het aanblijven van het demissionaire kabinet met de opdracht de ontbinding van de Tweede Kamer te bevorderen;
5. de vorming van een kabinet bestaande uit CDA en D'66, eveneens met de taak de Tweede Kamer te ontbinden.

De fractievoorzitters van CDA en PvdA gaven te kennen geen heil te verwachten van een onderzoek, gericht op het lijmen van de breuk in het demissionaire kabinet, en ook niet van een onderzoek naar de vorming van een interimkabinet uit CDA, PvdA en D'66.

De vorming van een kabinet uit CDA, VVD en D'66 werd afgewezen door de voorzitters van de Tweede-Kamerfracties van CDA en D'66.

Gelet op de adviezen die aan de Koningin waren uitgebracht en op het resultaat van de gesprekken die waren gevoerd met de voorzitters van de vier grootste fracties in de Tweede Kamer, heeft de informateur toen slechts kunnen concluderen dat de kabinetscrisis niet kon worden opgelost door de vorming van een volwaardig kabinet dat zich gesteund zou weten door fracties die te zamen een meerderheid vormen in de Tweede Kamer.

De fractievoorzitters van CDA en D'66 hebben vervolgens ontkennend geantwoord op de vraag van de informateur, of zij het als zodanig voortbestaan van het demissionaire kabinet gewenst achtten. Zij hebben zich bereid verklaard mee te werken aan de vorming van een interimkabinet bestaande uit CDA en D'66. Hieraan heeft de informateur de conclusie moeten verbinden dat de vorming van zulk een kabinet toen als meest voor de hand liggende oplossing was aan te merken om uit de crisis te geraken.

Nadat ik formateur was geworden met de opdracht een interimkabinet te vormen, heb ik de uitkomsten van het door prof. Steenkamp verrichte onderzoek tot uitgangspunt van mijn werkzaamheden genomen. Binnen het kader van mijn opdracht heb ik mij voorts gericht op hetgeen de informateur in overleg met de fractievoorzitters van CDA en D'66 had vastgesteld over de taak van het beoogde interimkabinet.

Voorts heb ik gemeend mij ervan te moeten vergewissen dat het beoogde minderheidskabinet niet bij voorbaat zal worden afgewezen bij zijn eerste optreden in deze Kamer.

Nadat ik oriënterende gesprekken heb gevoerd met de voorzitters van de vier grootste fracties in uw Kamer, heb ik de fractievoorzitters van de PvdA en van de VVD in de gelegenheid gesteld hun opvattingen kenbaar te maken over het beleid dat door het beoogde minderheidskabinet gevoerd zou moeten worden.

Minister-President Van Agt legt de regeringsverklaring af

De voorzitter van de PvdA-fractie verklaarde dat hij het alleen dan zinvol zou vinden met mij in gesprek te treden over het te voeren beleid, indien alsnog zou worden gestreefd naar de vorming van een kabinet waarin ook personen uit de PvdA zitting zouden hebben.

Geen wijziging heeft de voorzitter van de PvdA-fractie gebracht in het antwoord dat hij eerder had gegeven aan de informateur op diens vraag of de PvdA-fractie het beoogde kabinet bij zijn eerste optreden niet bij voorbaat zou afwijzen.

Over de inhoud van mijn gesprek met de fractievoorzitter van de VVD en diens fractiegenoot de heer Van Aardenne heb ik als formateur in mijn eindverslag gerapporteerd.

Nadat ik van de voorzitter van de VVD-fractie het bericht had ontvangen dat deze fractie het beoogde kabinet niet bij voorbaat zou afwijzen, maar de concretisering van het beleid in de

regeringsverklaring en eventuele verdere voorstellen zal afwachten, heb ik het verantwoord geacht de constituerende vergadering van het kabinet te beleggen en eindverslag uit te brengen aan H.M. de Koningin.

Ik kom thans te spreken over de taak, de samenstelling en het karakter van het kabinet. Het kabinet heeft allereerst tot taak vervroegde verkiezingen en mitsdien ontbinding van de Tweede Kamer te bevorderen. In het eindverslag van de formateur staat dat het kabinet bij zijn beslissing over de verkiezingsdatum een doorslaggevend belang zal hechten aan wat ter zake de opvatting van de meerderheid van de Tweede Kamer blijkt te zijn. Daaraan is toegevoegd dat het kabinet uiteraard niet alleen naar aanleiding van het kamerdebat over de regeringsverklaring kan constateren hoe een meerderheid in de Tweede Kamer over deze kwestie denkt, maar dat het die constatering ook al voordien kan doen.

Hoewel er sterke aanwijzingen zijn dat een meerderheid in uw Kamer geporteerd is voor het houden van verkiezingen vóór Prinsjesdag, heeft het kabinet ervan afgezien zich hierover reeds in deze regeringsverklaring uit te spreken. Hoe parlementaire fracties oordelen, kan immers het best in het parlement zelf blijken.

Gedurende het parlementaire debat dat op deze regeringsverklaring zal volgen, zal het kabinet de balans opmaken en zich aan de hand daarvan uitspreken over de datum van de in september te houden verkiezingen.

Het kabinet zal, gelet op zijn karakter als Interimkabinet, inzake de lopende en voorziene wetgevings- en beleidsaangelegenheden uitgaan van de situatie die het bij zijn optreden heeft aangetroffen, uiteraard in afwachting van het gemeen overleg met de Staten-Generaal. Niet alleen echter met lopende zaken zal het kabinet zich bezighouden. Het zal

Van Agt

daarenboven alle zaken moeten behartigen waarvan het vindt dat uitstel niet in het belang van het Koninkrijk of van Nederland zou zijn.

De aandacht van het kabinet zal zich concentreren op het financieel-sociaal-economisch welzijn van ons land. De zorgwekkende ontwikkeling van de werkloosheid en van 's lands financiën dwingt tot het nemen en voorbereiden van maatregelen om verdere verslechtering te voorkomen en, waar mogelijk, verbetering te bewerkstelligen. Het voorbereiden van een solide begroting voor 1983 maakt deel uit van die taak.

Over de samenstelling van het kabinet merk ik op dat, vergeleken met de bezetting van het vorige kabinet, alleen nieuwe ministers zijn benoemd. Het ligt in beginsel niet in de bedoeling, in de opengevallen plaatsen van staatssecretarissen te voorzien door het bevorderen van nieuwe benoemingen. Over het emancipatiebeleid is afgesproken dat de betrokken ministers dit beleid zullen voeren in samenspraak met een daartoe nader aan te wijzen minister uit de kring van D'66.

Over het karakter van het kabinet moge ik het volgende zeggen. Het kabinet heeft tot eerste, niet tot enige taak vervroegde verkiezingen te bevorderen. Het is dan ook een interimkabinet. Tussen de voorzitters van de Tweede Kamer-fracties van CDA en D'66, op wier steun het kabinet allereerst is aangewezen, zijn een aantal afspraken gemaakt. Die afspraken zijn weergegeven in een bijlage bij een brief van hen beiden aan de informateur d.d. 21 mei jongstleden.

Bij de uitvoering van zijn taak zal het kabinet zich met name daarop richten. In zover heeft het een parlementaire binding met de fracties van CDA en D'66 in deze Kamer. De verbondenheid met deze fracties blijkt verder daaruit dat het kabinet merendeels bestaat uit ministers die afkomstig zijn uit de in mei 1981 gekozen Tweede Kamer.

Het regeerakkoord van vorig jaar is geschreven voor een drie-partijenkabinet dat heeft opgehouden te bestaan op het tijdstip waarop het nu gevormde twee-partijenkabinet aan trad. Een nieuw regeerakkoord is niet gemaakt. Daarvoor heeft de tijd ontbroken en het is trouwens de vraag of dat wel aangewezen zou zijn voor een kabinet dat slechts voor korte tijd geroepen is tot regeren. Dit neemt niet weg dat het regeerakkoord van verleden jaar ten grondslag heeft gelegen aan de

samenwerking tussen CDA en D'66 in een drie-partijenkabinet, een samenwerking die zij thans voortzetten. Wij blijven hetgeen in de zomer van vorig jaar is afgesproken dan ook als samenbindend element aanmerken en zullen ons daarop in de komende maanden oriënteren.

De thans bekende feiten en vooruitzichten zullen uiteraard mede bepalend moeten zijn voor de mate waarin het eertijds afgesprokene vertaald zal kunnen worden in het regeringsbeleid voor de naaste toekomst.

Mijnheer de Voorzitter! Gisteren zijn de cijfers van het Centraal Economisch Plan voor 1982 bekend geworden. Opnieuw blijkt dat de Nederlandse economie nog steeds bergafwaarts gaat. De investeringen in bedrijven en in de woningbouw vallen verder terug, het aantal werklozen overschrijdt ruimschoots de grens van een half miljoen, het financieringstekort loopt op. Terecht noemt het Centraal Planbureau het economisch beeld voor 1982 beklemmend. Het interimkabinet zal al wat binnen zijn bereik ligt behoren te doen om een halt toe te roepen aan deze economische neergang. Het zal niets mogen nalaten wat de startpositie kan begunstigen van het kabinet dat na de verkiezingen van september aan de slag zal gaan. Voor het herstel van onze economie mag het jaar 1983 niet verloren gaan, ook niet wanneer de kabinetsformatie in het najaar onverhoopt veel tijd in beslag zou nemen.

Binnen de beperkingen die ons door de zorgwekkende staat van de overheidsfinanciën worden opgelegd, zullen wij ons tot het uiterste moeten inspannen voor het verlichten op korte en middellange termijn van de werkloosheid vooral die onder jongeren. Maar meer dan ooit zullen de te treffen maatregelen getoetst moeten worden op hun waarde voor het structurele herstel van de werkgelegenheid.

Herstel van de rentabiliteit van het bedrijfsleven zal doelwit van het beleid moeten zijn. Want zonder uitzicht op een duurzame verbetering van de rendementen kunnen ondernemingen niet investeren en zonder investeringen zal de werkgelegenheid nog verder afbrokkelen.

Sanering van de overheidsfinanciën en stabilisering van de druk van de collectieve lasten zijn daartoe onmisbaar. Dit is geen aanval op de verzorgingsstaat. Integendeel, het is een onmisbare voorwaarde voor het veiligstellen van een op solidariteit berustend maatschappelijk bestel. In

dit licht moet het samenstel van maatregelen worden gezien waartoe een meerderheid binnen het voorgaande kabinet op 11 mei j.l. heeft besloten. Doel van dat besluit was: te voorkomen dat de overheidsfinanciën nog verder in het ongerede zullen raken, te voorkomen dat de overheid en anderen die de publieke sector vormen de bedrijven nog meer van de kapitaalmarkt zullen verdringen, te voorkomen vooral dat nog meer arbeidsplaatsen ook bij de overheid teloor zullen gaan.

Het kabinet wil dat meerderheidsbesluit, waarvan u inmiddels reeds kennis hebt genomen, ten uitvoer leggen. Daartoe zult u volgende week de voorjaarsnota ontvangen. Daarin wordt, zoals gebruikelijk, verslag gedaan van de uitvoering van de begroting 1982. Maar ook de doorwerking van het besluit van 11 mei j.l. naar 1983 wordt daarin beschreven en deze is, gezien de verslechtering van het financiële beeld die is ingetreden, als het minimaal noodzakelijke aan te merken.

Zeer spoedig zult u voorstellen ontvangen tot bevestiging op het huidige peil van de sociale uitkeringen vanaf het modale niveau per 1 juli a.s.. Ook zullen u op heel korte termijn voorstellen worden voorgelegd om besparingen in de kinderbijslag te realiseren.

Behoud van werkgelegenheid vergt koopkrachtoffers van iedereen. In de loop van dit jaar zal evenwel een financiële voorziening worden getroffen voor alleenstaanden en gezinnen die uitsluitend van een minimum-inkomen of een minimum-uitkering moeten leven, een voorziening dus ten behoeve van dezelfde groep van mensen op wie de koopkrachtmaatregel van eind vorig jaar betrekking had.

Met de ambtenarencentrales zal overleg worden gevoerd over het vrijmaken van financiële middelen ten behoeve van werkgelegenheid, mede met het oog op het verrichten van investeringen. Dit zal ook gebeuren met de organisaties van degenen wier salarissen zijn afgestemd op die van de ambtenaren.

Het zal grote moeite kosten de volkshuisvestingsinspanning in de komende jaren te handhaven op het huidige peil, *e meer omdat naast nieuwbouw en woningverbetering het verrichten van groot onderhoud om verkrotting te voorkomen een zwaardere nadruk moet krijgen. In de ontwerp-begroting voor 1983 zal het kabinet aangeven in welke mate en op

Van Agt

welke wijze deze doelstellingen te verwezenlijken zijn. Wij zullen nagaan hoe de voor de werkgelegenheid beschikbare middelen op de meest doeltreffende wijze kunnen worden ingezet, met name ter bestrijding van de werkloosheid onder jeugdigen en ter stimulering van de bouw.

Zo spoedig mogelijk zal het kabinet vorm geven aan de voor dit jaar aangekondigde lastenverlichting voor bedrijven vanaf 1 januari 1982. Wij zullen alles in het werk stellen om de elektriciteitsstarieven voor de Nederlandse industrie meer in de pas te brengen met die voor buitenlandse concurrenten. Na goedkeuring van het desbetreffende wetsontwerp door de Staten-Generaal zal het kabinet de Maatschappij voor Industriële Projecten dadelijk op gang brengen.

Veel belang hecht het kabinet ook aan het bevorderen van hervordering van arbeid, vooral voor jongeren, om ook aldus de stijging van de werkloosheid af te remmen.

Wij beseffen dat in de korte tijd die ons gegeven is, ingrijpende wijzigingen in het belastingstelsel en in het stelsel van de sociale zekerheid vrijwel niet zijn te realiseren. Maar wij beschouwen het als onze plicht, waar mogelijk voorbereidingen te treffen die het nemen van besluiten daaromtrent na de komende verkiezingen kunnen bespoedigen. Met het oog daarop stelt het kabinet het op prijs, van gedachten te wisselen met de Tweede Kamer over de grondslagen van de sociale zekerheid, over de pensioennota, over de fraudenota en over een herijking van ons belastingstelsel om arbeid, sparen en investeren te bevorderen.

Van levensbelang voor de toekomst van onze verzorgingsstaat blijft hoe het zal gaan met de ontwikkeling van de produktiekosten. Veel ondernemingen dreigen te bezwijken. De overheid moet de inkomensoverdrachten matigen om de investeringen en daarmee de werkgelegenheid te beschermen.

Na een lange periode van hoge welvaart is Nederland terechtgekomen in ernstige economische moeilijkheden. Ons land verkeert overigens niet als enige in de malaise maar krijgt evenals een groot aantal andere landen de gevolgen te verduren van de economische recessie die zich thans in de wereld voordoet. Dat betekent niet dat wij hulpeloos zouden zijn overgeleverd aan krachten van buitenaf. Wij kunnen zelf veel doen aan het herstel van onze

economie, mede doordat de gunstige geografische ligging van ons land, de hoge scholingsgraad van onze bevolking, het harmonieuze arbeidsklimaat en nog enkele factoren ons tot voordeel strekken.

Om een spoedig herstel te bewerkstelligen is het evenwel nodig dat de maatschappelijke organisaties en de overheid waar mogelijk samenwerken, zoals dat gebeurde in de jaren na 1945. Als groepsbelangen worden nagestreefd zonder het algemeen belang in de vereiste mate in acht te nemen, zal dit uiteindelijk voor allen schadelijk zijn. Het kabinet zal zich, binnen de beperkte levensduur die het heeft, tot het uiterste inspannen om een herleving mogelijk te maken van de saamhorigheid die ons land ondanks alle verschillen van levensovertuiging en wereldbeschouwing in de naoorlogse jaren van wederopbouw en herstel heeft gekend.

De vergadering wordt van 10.45 uur tot 13.30 uur geschorst.

De Voorzitter: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Ik deel aan de Kamer mee, dat de vaste Commissie voor Politie de heer Kohnstamm tot haar ondervoorzitter heeft gekozen.

Regeling van werkzaamheden

De Voorzitter: Ik stel voor, aan de orde te stellen en toe te voegen aan de agenda van volgende week, de behandeling van:

wetsontwerp Wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs, houdende regeling en invoering van de opleidingscholen voor leraren basisonderwijs (16 795);

ontwerp-Interimwet op het speciaal onderwijs (16 811);

[beide wetsontwerpen zijn behandeld in de uitgebreide commissievergadering van gisteren. De Handelingen van deze UCV liggen ter inzage bij de Stenografische Dienst];

wetsontwerp Wijziging van de School- en cursusgeldwet 1972 (herziening heffingsregeling schoolgeld, alsmede verhoging schoolgeld en schoolgeldvrije voet) (17 419)

(indien de voorbereiding zal zijn voltooid);

wetsontwerp Wijziging van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs (herziening regeling examengeld) (17 430) (indien de voorbereiding zal zijn voltooid);

wetsontwerp Goedkeuring van de beschikking van 28 december 1981, nr. 081-2791 (Stcrt. 250), tot wijziging van de Beschikking wijziging investeringsbijdragen, alsmede wijziging van het structurele niveau van de WIR-basispremies voor gebouwen, installaties, zeeschepen en overige bedrijfsmiddelen en wijziging van enkele desinvesteringsbetalingstermijnen (17 345).

Ik stel ook voor, aan de orde te stellen en te behandelen aanstaande donderdag bij de aanvang van de vergadering, de wetsontwerpen:

Naturalisatie van Chamid, Soenarjo en 20 anderen (17 356);

Naturalisatie van Boeke, Emmi Elisabeth en 21 anderen (17 359);

Naturalisatie van van Bauwel, Elza Anna Cornelius en 21 anderen (17 389);

Naturalisatie van Abal van der Pieterman, Fernando en 24 anderen (17 390);

Naturalisatie van Bendt, Jefta Brigitte Jeanet en 19 anderen (17 399);

Naturalisatie van Améndola Massiotti, Ricardo Daniel en 27 anderen (17 400);

Naturalisatie van Benitez Echenagusa, José Baltasar en 32 anderen (17 401);

Naturalisatie van Beoletto, Johannes Maurizio en 27 anderen (17 402);

Naturalisatie van Aykaz, Dikran en 25 anderen (17 409);

Naturalisatie van Albice, Elisana Victoire Patrice en 27 anderen (17 410);

Naturalisatie van Angelone, Roberto en 23 anderen (17 411);

Naturalisatie van Chan, Ting Kwai en 26 anderen (17 412);

Naturalisatie van Buonfanti, Antonio en 27 anderen (17 413);

Naturalisatie van Avtar Singh en 25 anderen (17 414);

Naturalisatie van Bachtiar, Efizul Jeffry en 22 anderen (17 421);

Naturalisatie van Broekman, Maria Elizabeth en 20 anderen (17 422);

Naturalisatie van Abdel Ghani, Salah Mahmoud en 20 anderen (17 423);

Naturalisatie van Badloe, Rameshchandre en 35 anderen (17 432);

Naturalisatie van Aerts, Barthold Edgard Marie Madeleine en 27 anderen (17 433);

Voorzitter

Naturalisatie van Alizadéh Kaghaztchi, Abolghassem en 26 anderen (17 434);

Naturalisatie van Almeida, Malaquias Manuel en 26 anderen (17 435);

Naturalisatie van Becker, Dirk Pieter en 22 anderen (17 436);

Naturalisatie van Blatzheim, Friedhelm en 24 anderen (17 437);

Naturalisatie van Afifi, Gamal en 23 anderen (17 442);

Naturalisatie van Abel, Jürgen Wilhelm en 24 anderen (17 443).

Overeenkomstig de voorstellen van de Voorzitter wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Schreuders, die het heeft gevraagd.

De heer **Schreuders** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! De vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken heeft gisteravond mondeling overleg gevoerd met de Minister van Buitenlandse Zaken over de uitkomsten van het onderzoek naar de dood van vier Nederlandse journalisten in El Salvador. Het gaat daarbij met name om de politieke conclusies die uit de schokkende gebeurtenissen al dan niet moeten worden getrokken ten aanzien van – meer concreet gezien – de betrekkingen met het regime in El Salvador. Ten einde de Kamer tot het vormen van een oordeel gelegenheid te geven, verzoek ik u, mijnheer de Voorzitter, het verslag van het mondeling overleg op de agenda te plaatsen.

De **Voorzitter**: Ik zal aanstaande donderdag hierover een voorstel doen.

Ik geef het woord aan de heer Waltmans, die het heeft gevraagd.

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! De vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat heeft zich enkele malen over mijn voorstel gebogen om mondeling overleg te voeren met de Minister over nieuwe gegevens van rijkswaterstaat met betrekking tot Amelisweerd. De commissie heeft geen reden gezien, het mondeling overleg toe te zeggen. De Minister is mij toen te hulp gekomen door een brief te schrijven, eerst aan de vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat. Daarna heeft hij een brief geschreven – stuk 17 100, nr. 71 – aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Deze brief is gedateerd 14 mei 1982. Ik ben de Minister hiervoor erkentelijk. Ik vraag u, mijnheer de Voorzitter, dan

ook om deze brief op de agenda te plaatsen. Ik zou deze brief het liefst in de laatste week voor het zomerreces behandelen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, aanstaande donderdag hieromtrent een beslissing te nemen. Als de Kamer op het eerste verzoek van de heer Waltmans ingaat, wil ik de mogelijkheid openhouden om op het tweede verzoek van de heer Waltmans niet in te gaan. Het lijkt mij beter, de brief volgende week te behandelen, omdat er nog een en ander komen zal in de laatste week voor het zomerreces. Ik zal een nader, zo precies mogelijk overzicht van geclairede tijden aanstaande donderdag bij mij hebben.

Overeenkomstig het voorstel van de Voorzitter wordt besloten.

Aan de orde is de beraadslaging over de **regeringsverklaring** en over de stukken over de kabinetscrisis 1982 (17 420).

□

De heer **Meijer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Vanmorgen heeft een nieuw kabinet zich aan de Kamer voorgesteld, waarvan de belangrijkste taak is, nieuwe verkiezingen voor te bereiden en derhalve de Kamer te ontbinden. Het is mij niet ontgaan dat de nieuwe regeringsploeg van CDA en D'66, hoe pretentieloos dat ook mag gaan, nog allerlei beleidsvoorname heeft aangekondigd. Hiervan zal, denk ik, deels door tijdgebrek en deels door politieke onmacht niet veel terecht kunnen komen.

Nieuwe verkiezingen werden onvermijdelijk en op korte termijn dringend gewenst, nadat op 11 mei de breuk in het parlementaire kabinet-Van Agt een feit was geworden. Over de oorzaken van deze breuk lopen de lezingen uiteen. Ik hecht er dan ook aan, bij deze gelegenheid de bevindingen van mijn partij weer te geven. Verder wil ik enige aandacht schenken aan het karakter van het overgangskabinet dat zich vandaag aan ons presenteert. In samenhang daarmee wil ik ook spreken over enkele beleidspunten uit de regeringsverklaring. Ten slotte wil ik nog even stilstaan bij een enkel politiek gevolg naar aanleiding van de ontwikkelingen in de laatste maanden.

Voordat ik de visie van mijn partij op de ontstane crisis toelicht, wil ik een opmerking van algemene aard maken. Wie de geschiedenis van mijn

partij in de loop der jaren heeft gevolgd, weet daaruit twee dingen. De Partij van de Arbeid kiest vanuit haar beginselprogramma voor regeringsverantwoordelijkheid. Tegelijkertijd is het voor democratische socialistische vanzelfsprekendheid om te regeren. Wij hebben in ons bestaan dan ook meer buiten dan binnen de regering vertoefd. Nemen wij aan een regering deel, dan aanvaarden wij ook de daaruit voortvloeiende medeverantwoordelijkheid, echter voor zolang wij in staat worden gesteld, het vertrouwen van de kiezers daadwerkelijk om te zetten in beleid, gericht op hervorming van de samenleving.

Als socialistische worden opgeroepen tot medeverantwoordelijkheid om de problemen in dit land de baas te worden, dan moeten ook onze denkbeelden herkenbaar in het beleid terug te vinden zijn. Alleen op deze wijze kan de Partij van de Arbeid vruchtbaar in een regering samenwerken. Tegen deze achtergrond wens ik dan ook de ontwikkelingen van de laatste maanden te beoordelen.

Het regeerakkoord dat CDA, PvdA en D'66 in september 1981 met elkaar hadden afgesloten, was gebaseerd op een zogenaamd twee-sporenbeleid. Spoor 1 bestond uit 'sanering van de overheidsfinanciën' en spoor 2 uit 'herstel van de werkgelegenheid'. Door alle drie de partijen van de inmiddels verscheiden coalitie werden deze twee doelstellingen als gelijkwaardig gezien. Deze doelstellingen moesten in gerichte beleidsmaatregelen hun uitwerking krijgen.

De financiële positie van het Rijk was in 1981 en is ook nu nog, buitengewoon zorgwekkend. Forse bezuinigingen waren en zijn noodzakelijk. Daarover heeft de Partij van de Arbeid in en buiten deze Kamer geen twijfel laten bestaan. Wij tillen echter niet minder zwaar aan de verstrekkende gevolgen van de almaar groeiende werkloosheid. Ook in de visie van het regeerakkoord was het, zoals gezegd, niet vanzelfsprekend dat bezuinigingen op de uitgaven van de overheid en matiging van de inkomens automatisch leidden tot opleving van economische activiteiten en herstel van de werkgelegenheid.

Met bezuinigen zonder meer komt de economie niet weer op gang. Daarvoor is meer nodig; naast ingrijpende bezuinigingen en relatieve matiging van de particuliere consumptie ook een effectief werkgelegenheidsbeleid door middel van stimulering van particuliere en overheidsinvesteringen plus herverdeling van arbeid.

Fractievoorzitter Meijer van de PvdA aan het woord

Er moet kortom een beleid worden gevoerd waarin bezuinigen en matigen enerzijds, onverbreekelijk verbonden zijn met zichtbare werkgelegenheidseffecten en een rechtvaardige inkomensverdeling anderzijds.

Ik zeg het nog eens in de woorden van de Minister-President toen hij op 16 november van het vorige jaar zijn regeringsverklaring hier uitsprak: 'Het kabinet acht het van wezenlijk belang, dat de verschillende inspanningen op het gebied van de werkgelegenheid en de offers die daarvoor moeten worden gebracht in onderling verband worden beschouwd en worden geplaatst in het perspectief van een beleid dat daadwerkelijk uitzicht biedt op verbetering van werkgelegenheid en vermindering van de werkloosheid.'

Mijnheer de Voorzitter! Dit betekent: wij vragen alle Nederlanders een stap terug te zetten, maar wij zullen het verband tussen inkomensoffers en gerichte werkgelegenheidsmaatregelen of investeringen zichtbaar maken; astbare resultaten moeten in dat

beleid voor een ieder zichtbaar worden. Met dit uitgangspunt is het kabinet aan de slag gegaan en hierin is het uiteindelijk helaas vastgelopen. Het compromis van het regeerakkoord werd doorbroken door het zogenaamde meerderheidsbesluit van D'66 en CDA in de vergadering van de Ministerraad van 11 mei jongstleden.

Door de meerderheid in het kabinet is naar mijn opvatting een historische vergissing gemaakt. Het tweesporenbeleid werd verlaten door te kiezen voor een lijn van bezuinigen en matigen zonder voldoende maatregelen voor herstel van de werkgelegenheid. Het tweesporenbeleid is enkelspoor geworden, een mono-rail, die niet leidt naar herstel van de werkgelegenheid. Maar aan dat besluit is een geschiedenis verbonden die nader dient te worden toegelicht.

Mijnheer de Voorzitter! In de vroege ochtend van 9 april bereikte het kabinet overeenstemming over de beleidsaanpassingen voor 1982 en 1983 in hetgeen later het zogenaamde

Goede Vrijdag-akkoord is gaan heten. Over dat akkoord berichtte de Minister-President de Kamer in zijn brief van 13 april jongstleden. De hoofdlijnen waren: extra ombuigingen van circa f 3,5 miljard in 1982 en circa f 8,5 miljard in 1983; een lastenverlichting voor de bedrijven van f 600 miljoen dit jaar en in totaal f 1700 miljoen in het volgend jaar; geld voor meer werkgelegenheid en investeringen ten belope van f 300 miljoen in 1982 en een nog nader in te vullen bedrag voor 1983.

Ik citeer met instemming de brief van de Minister-President: 'Naast het gezond maken van de overheidsfinanciën is het pakket tevens gericht op intensivering van het beleid ten behoeve van werkgelegenheid en investeringen'. Ik leg de nadruk op 'intensivering van het beleid ten behoeve van werkgelegenheid en investeringen'. Dit blijkt uit de voorziene lastenverlichting voor het bedrijfsleven en uit het uittrekken van extra geld voor gericht werkgelegenheidsbeleid.

Meijer

Mijnheer de Voorzitter! Dat akkoord is door de Partij van de Arbeid-ministers aanvaard, ondanks zeer ingrijpende gevolgen daarvan voor bijvoorbeeld de sociale zekerheid, de inkomensontwikkeling en de rijksbegroting. Die instemming werd ten slotte gegeven, omdat het een zeer aanmerkelijke bijdrage leverde aan de gezondmaking van de overheidsfinanciën – in feite zelfs aanzienlijk meer dan in de vier daaraan voorafgaande jaren te zamen het geval is geweest – maar ook en met name omdat het tegelijkertijd gerichte impulsen inhield voor de bestrijding van de werkloosheid. Zoals gezegd in 1982 f 300 miljoen en als de plannen op het terrein van de zogenaamde loonsomtrendgedachte, dat wil zeggen inhoudingen op de salarissen van mensen in overheidsdienst ten behoeve van werkgelegenheid en de doorwerking van de invoering van het investeringsloon, in 1983 zouden doorgaan, een bedrag van meer dan f 1 miljard extra ten behoeve van de werkgelegenheid.

Op een aantal onderdelen van dit akkoord zou het kabinet nog meer gedetailleerde beslissingen moeten nemen. In de brief van 21 april neemt de Minister van Financiën daartoe het initiatief. Opvallend is dan reeds dat hij niet alleen voorstellen doet ter invulling van de op 9 april genoemde besluiten, maar met name ook voorstellen doet tot aanvulling van die besluiten. Daarmee breekt hij in wezen het eerder gesloten akkoord weer open.

In concreto stelt de Minister van Financiën dan namelijk duidelijk in afwijking van het eerder gesloten akkoord en van de brief van 13 april van de Minister-President aan de Tweede Kamer voor:

1. om voor 1983 het bedrag aan ombuigingen op de rijksbegroting met 500 mln. te verhogen van 1900 tot 2400 mln.;
2. de opbrengst van de loonsomtrend – het inleveren voor werkgelegenheid door overheidspersoneel – in 1983 niet direct voor de werkgelegenheid maar direct voor bezuinigingen te bestemmen;
3. om nu reeds ombuigingstaakstellingen op de rijksbegroting vast te stellen voor 1984 en volgende jaren die per jaar ruim 1 mld. hoger liggen dan op 9 april voor 1983 was afgesproken.

Tijdens de behandeling van deze hoogst merkwaardige brief in het kabinet vindt, zoals inmiddels algemeen bekend is geworden, op die

bewuste avond van vrijdag 7 mei een curieus optreden plaats van de Minister-President met betrekking tot de afloop van de behandeling van de herziening van de Ziektewet in de Tweede Kamer.

Ik nodig, al was het alleen maar voor de geschiedschrijving, ook de heer Lubbers hierbij nog eens uit om exact uiteen te zetten wat op dat punt door hem, de heer Brinkhorst en mij in overleg met de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is overeengekomen, met name op voorstel van de heer Lubbers zelf. Naar aanleiding van dat beraad was mijn conclusie dat de herziening van de Ziektewet zou worden verschoven naar 1 januari 1983; dit op verzoek van D'66 en CDA. Vanwege de opschorting van deze wet is er geen reden meer om de lastenverlichting voor de werkgevers – via een verschuiving van sociale premies naar werknemers – zoals in het Goede Vrijdag-akkoord was afgesproken, nog door te voeren.

Ten slotte is afgesproken dat als gevolg van het niet doorgaan van de Ziektewet geen nieuwe lastenverlichtingen voor de bedrijven of nieuwe ombuigingen in de sociale zekerheid voor 1982 nodig of gewenst zijn. Tot zover mijn conclusie.

Het is dan wel een bittere ervaring dat afspraken met de ene CDA-leider een compleet andere betekenis hebben voor een andere CDA-leider. De heer Van Agt deelde niet alleen een collega-minister een schobbering uit, maar drukt ten slotte in zijn eindvoorstel ook nog door 500 mln. extra lastenverlichting voor werkgevers voor dit jaar te bestemmen, die via lastenverzwaring door de werknemers betaald moeten worden. Hij doet dit tegen de afspraken tussen kabinet en fractievoorzitters van de regeringspartijen in.

Tot op de dag van vandaag is het voor mij nog onbegrijpelijk dat de heer Lubbers dit zo heeft laten passeren. Ook van de heer Brinkhorst had een andere reactie verwacht mogen worden. Afspraak is afspraak! Tot zover de Ziektewet.

Laat ik terugkeren naar de hoofdlijn van mijn betoog. Ik kom dan bij het eerste eindvoorstel van de Minister-President van 10 mei, de dag voordat de beslissingen in het kabinet zijn gevallen.

De Minister-President stelde in afwijking van het op Goede Vrijdag gesloten akkoord voor dat de ombuigingen op de rijksbegroting voor het volgend jaar niet 1900 mln. maar 2400

mln. moesten bedragen. Voorts zouden de gelden die in 1983 zouden vrijkomen door de loonsomtrend en de doorwerking van het investeringsloon voor overheidspersoneel niet voor werkgelegenheid en investeringen worden gebruikt. Met betrekking tot de loonsomtrend wil ik het volgende opmerken. Dat er geen misverstand bestond over de bedoelingen van de vorige minister van Binnenlandse Zaken over de loonsomtrend, dat wil zeggen over de korting ten behoeve van werkgelegenheidsmaatregelen, blijkt uit een verklaring van de CDA-fractie, uitgegeven op de dag van de totstandkoming van het Goede-Vrijdagakkoord.

Ik citeer: 'het is te waarderen dat het Kabinet in aansluiting op het Regeerakkoord nu met voorstellen komt terzake van een zgn. loonsomtrend voor het Overheidspersoneel ten behoeve van werkgelegenheidsinspanningen'.

Bij de heer Lubbers dus ook geen twijfel over de bedoelingen van de loonsomtrend. De heer Van Agt ging er echter kennelijk van uit dat de korting op de inkomens van het overheidspersoneel op de wijze konden worden doorgevoerd, zoals dat tijdens het bewind van de heer Wiegel het geval was; intussen plaatst de regeringsverklaring van vanmorgen ons voor nieuwe vragen. Hoe moet de passage over het te voeren overleg met de organisaties van ambtenaren worden begrepen?

Kan de uitkomst van het overleg zo zijn dat de opbrengst van de loonsomtrend voor 1982 en 1983 uitsluitend wordt aangewend voor werkgelegenheid en investeringen? Graag een nadere toelichting.

En het derde onderdeel in het voorstel van de Minister-President dat afweek was dat er in 1983 voor de werkgelegenheidsaspecten dus in het geheel niets beschikbaar zou zijn, ondanks de inmiddels bijna 9 miljard, die dan zou moeten worden omgebo-gen.

Bovendien bleek uit de voorstellen dat daarenboven werd voorgesteld nu reeds te beslissen tot een extra lastenverlichting voor het bedrijfsleven van 500 miljoen in 1982, bóven hetgeen al in het Goede-Vrijdagakkoord was afgesproken en ondanks het niet doorgaan van de Ziektewetoperatie dit jaar.

Voor alle duidelijkheid: de Minister-President ging daarbij met betrekking tot 1983 dus nog een stapje verder dan de Minister van Financiën.

Meijer

Het behoeft weinig betoog dat die eindvoorstellen, zeker in het licht van de gemaakte afspraken op 9 april, voor de Ministers van de PvdA onaanvaardbaar waren. Naarmate men zich meer in de stukken verdiept, de ontwikkeling van de besluitvorming bekijkt en de voorstellen van 9 april legt naast de brief van de Minister van Financiën van 21 april en naast het voorstel van de Minister-President van 10 mei, kan men niet aan de indruk ontkomen dat die voorstellen er in feite voor bedoeld waren een 'onaanvaardbaar' van de PvdA-bewindslieden uit de lokken.

In ieder geval bevatten ze, zorgvuldig gedoseerd, alle ingrediënten om een onaanvaardbaar van de Partij van de Arbeid onvermijdelijk te maken, van het ontbreken van enig spoor van gericht werkgelegenheidsbeleid, het om zeep helpen van de loonsomtrend voor ambtenaren, het instorten van de volkshuisvesting, de extra aanslag op de begrotingen van de uitgavende-partementen, tot aan het ontzien van Defensie bij de ombuigingen toe.

Toch hebben de PvdA-ministers op die avond van de 10e mei, verzocht het voorstel niet in stemming te brengen, om nog een poging te wagen tot overeenstemming te komen. Daartoe hebben zij de elfde mei tien alternatieve voorstellen aan de Minister-President doen toekomen, niet in de vorm van een eindvoorstel, maar als een uiterste poging de verschillen te overbruggen. Die voorstellen kent de Kamer intussen. Ik dank de Minister-President voor de toezending.

Het zal niemand zijn ontgaan dat uit deze voorstellen een zeer vergaande bereidheid van de PvdA-ministers blijkt om tot overeenstemming te komen. Zelfs dat mocht echter niet baten. De voorstellen van de PvdA-ministers zijn in het kabinet niet eens ter discussie gesteld, omdat de Minister-President de ministerraadszitting op 11 mei opende met het indienen van zijn niet amendeerbare definitieve eindvoorstel. Hij wist dat dit voorstel onaanvaardbaar zou zijn voor de PvdA. De voorstellen van de PvdA-ministers zijn in dat definitieve eindvoorstel niet of nauwelijks verwerkt, behoudens een in feite nietszeggende zin over de volkshuisvesting en een minimalistische passage over de koopkrachtontwikkeling van de echte minima. Een poging van mijn kant om samen met de fractievoorzitters van CDA en D'66 te proberen de crisis af te wenden vond, zoals bekend, geen gehoor.

De D'66-bewindslieden die in de loop van de elfde mei zowel over het eerste eindvoorstel van de Minister-President als over de suggesties van de PvdA-ministers beschikten, hebben een unieke kans gemist om door een eigen voorstel nu eens werkelijk inhoud te geven aan die door henzelf benoemde, beroemde brugfunctie. Die brug was kennelijk al opgehaald en de loopplank, die de PvdA-voorstellen alleszins bood, was kennelijk een hoogstens lastige interventie in een al voorzien scenario. De voorstellen heeft men in ieder geval geen blik, of althans geen woord waardig gevonden.

Daarop restte de ministers van de PvdA niet anders dan tegen het eindvoorstel van de Minister-President te stemmen, omdat dat:

1. een evidente breuk betekende met de op Goede Vrijdag genomen besluiten;
2. betekende dat met deze operatie in 1983 in feite geen geld voor werkgelegenheidsbeleid beschikbaar zou zijn;
3. de loonsomtrend en de doorwerking van het investeringsloon voor het overheids personeel in beginsel ernstig aantastte (van open en reëel overleg met de ambtenarenbonden zou geen sprake meer kunnen zijn);
4. tot een op dat moment volstrekt niet te motiveren aanvullende bezuiniging van 500 mln. op de rijksbegroting zou leiden, met alle negatieve gevolgen voor de werkgelegenheid van dien;
5. geen enkele garantie bood voor tenminste de instandhouding van het produktievolumen van de gesubsidieerde volkshuisvesting;
6. een op dat moment premature verdergaande algemene lastenverlichting voor de bedrijven inhield, die in feite zou betekenen een verdergaand verlies van koopkracht van de werknemers;
7. het Ministerie van Defensie onnodig vrijwaarde van een redelijk aandeel in de ombuigingen, het redelijke aandeel, zoals dat door de Minister van Financiën in zijn brief van 21 april jongstleden was vastgesteld;
8. een slechts zwakke, niet normstellende garantie inhield voor de handhaving van de koopkracht van de echte minima.

Met dit eindvoorstel van de Minister-President werd bewust afscheid genomen van één van de voor de PvdA essentiële elementen van het regeerakkoord, het twee-sporenbeleid. De PvdA kon en kan daar geen verantwoordelijkheid voor dragen.

Dit alles overziende, is het dan ook niet zo verwonderlijk dat de Minister-President van dit kabinet naar aanleiding van zijn eindverslag als formateur meedeelt, dat het regeerakkoord van het vorige kabinet nu niet meer van kracht is. Hij had het zelf al op 11 mei jongstleden buiten werking gesteld.

De heer **Brinkhorst** (D'66): De heer Meijer stelt een- en andermaal dat er nu een zogenaamd eensporig beleid zou worden gevoerd, een mono-rail in zijn woorden. Zou hij commentaar willen geven op het feit, dat ten minste een bedrag van 2 à 3 mld. voor werkgelegenheidsgelden voor 1982 en 1983 is aanvaard en gehandhaafd? Ik vind het een nogal demagogische voorstelling van zaken, als men suggereert dat er nu plotseling geen gulden meer voor werkgelegenheid ter beschikking zal zijn. Ik ga ervan uit dat het twee-sporenbeleid onverkort aanwezig is en ik nodig de heer Meijer uit, commentaar te geven op de gelden die daarvoor zijn uitgetrokken.

De heer **Meijer** (PvdA): Ik hoor straks graag de toelichting van de heer Brinkhorst op de manier waarop hij dat ziet. Door mij wordt niet ontkend dat de lastenverlichtingsoperaties voor het bedrijfsleven zijn gehandhaafd, maar mijn kritiek spitst zich toe – dat kan de heer Brinkhorst weten; daar gaat de zaak immers over – op gerichte werkgelegenheidsmaatregelen. Dat zijn niet automatisch lastenverlichtingsoperaties voor de werkgevers. Dat leidt niet automatisch tot werkgelegenheidsbeleid, zoals de heer Brinkhorst zou kunnen weten. De basis voor gerichte werkgelegenheidsmaatregelen, voor uitbreiding van arbeidsplaatsen en voor herverdeling van bestaand werk is dit akkoord nagenoeg ontvallen.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Dat is een totaal andere interpretatie dan die welke van de kant van de PvdA in de laatste weken is gegeven, namelijk dat er geen gelden zouden zijn uitgetrokken voor werkgelegenheidsbeleid. Wij mogen van mening verschillen over de aard van de bestedingen, akkoord, maar wij kunnen geen verschil van mening hebben over het feit, dat er aanzienlijke sommen zijn vrijgemaakt, juist ook uit de ombuigingen, ter wille van het werkgelegenheidsbeleid. Als wordt gesteld dat in het werkgelegenheidsplan van minister Den Uyl, waarvoor alle respect, niet meer dan 13.000 banen beschikbaar komen, terwijl enorme bedragen worden uitgegeven,

Meijer

dan kan het toch niet anders dan dat ook daarbij een zekere bescheidenheid, ook van de kant van de PvdA, op haar plaats is.

De heer **Meijer** (PvdA): Aan bescheidenheid geen gebrek, maar daar ging de vraag niet om. Ik werd niet opgeroepen door de heer Brinkhorst tot bescheidenheid maar tot het geven van antwoord op zijn vragen.

De heer Brinkhorst moet nog eens kijken naar het staatje, dat de Minister-President ons heeft toegestuurd en dat betrekking heeft op 1983. Daar staan een bedrag van 8,5 mld. aan bezuinigingen en de gevolgen van inkomensmatiging – ombuigingen. Daar staat voor het gerichte werkgelegenheidsbeleid geen cent ingevuld. Dat is de werkelijkheid. Daar heb ik het over. Dat er lastenverlichting voor het bedrijfsleven is verstrekt, heb ik reeds gezegd. Dat is ook ons bekend.

De eerste arbeidsplaats, die via lastenverlichting in die zin geregistreerd kan worden, moet vandaag nog genoteerd worden. Sprekend over het tweede spoor, namelijk dat van gericht werkgelegenheidsbeleid, constateer ik dat het Goede Vrijdagakkoord voor 1983 geen materiële betekenis had.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Het is juist als de heer Meijer constateert dat er geen extra geld is uitgetrokken. De twee à drie miljard gulden zijn echter onverkort overeind gebleven, inclusief de mogelijkheden voor energiebesparing en inclusief woningbouw. Dat bedrag blijft gehandhaafd en is onverkort aanwezig en moet dan ook als zodanig worden geïnterpreteerd.

De heer **Meijer** (PvdA): Mag ik de heer Brinkhorst erop wijzen hoe D'66 in deze discussie heeft gefunctioneerd? D'66 is in de vroege voorbereiding van de Voorjaarsnota met een gedachte gekomen over de bezuinigingen. Hieraan heeft men onmiddellijk gekoppeld dat bij het laten zakken van bestedingen door het aangaan van bezuinigingen en het matigen van inkomens gelijktijdig gestreefd zou moeten worden naar een gericht werkgelegenheidsbeleid. Het bedrag dat D'66 hiervoor invulde was voor dit jaar een miljard gulden. Het is uiteindelijk maar $\frac{1}{3}$ deel geworden. Dat neem ik de heer Brinkhorst niet kwalijk, maar hij was er toen van overtuigd dat bij een bedrag van 3 $\frac{1}{2}$ miljard gulden, dit jaar nog eens een miljard gulden extra voor het werkgelegenheidsbeleid zou kunnen worden ingezet.

Indien D'66 dat de goede verhouding vond had zij er tenminste naar moeten streven dat de twee, drie à vier miljard gulden aan extra werkgelegenheidsmaatregelen voor 1983 in samenhang met dit pakket zou zijn doorgevoerd. Dat is namelijk het twee-sporenbeleid: bezuinigen op inkomens, bezuinigen op overheidsuitgaven en tegelijkertijd het gericht stimuleren van de werkgelegenheid. Hiervoor zijn wij samen in het Kabinet gaan zitten. Ik heb de steun van de heer Brinkhorst niet gemist toen het erop aankwam die besluiten in te voeren.

Mijnheer de Voorzitter! Ik hoor en lees de kritiek op mijn partij. Minister De Koning van het CDA zegt dat wij onvoldoende oog hebben voor de benarde financiële positie van ons land. De heer Brinkhorst zegt dat de PvdA eerst maar eens moet leren een realistische koers te varen. Kortom het gaat hier om pogingen, de PvdA in de rol van de onverantwoordelijke en niet-realistische partij te plaatsen.

De werkelijkheid is echter anders. De Ministers van de PvdA hebben een akkoord gesloten over twaalf miljard gulden aan extra ombuigingen in 1982 en 1983; de Ministers van de PvdA accepteerden consumptiebeperking voor alle Nederlanders; de Ministers van de PvdA accepteerden voor dit jaar een lastenverlichting voor het bedrijfsleven, uitkomend op een bedrag van f 1.7 miljard op jaarbasis. Ik verheer niet dat de fractie van de PvdA op een aantal onderdelen van het Goede Vrijdag-akkoord nog een aantal bezwaren had.

Dit hebben wij ook naar buiten gebracht. Wij bevonden ons wat dat betreft in dezelfde positie als de fractie van het CDA. Er was echter wel een volledige bereidheid bij mijn partij om de parlementaire confrontatie over de Voorjaarsnota aan te gaan en daarbij onze argumenten en kritiek te leveren en onze tegenvoorstellen te doen.

Rest slechts de klemmende vraag waarom de Minister-President en de Minister van Financiën en in hun kielzog de Minister van Economische Zaken zich niet hebben beperkt tot de invulling van het op zich zelf zeer ingrijpende en omvangrijke akkoord van Goede Vrijdag. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat er bewust is aangestuurd op een wezenlijke uitbreiding en openbreking daarvan en daarmee, voorspelbaar, op de val van het kabinet.

Met de uitvoering van de op 9 april 1982 overeengekomen afspraken zou

men meer hebben kunnen doen voor de gezondmaking van de economie en voor de werkgelegenheid dan in alle vier voorafgaande jaren mogelijk was. Meer ook dan nu door de val van het kabinet, de tussenformatie, de verkiezingen en de daarop volgende formatie mogelijk zal zijn.

Was de aandring van de PvdA te slijten zo groot, dat zelfs de gezondmaking van de economie daaraan ondergeschikt kon worden gemaakt? Was het niet alleen een voorbeeld van besluitvaardigheid geweest, maar ook veel meer voor de hand liggend om in ieder geval spoedig de afspraken van Goede Vrijdag te realiseren om daarna, zoals te doen gebruikelijk, bij de opstelling van de begroting voor 1983, mede aan de hand van de dan beschikbare economische gegevens, te bezien wat eventueel dan noodzakelijk was? Dit is een wijze van werken, waarop door de Ministers van de PvdA bij herhaling is aangedrongen.

De staatsrechtelijke aspecten van de val van het tweede kabinet-Van Agt zijn op 13 mei uitvoerig aan de orde geweest. Ik ga daarop nu niet meer in. Wij hebben ons daarna op het standpunt gesteld dat verkiezingen op de kortst mogelijke termijn moesten worden gehouden. Na een afweging zijn wij gekomen op de meest geschikte datum, te weten 8 september aansluitende. Het is de eerste gelegenheid na afloop van de periode van vakantiespreiding en deze datum biedt nog juist de mogelijkheid voor de beëindiging van de nieuwe Kamer voor Prinsjesdag.

Dat vinden wij een vitaal criterium. De Regering stelt het op prijs, de opvatting van de Kamer omtrent de datum van de verkiezingen te verneemen. Wij hebben hierbij een concreet voorstel gedaan. Wij wachten de reactie van de Regering daarop af, maar wij zijn bereid, zo die reactie zou uitblijven, bereid ook een voorstel samen met anderen aan de Kamer voor te leggen.

Wij hebben te maken met een minderheidskabinet van CDA en D'66, waaromtrent de VVD heeft verklaard dit kabinet niet bij voorbaat te zullen afwijzen. Dit heeft onze fractie wel verklaard, zowel ten overstaan van informateur Steenkamp als formateur Van Agt. Hoewel een formateur de verantwoordelijkheid voor de formatie neemt, ben ik van mening dat een informateur, die adviseert tot formatie-opdracht waarbij een minderheidskabinet mogelijk is, ten aanzien van de gedoogvraag een eigen verantwoorde-

Meijer

lijkheid heeft. Informatuur Steenkamp heeft dan ook terecht aan de VVD en de PvdA gevraagd, te verklaren dat zij het beoogde kabinet niet bij zijn eerste optreden in het parlement bij voorbaat afwijzen.

Mijn fractie heeft niet op voorhand een dergelijke verzekering willen geven. Dat hing samen met de onduidelijkheid over het tijdstip van nieuwe verkiezingen en het beleid van het nieuwe kabinet. Na mijn voorgaande toelichting zal duidelijk zijn dat wij overwegende bezwaren hebben tegen het plan, het meerderheidsbesluit met betrekking tot de Voorjaarsnota alsnog uit te voeren. De politieke meningsverschillen welke voornamelijk betrekking hebben op 1983 dienen nu aan de kiezers te worden voorgelegd. Mijnheer de Voorzitter! Ik heb de eer u een motie voor te leggen.

Motie

De **Voorzitter**: Door het lid Meijer wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over de regeringsverklaring;

spreekt uit, dat het ten uitvoer brengen van het meerderheidsbesluit van het vorige Kabinet met betrekking tot de Voorjaarsnota ongewenst is, en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 6 (17 420).

De heer **Meijer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben een andere oplossing bepleit, namelijk het toenmalige demissionaire kabinet de opdracht geven nieuwe verkiezingen voor te bereiden en vervolgens enkele afspraken maken over zaken welke geen uitstel gedogen. De heer Steenkamp zegt in zijn eindverslag van dit voorstel dat de heer Lubbers daarop negatief heeft gereageerd en dat de heer Brinkhorst geen positief antwoord kon geven. Verdere toelichting werd niet gegeven. Op 21 mei schrijven de heren Lubbers en Brinkhorst een brief waarin staat dat 'de aanleiding tot het tussenkabinet CDA-D'66 de uitvoering is van het meerderheidsbesluit van het gebroken kabinet CDA-PvdA-D'66,'.

Het interimkabinet moet in hun visie volwaardig zijn. Om de politieke verantwoordelijkheid voor de begroting 1983 duidelijk te markeren, dienen de verkiezingen na Prinsjesdag

plaats te vinden. Enkele dagen later is duidelijk dat VVD en PvdA verkiezingen wensen op zo kort mogelijke termijn, dat wil zeggen begin september. De heer Brinkhorst gaat om en zegt daartegen uiteindelijk geen bezwaar te zullen maken. De CDA-fractie komt ten slotte, zij het schoorvoetend, ook uit op een een verklaring van geen bezwaar tegen verkiezingen vóór Prinsjesdag.

Daarmee is binnen een week de basis weggenomen van het door de heren Lubbers en Brinkhorst in hun brief van 21 mei beoogde kabinet. Het interimkabinet dat daadkrachtig en slagvaardig zou moeten worden, krijgt als hoofdtaak het uitschrijven van nieuwe verkiezingen. Naar mijn mening is ieder kabinet, ook deze ploeg, in het zicht van verkiezingen materieel demissionair.

Voor mij is de verhouding van de VVD tot dit kabinet onduidelijk. De VVD gedooft, maar wil daarvoor een prijs. De premier begrijpt dat wel, maar mag dat niet van D'66. Formateur Van Agt meldt in het eindverslag dat de VVD hem een aantal suggesties heeft gedaan, vooral voor voorzieningen van fiscale aard, met betrekking tot de elektriciteitstarieven en ten aanzien van de jeugdwerkloosheid. De formateur verwacht dat een aantal ideeën voor verwezenlijking vatbaar zijn. Ik hoor nu graag van de heer Nijpels wat de VVD aan de formateur heeft voorgesteld.

Ook ben ik nog steeds benieuwd naar het aangekondigde VVD-plan om dit jaar nog 4 mld. extra om te buigen. Van de Minister-President verneem ik graag hoe de VVD-suggesties concreet door hem zullen worden verwezenlijkt. In dat verband verkrijg ik nog graag een nadere toelichting op de programmatische basis van dit kabinet. CDA en D'66 hebben uitgesproken dat de programmatische basis van het interimkabinet wordt gevormd door het regeerakkoord van het vorige kabinet.

Deze Ministers hebben echter tijdens hun constituerend beraad geconstateerd, dat het akkoord van de vormalige coalitie zijn gelding verloren heeft en dat vervolgens de tijd ontbrak voor het opstellen van een nieuw. Bij de nadere bepaling van het beleid zal men zich oriënteren op de inhoud van – zo heet het – hetgeen in de zomer van 1981 is afgesproken. Dat is wel een erg vage omschrijving. Wat houdt 'oriënteren' in dit verband precies in?

Ten aanzien van de lopende en voorziene wetgevings- en beleidsaanleggenheden moet, naar het oordeel

van de fractievoorzitters van CDA en D'66, worden uitgegaan van de status quo. Het kabinet heeft dat standpunt overgenomen. Mag ik van de Minister-President tijdens dit debat, zo mogelijk definitief, vernemen, of het wetsontwerp inzake de solidariteitsheffing door het kabinet wordt gehandhaafd, zeker in verband met de financiering van de eerste versie van het werkgelegenheidsplan.

Indien die heffing niet doorgaat, hoe moet dan het werkgelegenheidsplan voor 1982 worden gefinancierd? Kunnen de ontwerpen van wet over de aftrekbaarheid van hypotheekrenten, de Postbank en de herziening van de Onteigeningswet definitief en op korte termijn bij de Kamer worden ingediend? Mij is meegedeeld dat dit in principe mogelijk is.

Mijnheer de Voorzitter! De regeringsverklaring geeft aanleiding om nog op een enkel punt in te gaan. Wij wachten met interesse een nota inzake de herijking van ons belastingstelsel af. De Partij van de Arbeid is voorstander van vereenvoudiging. Een herijkingsoperatie zal echter wel dienen te passen in een gewenst inkomensbeleid. In dit verband wijs ik nog eens op een oud plan van de huidige Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heer De Graaf, om de fiscale aftrekbaarheid van premies voor de volksverzekeringen te schrappen. Neemt de Regering dat idee mee in de herijkingsoperatie?

Met betrekking tot de financiering van de volkshuisvestingsplanning moet ik concluderen, dat het kabinet thans niet garandeert dat de woningbouwproductie op het peil van 1982 gehandhaafd kan blijven. Dat geldt evenzeer voor de stadsvernieuwing en voor het woningverbeteringsprogramma. Dit houdt het gevaar in van nog grotere werkloosheid onder de bouwvakkers. In de regeringsverklaring staat dat de financiering van de woningbouw zal geschieden via middelen, die beschikbaar zijn voor de werkgelegenheid. Hoeveel middelen zijn er op dat punt nog vrij te besteden?

In de regeringsverklaring staat niets over de handhaving van de netto-netto-koppeling tussen de sociale uitkeringen en het besteedbare minimumloon. Graag krijg ik van de Minister-President daarover meer duidelijkheid en tevens over de wijze van invulling van de bijzondere koopkrachtmaatregel voor de echte minima. Voorts wil ik graag van het kabinet horen, wat het beleid zal zijn ten aanzien van het werkgelegenheidsplan, dat door het vorige kabinet is ontworpen.

Gisteren is de Minister-President in de vaste kamercommissie opgetreden in zijn nieuwe rol van Minister van Buitenlandse Zaken. Ik heb begrepen, dat hij zich bij die gelegenheid danig en krانى heeft geweed. Hij heeft onder andere verklaard dat dit kabinet het beleid van zijn voorganger inzake El Salvador niet zal wijzigen.

Kan de Regering mij ook verzekeren, dat de afspraken in het regeerakkoord over het beleid inzake Zuidelijk Afrika onverkort van kracht blijven en dat voortgegaan zal worden op de weg die door de vorige Minister van Buitenlandse Zaken is ingeslagen? Ook wil ik vragen of de Regering onze fractie kan toezeggen, dat de afspraken in het regeerakkoord op het terrein van ontwikkelingssamenwerking overeind blijven.

Over de kwestie van de raketten, om die simpele benaming te gebruiken, moet helderheid komen. Het 'agreement to disagree' van de vorige regering bestaat niet meer. De voetnoot van de PvdA-bewindslieden, dat men bij een positief besluit over de plaatsing van kruisraketten het kabinet zou verlaten is verdwenen.

Nu verwacht ik niet dat deze interimregering van de gelegenheid gebruik zal maken en deze week op de NAVO-top in Bonn zal mededelen dat Nederland bereid is, tot plaatsing van de raketten over te gaan. Als ik me vergis, moet de Minister-President het maar zeggen. Wel is van belang, hoe het staat met de voorbereiding van eventuele plaatsing. Zal de Regering medewerking geven aan al die maatregelen die nu genomen zouden moeten worden om plaatsing in de toekomst mogelijk te maken? Het zal geen verbazing wekken dat mijn fractie zich daartegen krachtig zou verzetten. De voetnoot is verdwenen, maar onze principiële afwijzende opstelling tegenover de nieuwe raketten niet. Integendeel, bij een onbevredigend antwoord zal ik niet aarzelen om de Kamer om een uitspraak te vragen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom ten slotte nog tot een enkele politieke afweging die op grond van de crisis gemaakt moet worden. Eén van de meest opmerkelijke gevolgen van deze crisis is de verwijdering tussen D'66 en Partij van de Arbeid. Misschien waren verschillen op financieel en economisch terrein al wat langer zichtbaar, er was echter een hechte politieke band tussen D'66 en de Partij van de Arbeid. Voor mijn partij heeft in die verhouding altijd het beginsel 'samen uit, samen thuis' gegolden.

De Partij van de Arbeid heeft in '73, in '77 en in '81 nimmer overwogen zonder D'66 in een regering te stappen. Integendeel, wij hebben ons ingezet voor een zo sterk mogelijke vertegenwoordiging van D'66 in een te vormen regering, met name omdat wij in deze partij steeds een sterke bereidheid tot hervorming en vernieuwing van de samenleving hebben herkend. Dat is misschien ook wel de beste bijdrage aan wat wel eens het natuurlijk bondgenootschap van die twee partijen wordt genoemd.

Ondanks verschillen van inzicht en eigen verantwoordelijkheid trokken wij op hoofdpunten – en vooral waar de grondslagen van een progressieve politiek in het geding waren – één gezamenlijke lijn. D'66 heeft een grote verantwoordelijkheid op zich genomen voor deze breuk in die ontwikkeling.

Ik betreur dat in buitengewone mate en hoop dat het om een tijdelijke verwijdering gaat. Wat eens is opgericht om de politiek in haar fundamenten te vernieuwen, kan vandaag toch niet eindigen in een bevestiging van restauratieve krachten in de Nederlandse politiek? Bespiegelingen van de heer Terlouw over mogelijke steun van zijn partij aan een coalitie van VVD en CDA wijzen echter wel in die richting. D'66 als een partij, die in iedere denkbare combinatie past en dus niet consequent en principieel een progressieve politiek kiest, heeft naar mijn idee haar plaats in de Nederlandse politiek verloren.

Mijnheer de Voorzitter! De Partij van de Arbeid heeft de afgelopen periode samenwerking met de VVD steeds afgewezen. Met name op sociaal-economisch terrein en op het gebied van vredes- en veiligheidsbeleid zijn er grote verschillen tussen VVD en Partij van de Arbeid. De laatste paar jaar zijn er echter wel in toenemende mate initiatieven te onderkennen, die proberen verschillen te overbruggen, zodat samenwerking in een coalitie mogelijk zou kunnen worden. Deze initiatieven worden zeker ook gestimuleerd door de wens om in ons land een meerderheidscoalitie te kunnen vormen zonder tussenkomst van het CDA. Een erkend nadeel van de afwijzing van de VVD door de Partij van de Arbeid is dat daaruit het verleden als het ware bij implicatie een voorkeur voor samenwerking met het CDA voortvloede.

Echter, na de jongste ervaringen is daarvoor naar mijn gevoel geen reden meer. Ook de verschillen tussen CDA en Partij van de Arbeid op sociaal-economisch terrein bleken groot. Daar komt bij – ik heb dat toegelicht – dat

wij een ronduit slechte ervaring hebben opgedaan met de uitvoering van de afspraken rond het Goede-Vrijdagakkoord. Sluit dat samenwerking met het CDA in de toekomst uit? Naar mijn opvatting niet, maar er is zeker geen reden tot voortzetting van een soort voorkeursbehandeling. Het CDA heeft nooit geweten hoe goed het bij ons af was. De premier kan het weten, hij heeft zeer lang met de Partij van de Arbeid in een regering vertoefd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben er een voorstander van, dat mijn partij bij de komende verkiezingen een opstelling kiest welke samenwerking met een bepaalde partij of bepaalde partijen niet bij voorbaat uitsluit. In de praktijk veranderen daardoor de opvattingen nog niet. Evenmin leidt dit voor mij tot een keuze inzake een zogenaamd nationaal kabinet. Wij wijzen dat af.

De Partij van de Arbeid gaat zelfstandig de verkiezingen in. Wij bereiden ons voor op een verkiezingsprogramma waarin het beleid, gericht op economisch herstel centraal zal staan. Na de verkiezingen willen wij echter op basis van dat programma in een open opstelling onderhandelen over die coalitie waarin wij zoveel mogelijk van onze ideeën kunnen terugvinden.

Samenwerking tussen VVD en Partij van de Arbeid stuit nog steeds op zeer grote barrières, zoals de koppeling van sociale uitkeringen aan het minimumloon en plaatsing van nieuwe kernraketten. In het verloop van de gebeurtenissen in de laatste maanden schuilt echter een aantal elementen op basis waarvan de Partij van de Arbeid zich grondig gaat bezinnen op haar plaats en functie in het politieke krachtenveld in ons land.

De heer **Brinkhorst** (D'66): De laatste zinnen die de heer Meijer heeft uitgesproken, heb ik met stijgende belangstelling en verbazing gevolgd. Hij begint te constateren – en daarover ben ik het op zich zelf met hem eens – dat de breuk tussen PvdA en D'66 is te betreuren. Wat ons betreft, hoop ik ook dat dit een tijdelijke breuk is. Er bestaat geen twijfel over, dat D'66 aan de linker kant van het politieke krachtenveld in Nederland staat, evenals de Partij van de Arbeid. De heer Meijer verwijt D'66 vervolgens een zelfstandige opstelling.

In dit verband verwijst hij ook naar de opmerkingen van de heer Terlouw ter zake. Vervolgens constateert de heer Meijer, dat de Partij van de Arbeid de blokkade, die zij jarenlang heeft opgeworpen ten opzichte van de

Meijer

VVD, heeft opgeheven. Als vertegenwoordiger van D'66 kan ik opmerken, dat dit een verheugende opstelling is. Mijn partij was verleden jaar de enige die al pleitte voor een combinatie tussen de PvdA, D'66 en de VVD. Laat de heer Meijer D'66 die consequentie niet verwijten, wanneer zijn partij zelf, door ervaringen wijs geworden, haar eigen blokkade opheft!

De heer **Meijer** (PvdA): Er is op dit punt sprake van een vrij fundamenteel misverstand. Ik heb D'66 niet verweten dat zij eigen verantwoordelijkheid wenst te nemen. Dat is nooit een meningsverschil geweest tussen Partij van de Arbeid en D'66. Wat ik D'66 verwijt – men kan daarover natuurlijk van mening verschillen – is dat zij op een cruciaal moment, waar zij zegt zich ter linkerzijde van de politiek te willen bevinden, de PvdA loslaat en tegelijkertijd bespiegelingen maakt over een samenwerking met dat kabinet dat zij bij de vorige verkiezingen principieel afwees.

D'66 blokkeerde – de heer Nijpels zal dat vandaag nog wel een keer zeggen – de totstandkoming van een kabinet bestaande uit VVD, CDA en D'66 vanuit een opvatting die ik alleszins respecteer. Als D'66, als niet geringe maar ook niet bepalende factor in de Nederlandse politiek, haar kracht gaat inzetten voor een centrum-rechts-kabinet zal zij haar progressieve ideeën daarin niet kunnen realiseren.

Wat ik vandaag wil horen is of de koers van D'66 van de laatste 15 jaar, een consequente keuze voor een progressief beleid dat zich onder andere symboliseerde in de samenwerking met de PvdA, gehandhaafd wordt of dat de overstap wordt gemaakt naar het samenwerken met een centrum-rechtse partij, waarmee D'66 zich zelf aan de andere kant van het centrum, de rechterzijde, plaatst.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Het is niet zo dat de PvdA de enige partij is die bepaalt wat progressief is...

De heer **Meijer** (PvdA): Wat is dat nu voor een constatering? Dat slaat toch nergens op!

De heer **Brinkhorst** (D'66):

De heer Meijer zegt dat D'66 de PvdA loslaat. Ik denk dat er geen enkele neiging is bij welke D'66'er dan ook om de voorkeur voor samenwerking met de PvdA, ook bij de komende verkiezingen, te verlaten. Dat hangt echter ook van de opstelling van de PvdA af. Ik verheug mij erover dat de PvdA op dit ogenblik blokkades

opheft. Het moet namelijk ooit eens mogelijk zijn dat PvdA, D'66 en VVD kunnen samenwerken.

De heer **Meijer** (PvdA): U nodigt u zelf al uit, begrijp ik?!

De heer **Brinkhorst** (D'66): Neen, zeker niet.

De heer Meijer zegt dat D'66 zal willen aanschuiven bij een centrum-rechtse coalitie. Er is absoluut niets – in de inhoudelijke noch in de politieke opstelling van D'66 – dat een dergelijke conclusie rechtvaardigt. Ik nodig de heer Meijer uit, op dit punt ook zijn eigen positie te herijken. Wanneer hij in de toekomst wenst samen te werken met de VVD, dan betekent het dat hij zijn eigen positie ter discussie stelt. Dat siert hem.

De heer **Meijer** (PvdA): Daar is geen twijfel over. Dat heeft de heer Brinkhorst terecht geconstateerd. Heb ik echter goed begrepen dat hij zegt dat er geen enkele aanwijzing is dat D'66 zelfs maar overweegt, na verkiezingen ook een coalitie van de VVD en het CDA te gaan steunen? Ik heb uitspraken van zijn politiek leider gnoteerd – ik wil die uitspraken nog wel eens opzoeken – die in dat opzicht niet voor tweeërlei uitleg vatbaar waren. De politiek leider van D'66 overwoog, dat voor te stellen aan zijn congres. Over dat kennelijke voornemen heb ik vandaag gesproken. Wanneer de heer Brinkhorst nu zegt dat zijn partij dat niet doet, dan constateer ik dat er nog een misverstand is opgelost. Dat is een goede keuze van D'66; die weg moet u inderdaad niet gaan!

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik moet nog één opmerking maken, want de heer Meijer stelde mij een vraag.

De **Voorzitter**: Ja, maar u hebt de heer Meijer geïnterrupteerd. Ik stel voor, dat u daar in uw eigen betoog uitvoerig op ingaat.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Het spijt mij zeer, maar ...

De **Voorzitter**: U hebt drie keer geïnterrupteerd en daar is drie keer op geantwoord. Het eindigt inderdaad met één vraag, maar u hebt alle gelegenheid, daarop in uw eigen betoog in te gaan.

Het woord is aan de heer Lubbers.

□

De heer **Lubbers** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Eén ding staat vast: de heer Nijpels en ik hebben ademloos zitten luisteren! Zo nu en dan flitste er nog wat anders door mij heen;

hetzelfde wat door mij heen ging toen ik vanochtend de aantekeningen voor deze gedachtenwisseling maakte. Wij hebben inderdaad behoefte aan een openhartige gedachtenwisseling in dit parlement, maar wij doen het op een bijzonder ogenblik.

Wij spreken hier over nationale zorgen en wij doen dat op een ogenblik dat er drie oorlogen tegelijkertijd waarneembaar zijn in de wereld; het Irak/Iran-conflict, de Falklands en de Libanon. Het lijkt niet op te houden. Ik spreek nog maar niet van Afghanistan – dat vergeten wij te gemakkelijk – over de onmacht in Polen en over de voortdurende moorden in El Salvador.

Collega Waltmans heeft gisteren terecht gezegd dat het daar gewoon een onderdeel van het systeem is geworden. Wij hebben net de economische top in Versailles achter de rug. Bijna alle 'grootmachten' van de wereld waren daar verzameld, maar de bijeenkomst werd gekenmerkt door machteloosheid. Als de Minister-President morgennamiddag weggaat uit dit debat, spoedt hij zich naar de NAVO-top. Ik zal hier niet spreken over het vredes- en veiligheidsbeleid, maar mag ik één bede uitspreken, namelijk dat hij al zijn krachten zal inzetten om hetgeen ons bindt in dit huis op het vlak van de wapenbeheersing en het terugdringen van de rol van de nucleaire wapens, daar in zijn inbreng gestalte te geven.

Ik wil hier ook dankzeggen aan het vorige kabinet, ook aan alle Partij van de Arbeid-bewindslieden, die uiteindelijk uitgetreden zijn. Het staat vast dat ieder van hen naar eigen vermogen zijn inbreng heeft willen leveren. Ik dank hen hiervoor, hoe zeer ik het ook betreurt dat zij uiteindelijk, fijngeweven tussen de druk uit eigen partij en de eigen opvattingen aan de ene kant en de harde vraagstukken van de economie en de noodzaak van een coalitie aan de andere kant, de conclusie meenden te moeten trekken, uit het kabinet te moeten heengaan en de crisis te moeten veroorzaken.

Ik wijd enkele woorden aan de oorzaken van de crisis. Reeds in het vorige najaar bleek hoe moeilijk het was, bij tegenvallende economische omstandigheden, het toch met elkaar in redelijke mate eens te blijven worden. Dit heeft zich dit voorjaar voortgezet. Juist in deze situatie wordt de spanning zichtbaar tussen wat wel de twee sporen worden genoemd: terugdringing van het financieringsstekort en rechtstreeks overheidsbeleid gericht op werkgelegenheid.

Lubbers

Allereerst wil ik nog eens met alle kracht zeggen dat de sanering van de overheidsuitgaven, de beheersing van de arbeidskosten, het drukken van de rente en de beperking van de energiekosten even zoveel instrumenten zijn om werkgelegenheid te bevorderen. Ik geloof dat dit vaak is onderschat.

Natuurlijk moeten er ook middelen zijn voor werkgelegenheidsbeleid; zij waren er ook. De realiteit van het vorige kabinet was niet dat er een eenzijdig beleid was, gericht op vermindering van het financieringsstekort. Ik zou eerder het tegendeel beweren. Als die middelen er moeten zijn, moet tegelijkertijd vaststaan dat zij bij de overheid buitengewoon beperkt zijn. Dat is geen ontdekking van vandaag; zij is al veel eerder gedaan.

De conclusies daarvan zijn naar mijn volle overtuiging al neergelegd in het regeerakkoord dat vorig jaar is afgesloten. Daarin werd met name gezocht naar mogelijkheden om iets aan de werkgelegenheid te doen en aan de verdeling van de arbeid, zonder dat dit veel overheidsmiddelen kostte.

Ik som op: de maatschappij voor industriële projecten, het investeringsloon, de ombouw van elektriciteitscentrales op kolen, de afspraken over een tijdige en snelle uitvoering van de investeringen van de oliemaatschappijen uit aardgaswinsten. Als ik de balans opmaak, moet ik met enige droefenis constateren dat deze beleidsvoornemens teveel in de schaduw zijn gebleven. Daardoor is ook het conflict dat in het tweesporenbeleid zit ingebakken – het meer of minder uitgeven als overheid – verscherpt.

Hetzelfde geldt voor de elementen: de verdeling van de arbeid, het jeugdplan over de jeugdwerkloosheid en zo zou ik nog wel even kunnen doorgaan.

Dat zit natuurlijk niet alleen in het beleid dat een kabinet voert, maar ook in de veranderingen die in de hele samenleving noodzakelijk zijn, waarvoor de sociale partners een grote verantwoordelijkheid dragen.

Ik ben ervan overtuigd dat het sociale beleid moet worden gefinancierd uit loon, uit inkomensruimte. Dat kan niet anders dan in overleg met de sociale partners. Het plan van de voormalige minister André van der Louw was bij voorbeeld een goed plan. Wij hebben echter gezien hoe snel hij alweer op een aantal punten gas moest terugnemen.

Natuurlijk is er spanning in het zogenaamde tweesporenbeleid. Bij coalitiegezindheid is die spanning te overbruggen. Ik voeg hieraan echter toe dat die spanning ook in de toekomst te scherp zal blijken als men de bevordering van de economische groei en de verdeling van de arbeid niet via andere methoden laat plaatsvinden dan met overheidsmiddelen. Als het alleen om lastenverlichting gaat en niet om minder of snellere procedures, als het alleen om het kopen van arbeidsverdeling gaat in plaats van organisatie ervan via de sociale partners, zullen wij ook in de toekomst vastlopen.

Ik betreur het natuurlijk ook nu nog dat de befaamde Voorjaarsnota die gevraagd was voor 1 maart en die betrekking heeft op 1982 niet op die datum en met die soberheid uitgebracht is. Ik betreur het dat toen op 8/9 april eenmaal een akkoord gesloten was, dit niet een week of tien dagen later neergeslagen was in een besluit dat in de Kamer besproken moest worden.

Ik roep in herinnering dat de toenmalige vice-premier op dat moment overigens heeft gezegd dat hij het CDA pree vanwege zijn opstelling in dat besluit. Ik herinner er ook aan dat tot verbazing van velen – ik geloof ook binnen de Partij van de Arbeid – binnen de kortst mogelijke keren bij de PvdA een forse ruzie uitbrak over de betekenis en de

politieke implicaties van de afspraken.

Men zegt wel: 'In het huis van de gehangene spreekt men niet over de koorden'. Wat zal ik dus spreken over de termen die partijvoorzitter Van der Berg toen verbond aan dat akkoord! Wat zal ik spreken over de doorwaakte nachten rond de hele minima-discussie! Ik zal dat allemaal niet doen. Ik constateer slechts dat er toen toch vermoeidheid optrad bij de bewindslieden van de Partij van de Arbeid. Ik maak dat duidelijk in het volgende deel van mijn verhaal.

Dat is ook het deel waarover collega Meijer mij meer in het bijzonder aansprak, namelijk de verschillen tussen het akkoord van 8/9 april en het uiteindelijke meerderheidsbesluit van de raad. Hij heeft mij, als fractievoorzitter van het CDA, daarop persoonlijk aangesproken. Als dat zo is, vind ik dat er complete opening van zaken moet komen. Hoe is die opening van zaken? Die opening is als volgt.

Nadat een aantal weken verstreken waren, waarin het akkoord van 8/9 april niet ingevuld was, heeft een pittige discussie plaatsgevonden op de vrijdag voorafgaande aan de breuk, omdat wij nu toch werkelijk aan besluitvorming toe waren en de onderscheiden Ministers, zoals gebruikelijk, bij een aantal invullingsproblemen die altijd optreden, hun stellingen betrokken. Die discussie is voor collega Meijer zelfs aanleiding

De heer Lubbers, fractievoorzitter van het CDA, aan het woord tijdens het debat over de regeeringsverklaring

Lubbers

geweest om op mij een beroep te doen mijn invloed aan te wenden om de voorstellen, waar die naar zijn oordeel afwaken van het akkoord van 8/9 april, alsnog te veranderen. Dat is dan ook gebeurd, mijnheer de Voorzitter!

In tegenstelling tot de suggestie van de Partij van de Arbeid dat nu 500 miljoen meer zou worden omgebogen dan was afgesproken, is in wezen een politiek akkoord bereikt over de handhaving van het totale bedrag uit het akkoord van 8/9 april met betrekking tot de vermindering van het financieringstekort in dit jaar en in het volgende jaar. Waar zit dan het verschil tussen?

Het verschil zit in het feit dat een aantal Ministers door de coalitie heen bezwaar hadden tegen de hoeveelheid ombuigingen die oorspronkelijk voorzien was. Er is dus inderdaad eerst wel een aanvraag geweest, maar uiteindelijk resulteerde netto precies hetzelfde bedrag als wij overeengekomen waren. Dat binnen dat geheel een aantal begrotingen ontzien zijn, spreekt voor zichzelf. Het ontgaat mij dat per definitie Defensie daar niet bij mag behoren.

Ik vind het een onwaarschijnlijke voorstelling van zaken dat men nu suggereert dat Defensie het enige ministerie was. Er was een aantal departementen waarvoor om politieke redenen uitzonderingen zijn gemaakt bij de verdeling. Het totaalbedrag is hetzelfde gebleven.

Voor zover misverstanden bestonden over de opvattingen daarover tussen de CDA- en de PvdA-ministers – de Minister van Financiën in dit geval – zijn die over het weekend heen opgeklaard. Ik nodig collega Meijer uit het eindbesluit te lezen op dat punt.

Het tweede punt is de Ziektewet. Zeer zeker heb ik, zoals het behoort, de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid tijdig in kennis gesteld van mijn stellige verwachting dat zijn ontwerp het in de Kamer niet zou halen. Hij heeft daaruit zijn conclusies getrokken. Zeker hebben wij daarbij afgesproken, dat dit niet zou leiden tot additionele ombuigingen in 1982.

In die samenhang vond ik het begrijpelijk – alhoewel het daaruit niet automatisch voortvloeide, want daarover was in het geheel niet gesproken – dat niet per 1 juli van dit jaar door het niet doorgaan van de maatregelen betreffende de Ziektewet en de daaraan verbonden premie-ope-

ratie een andere vorm van lastenverlichting zou worden toegepast. Dat gebeurt dan ook niet, collega Meijer! Dat gebeurt dus ook niet, mede op grond van ons overleg.

Hij zal in de voorstellen per 1 januari 1983 wel een voorstel tot lastenverlichting vinden. Jazeker, maar het is ook zijn eigen minister die hier, bij de onderbreking van de beraadslaging over de maatregelen ten aanzien van de Ziektewet, met kracht naar voren heeft gebracht dat het zijn voornemen was en dus ook van het kabinet – in ieder geval van het vorige kabinet – om de maatregelen betreffende de Ziektewet met enige vertraging terug te brengen in de Kamer. De ingangsdatum is op 1 januari 1983 vastgesteld.

De zaak is dus volstrekt logisch en volstrekt rond. Men doet alsof er een akkoord is geschonden. Dit is een verkeerde voorstelling van zaken. Het enige waarover men zou kunnen discussiëren, is de vraag of het bedrag van 500 mln. het juiste bedrag is. Wij kennen immers nog niet het – naar ik aanneem – geamendeerde ziektewetvoorstel. Ik herhaal dat er – precies in tegenstelling tot hetgeen de heer Meijer heeft gezegd – geen lastenverlichting is opgetreden per 1 juli op grond van het niet doorgaan van de Ziektewet met bijbehorende premie-operatie. De zaak is verdaagd tot 1 januari 1983. Dit is tevens de datum waarop een ingaan van de ziektewetmaatregel is voorzien.

Het is niet zo, dat er 500 mln. op de ombuigingen is gezet! Wij buigen niets meer om. Wij verminderen het financieringstekort niet meer dan was voorzien in het akkoord van 8 en 9 april. Het is niet zo, dat alleen de begroting van het ministerie van Defensie werd ontzien. Een aantal begrotingshoofdstukken werd ontzien!

Hiervoor moesten inderdaad elders oplossingen worden gevonden. Hiermee kom ik inderdaad bij het ambtenarenoverleg. Hierover is zeker ook gesproken. Toen is de conclusie getrokken, dat het overleg zo min mogelijk belast moet worden. Wat is het netto-resultaat? Wat is de 'schoonheidsvlek' om hierover in termen te spreken vanuit de gezichtshoek van de Partij van de Arbeid? In het bedrag van 300 mln. zou over een bedrag van 45 mln. nog overleg plaatsvinden met de ambtenarenorganisaties over de vraag of het nog mogelijk zou zijn dit binnen de definities te brengen van zaken die de werkgelegenheid betroffen. Dit is

geen dictaat, maar een overlegformule! Men kan er hiervoor het meerderheidsbesluit op nalezen.

Ik kom bij de volkshuisvesting. Deze zou om zeep worden gebracht. Dit is volstrekt onjuist. Wij hebben met elkaar geconstateerd, dat er in de meerjarenraming van de volkshuisvesting grote problemen zitten. Op grond hiervan bevat het meerderheidsbesluit een passage, waarin staat dat hierover een open overleg zal komen. Om dit onderwerp af te sluiten, wil ik nog meedelen dat ook aan het adres van Defensie voorzichtigheidshalve is gezegd, dat wij de meerjarenraming nader zullen bekijken aan de hand van de Defensienota.

Ik begrijp best dat men, nadat men uit een kabinet is gestapt, zich in alle bochten zal wringen om het gevoerde beleid te rechtvaardigen. Men moet wel de grenzen in acht nemen van de werkelijke verschillen. Ik nodig collega Meijer uit, precies na te gaan, niet wat over tafel is gegaan voor het desbetreffende weekeinde, maar wat exact de verschillen zijn. Ik vraag hem daarbij aan te tonen dat dit afwijkt van het akkoord van 8 en 9 april.

Ik heb al eerder toegegeven, dat er wellicht een verschil van interpretatie was in het akkoord van 8 en 9 april. Het betreft dan de vraag of bij de, na veel discussies, vastgestelde bedragen voor de vermindering van het financieringstekort – men zal de bedragen van 1982 en 1983 kennen – de bedragen op de zogenaamde PM-post voor werkgelegenheid elders zouden moeten worden vrijgemaakt, of dat deze ten laste van het financieringstekort zouden kunnen komen.

Ik heb begrepen dat de Partij van de Arbeid hierop steeds een andere kijk heeft gehad. Ik sluit niet uit dat men deze kijk niet kan hebben. Sprekend voor mijn fractie kan ik slechts zeggen, dat vorig jaar niet voor niets deze passage is opgenomen; 'this for that'. Als er een nieuwe zaak komt, moeten er elders middelen worden vrijgemaakt. Er is een aparte clausule toegevoegd aan het toen reeds gesloten akkoord, juist om in dit soort situaties te functioneren. Moge als argument dienen, dat er voor ons in ieder geval geen twijfel was. Als er een verschil van inzicht is, moeten wij dat als een zakelijk verschil van inzicht beschouwen, waarover compromissen gesloten kunnen worden. Men moet het niet zien als een aantasting van een akkoord. Dat is geen correcte voorstelling van zaken.

De heer **Meijer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Voor 1983 was 8,5 mld.

Lubbers

vrijgemaakt. De heer Lubbers heeft hierom gevraagd en hierop gewezen in het kader van het regeerakkoord. Voor de werkgelegenheid was een PM-post gecreëerd. In dit verband heb ik een vraag. Ook de fractie van het CDA zegt in haar verklaring met betrekking tot het akkoord dat op Goede Vrijdag is gesloten, dat zij verheugd is over de invulling van de loonsomtrend. Ambtenaren leveren stukjes salaris in. Hiertegenover staan werkgelegenheidsinspanningen.

Voor 1983 staat de doorwerking van een vol procent, ofwel 660 mln., genoteerd in het staatje van 8,5 mld. Lag het nu niet voor de hand, ook in de visie van de fractie van het CDA, deze 660 mln. in 1983 te plaatsen onder het hoofdstuk gericht werkgelegenheidsbeleid? Ik heb het dan niet eens over de doorwerking van het investeringsloon.

De heer **Lubbers** (CDA): Ja, maar dan wil ik daaraan wel het volgende toevoegen. Zoals u weet, zou bij het ambtenarenoverleg niet alleen de vraag aan de orde komen of dit bedrag voor nieuwe zaken behoorde te worden uitgetrokken, die van belang werden geacht door de ambtenarenorganisaties, of dat met dit bedrag een oplossing gevonden kon worden voor een behoorlijk niveau van bouwinspanning. Ik noem dit slechts als voorbeeld. Willen wij het bedrag voor de bouwinspanning in de meerjarenraming handhaven op een bedrag als het huidige, dan is het duidelijk dat wij hetzij elders middelen moeten vrijmaken of daarop een beroep moeten doen.

De heer **Meijer** (PvdA): Dat begrijp ik en dat is ook gebeurd. U hebt het bedrag van 500 mln. voor extra ombuigingen gemotiveerd. Wij hebben begrepen dat de Minister-President dan nog 200 mln. 'overhoudt' voor het werkgelegenheidsbeleid. Dat is echter iets heel anders dan het punt waarop ik doel.

Het punt waarop ik doel, is het volgende, voor het kabinet zo principiële punt. Aan de werkgevers wordt gevraagd, wat van hun loon in te leveren. Dit wordt zichtbaar gemaakt in de vorm van afspraken over herverdeling van arbeid en nieuwe arbeidsplaatsen. Ook wordt het zichtbaar gemaakt door met organisaties van werknemers overeen te komen dat daarvan, bij voorbeeld, iets extra's wordt gedaan voor de bouw. Dat is allemaal denkbaar. De kern van het meerderheidsbesluit is echter dat

dit niet gebeurt. De opbrengst van de loonsomtrend, 660 mln., staat wel in de rij ombuigingen, maar wordt niet zichtbaar gemaakt in de rij van middelen bestemd voor extra werkgelegenheid. Dat is de kern van het besluit.

Hiermee maak je demonstratief zichtbaar dat inkomensmatiging niet instrumenteel is verbonden met een werkgelegenheidsbeleid. Dit is in strijd, als ik het zo eens mag zeggen, met het eigenhandig door de heer Lubbers geschreven regeerakkoord.

De heer **Lubbers** (CDA): Ik bestrijd deze interpretatie van de heer Meijer van het jaar 1983. Ik vond dat er goede redenen waren om met een PM-post te werken, omdat wij nog geen totaal beeld van de meerjarenraming hadden en omdat wij niet wisten hoe groot de 'rek' in het ambtenarenoverleg zou zijn. Als ik echter de visie van de heer Meijer volg, dan had zijn commentaar de dag na het bereiken van het akkoord van 8 en 9 april moeten zijn, dat die PM-post zoveel miljoen gulden behoorde te bedragen.

De heer **Meijer** (PvdA): Maar, mijnheer Lubbers, dat was de kern van mijn verklaring over het akkoord!

De heer **Lubbers** (CDA): Hoe kon dan, bij het in uw partij zo gebruikelijke monisme, aan uw bewindslieden worden toegestaan alleen pro memorie te schrijven?

De heer **Meijer** (PvdA): Ik heb uit verklaringen van de bewindslieden begrepen dat, vanwege de onduidelijke uitkomst – op zichzelf is dat goed verklaarbaar en acceptabel – van een eventuele doorwerking van het investeringsloon, het beter werd geacht om de middelen van het investeringsloon op dat moment nog niet te kwantificeren. Vandaar die PM-post.

Met de loonsomtrend lag het heel anders. Daarvoor verwijs ik de heer Lubbers naar de uitwerking. Ik ben ervan overtuigd, dat de Minister van Binnenlandse Zaken het akkoord heeft afgesloten op 9 april in de volledige overtuiging – hij heeft dit ook tegenover mij bevestigd – dat de volledige opbrengst van de loonsomtrend het volgend jaar zou worden ingezet voor werkgelegenheidsmaatregelen. De uitwerking daarvan in het besluit van de Minister-President wijst echter op het tegendeel. De opbrengst van de loonsomtrend wordt als een korting op het financieringstekort afgeboekt.

De heer **Lubbers** (CDA): Ik geloof dat de heer Meijer het bepaald te simpel ziet. Voor het jaar 1982, waarvan wij de cijfers precies kennen en waar nog maar heel weinig ruimte voor overleg is, gaat het dispuut over 45 mln. Als ik het verkeerd zeg, corrigeert de Minister-President mij wel. Voor volgend jaar lijkt dat bedrag veel groter. Is het de heer Meijer niet opgevallen dat hij tijdens zijn uiteenzetting hierover een vraag heeft gesteld aan de Minister-President? Hij heeft gezegd, dat hij het niet meer begreep. Hij was ervan uitgegaan dat het CDA, of de Minister-President, of het kabinet niets zag in overleg en het bedrag puur voor bezuinigingen wilde gebruiken.

Kan het wellicht zo zijn dat de heer Meijer zich vergist? Is het misschien zo dat het enige dat wij hebben gesteld, is dat wij linksom of rechtsom moeten komen tot vermindering van het financieringstekort, conform de daarover gemaakte totaal-afspraken op 8 en 9 april? Datgene wat niet in overleg met ambtenarenorganisaties is te regelen, zullen wij dan op een andere manier moeten vinden, via additionele ombuigingen, via aantasting van de lastennorm of via een andere technische mogelijkheid, welke dat ook is.

De heer **Meijer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zal het kort houden. Waaruit leid ik af dat die opening door de Minister-President niet meer is gelaten? In zijn begeleidende brief concludeert hij op 21 mei dat het ombuigingsbedrag dat in het meerderheidsbesluit is geaccordeerd, voortvloeit uit het totaal van om te buigen bedragen die men in het 'lijstje' aantreft van f8 miljard.

Als de opening geweest zou zijn dat f660 miljoen van die f8 miljard voor werkgelegenheid opnieuw zou worden ingezet, zou de Minister-President deze conclusie niet hebben getrokken en zou dat in de besluitvorming expliciet zijn vermeld. Het feit dat hij dit in zijn besluit heeft uitgesloten, maakt ook dat men de ruimte niet meer heeft. Daarom kwam ik tot de vraag: waarover gaat men eigenlijk nog praten?

De heer **Lubbers** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik neem aan dat de Minister-President daarop in zijn eigen antwoord wel zal ingaan. Ik sluit dit punt nu af. Reeds in de eerste rapportage die onmiddellijk na de crisis kwam, werd gesteld wat in het overleg met ambtenarenorganisaties aan de orde zou komen. Er zou dus juist wel overleg worden gevoerd.

Mijnheer de Voorzitter! Tot zover iets waarvan ik vrees dat de mensen die er wat verder vanaf staan er absoluut geen touw aan vast kunnen knopen. In politieke zin ging het hierom: in welke mate is er nu afgeweken?

Ik heb de heer Meijer toegegeven dat er één interpretatieverschil kon zijn. De rest van zijn opsomming acht ik onjuist. Ik acht ook zijn persoonlijk verwijt aan mij onjuist. Ik retourneer het met een verwijt. Met betrekking tot de f500 miljoen meer ombuigingen, zoals nog steeds wordt gesuggereerd, met betrekking tot de f500 miljoen lastenverlichting per 1 juli – het waren twee hoofdpunten – en met betrekking tot ruimte voor overleg met ambtenarenorganisaties zijn in overwegende mate de bezwaren weggenomen en was er voor de Partij van de Arbeid-bewindslieden werkelijk geen reden om te zeggen: wij houden het voor gezien.

Tenzij men het eigenlijk na de befaamde vrijdag al voor gezien hield en in wezen niet meer mentaal in was voor het vinden van een oplossing. Hierbij laat ik het voorlopig, maar ik vind wel dat ik het zo mag stellen. Daarvan ben ik overtuigd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu aan ons kabinet, zoals het hier zit in een qua omvang zeer aantrekkelijke samenstelling. Bij regeringsverklaringen pleegt het de zaal uit te barsten. Nu gaat het echter wel.

Ik wil een enkele opmerking maken over de totstandkoming. Het CDA heeft gepleit voor een andere aanpak. Het heeft gepleit voor een aanpak, waarbij redenerend vanuit een meerderheidsbesluit dat er was, er een kabinet zou komen dat in staat zou zijn dat besluit uit te voeren en in de Kamer te verdedigen. Dat betrof zowel het jaar 1982 als het jaar 1983. Daaraan lag natuurlijk een keuze ten grondslag. Men kan ook menen dat er zo snel mogelijk verkiezingen moeten komen.

Wij menen dat in het belang van het land, in het belang van de economie en zelfs ook in het belang van de politieke zuiverheid het beste zou zijn, dat besluit ook inderdaad hier in het parlement aan de orde te krijgen door een kabinet dat bereid was het te verdedigen. Daarom hebben wij voor de benadering gekozen verrat in het advies aan de Koningin. Achter die benadering staan wij – ik zeg dit ook tegen collega Meijer – tot op de dag van vandaag nog volstrekt. Dat betekent niet, gebruik makend van dat

ationale en politieke belang met een minderheidskabinet, een carte blanche te krijgen voor een bepaalde periode. Die periode zal in ieder geval toereikend moeten zijn om de politieke verantwoording hier af te leggen en de besluiten uit te voeren. Dit betekent dat wat ons betreft de verkiezingen diep in het najaar vallen. Wij hadden dit graag zo gedaan en wij zouden dit alsnog graag zo doen.

Wij denken ook dat het zuiverder en beter is, want nu komen wij eigenlijk in een heel eigenaardige mengvorm van een kabinet dat naar een periode gaat waar in verkiezingen worden gehouden en dat missionair toch bepaalde besluiten hier aan het verdedigen is. Eigenlijk begrijp ik dan ook de opstelling van de Partij van de Arbeid wel. Zij heeft gezegd dat er zo snel mogelijk verkiezingen moeten komen. Ik geloof dat dit een heldere gedachte is. Ik maak er wel een kanttekening bij.

Als de Partij van de Arbeid vindt dat de verkiezingen niet eerder kunnen plaatsvinden dan begin september – de heer Meijer heeft dit zojuist weer gezegd – moet men een keus maken. Men moet dan zeggen dat men het verantwoord vindt dat er helemaal niets meer wordt besloten of men moet zeggen dat men een aantal maatregelen wel noodzakelijk vindt en dat men daarom opnieuw een kabinet vormt en zich zal schikken in een besluitvorming die er voor dit jaar is. Men kiest echter niet voor de tweede mogelijkheid. Dat blijkt ook weer uit de voor ons liggende motie. Men wil gewoon 'tegen' zijn! Ik begrijp wel dat men als men uit een kabinet is gestapt, 'tegen' wil zijn. Het wordt echter gekunsteld als wordt gezegd dat men pleit voor een compleet demissionair kabinet, tenzij men de maatregelen verrat in het besluit – waarover de meesten het nog met elkaar eens waren – opeens onbelangrijk vindt. Het klinkt mooi, het klopt niet helemaal, maar het was misschien wel leuk geweest. Ik zie dat de heer Meijer schik heeft.

De heer **Meijer** (PvdA): Er klopt helemaal niets van!

De heer **Lubbers** (CDA): De VVD pleit ook voor snelle verkiezingen maar zegt tegelijkertijd dat zij het optreden van het kabinet, zij het voor een beperkte duur, aanvaardt. Ik neem aan dat het kabinet dit waardeert. Het kan daardoor zijn werk deze maand doen in een status die er anders niet zou zijn. Persoonlijk heb ik hierover wat gemengde gevoelens. Wat moet

ik hiermee aan? Aan de ene kant wordt gezegd dat het kabinet maar moet optreden doch aan de andere kant zegt men niet dat het kabinet de verantwoordelijkheden moet nemen voor een serieuze opstelling van de begroting voor volgend jaar.

Ik ben buitengewoon bang – ik zeg dit ook tegen de collega's van de VVD – dat deze benadering in wezen het landsbelang niet dient. Wij lopen een geweldige risico dat de begroting voor 1983, waarvan de Minister-President vanmorgen in de regeringsverklaring heeft gezegd dat het kabinet deze solide zal maken – en zo hoort het ook – bij voorbaat politiek wordt aangetast door de redenering die straks zal klinken.

Gezegd zal worden: laat ons toch wachten op het nieuwe kabinet, laat ons eerst eens afwachten hoe de verkiezingen lopen; laten wij dan formeren en laten wij het nieuwe kabinet een andere begroting opstellen. Zou in de praktijk dan niet het risico optreden dat het volgende kabinet aantreedt op een tijdstip waarop het buitengewoon moeilijk is om nog tot een andere begroting te komen dan de reeds opgestelde?

Kort samengevat kan ik stellen dat ik de opvatting van de heer Meijer om zo snel mogelijk verkiezingen te houden, wel begrijp. Toen echter het CDA eenmaal de keuze maakte voor uitvoering van het besluit, had ik gehoopt en hoop ik nu nog, dat een meerderheid in deze Kamer aan dit kabinet de ruimte zou geven om het besluit in politieke zin uit te voeren. Ik betreur het als de VVD vasthoudt aan haar standpunt dat hoe dan ook op 8 september verkiezingen moeten worden gehouden; omdat het praktisch de eerstmogelijke datum is. Mijns inziens wekt dit alleen maar de suggestie ruimte te geven voor uitvoering van besluiten doch in feite zal een goed deel van deze ruimte weer worden weggenomen.

Ik moet collega Meijer nog op één punt bestrijden. Het CDA is niet tot de conclusie gekomen dat de verkiezingen dan maar op 8 september moeten plaatsvinden. Zij kwam tot de conclusie dat indien een meerderheid in deze Kamer zou zeggen dat de verkiezingen op 8 september zullen plaatsvinden, het CDA in een minderheid in deze Kamer geen aanleiding ziet om zijn ministers uit het kabinet terug te trekken. Met deze Ministers zijn wij heel zuinig! De heer Meijer kan ons dit dilemma besparen door de ploeg waarvan hij zoveel verwacht meer lengte te geven.

Lubbers

De Voorjaarsnota komt eerst later aan de orde. Ik kan mij nu dus beperken tot slechts een enkele opmerking.

Collega Brinkhorst en ik hebben aan de informateur, professor Steenkamp, een aantal wensen doen toekomen. Wij hebben hem medegedeeld dat wij ervoor pleiten dat er nu geen tussentijdse bijstellingen meer komen. Om misverstanden te vermijden, zal ik dit nog even toelichten. Het gaat ons om bijstellingen die voortkomen uit de redenering dat er opeens weer een miljoen m³ meer of minder aardgas wordt afgezet, of er blijkt iets in de belastingopbrengsten te gebeuren. Ik wil dit soort zaken nadrukkelijk onderscheiden van wijzigingen bij departementen omdat deze zich niet aan de begrotingen houden. Als er tegenvallers zijn op de departementen, bij voorbeeld in begrotingshoofdstukken of bepaalde begrotingsartikelen, dan hoort naar de overtuiging van mijn fractie het zogenoemde stringente begrotingsbeleid, aangehouden te worden.

Om het eens een beetje huiselijk te zeggen, de overheidshuishouding behoort op orde te blijven, respectievelijk op orde te worden gebracht. Dat is een van onze meest ernstige zorgen. Bij de recente cijfers die weer gepubliceerd zijn over de ontwikkeling van het financieringstekort luistert dat natuurlijk des te nauwer. Ik zou daarover graag een toezegging krijgen van de Minister-President.

Verder laat de Minister-President ons weten met een voorziening voor de echte minima te zullen komen. Dat vinden wij prima, want als CDA hebben wij daarvoor gestaan en het zal dus nu ook worden uitgevoerd. Wij pleiten er echter toch voor bij de uitvoering van die maatregel de zelfstandigen mee te nemen. Daarover moet nog overleg worden gevoerd. Wij zullen dat overleg ingaan met als uitgangspunt dat er nu werkelijk geen redenen meer zijn te vinden om zelfstandigen daarvan buiten te sluiten.

Sprekend over zelfstandigen, hoop ik dat aan de in de regeringsverklaring genoemde nota's ook die over het midden- en kleinbedrijf kan worden toegevoegd. Daarover heeft al iets in de pers gecirculeerd. Zo gaat dat tegenwoordig. De Kamer kent deze nota echter nog niet, hetgeen een reden te meer is deze snel toe te sturen. Wij kunnen er dan hier een overleg over voeren. Wij denken namelijk dat een, hopelijk in de goede

richting, actualiseren van het beleid voor het midden- en kleinbedrijf van buitengewone betekenis is.

Er wordt gezwegen over de solidariteitsheffing. Hoe staat het daarmee? Wij gaan uit van de aangetroffen situatie, zo zegt ons de Minister-President. Hij kan daar wel van uitgaan, maar waar eindigt hij met zijn overwegingen? Zou hij ons dat nog kunnen zeggen? Het oordeel van onze fractie is tot op dit ogenblik bekend.

Het laat met de uitermate coöperatieve houding die ons altijd kenmerkt, nog enige openingen. Maar het heeft een kritische ondertoon die hem duidelijk zal maken dat hierop nog alle voorbehouden liggen die er ook maar zijn te maken. Voordat wij ons nu echter verder het hoofd pijnigen, zouden wij eerst wel eens willen weten wat het kabinet ervan vindt.

Ik heb al over de kwestie van de lastenverlichting per 1 januari aangaande gesproken. Wij wensen die voorshands te zien als een stelpost in relatie met de uiteenzetting die ik straks heb gegeven.

Het werkgelegenheidsplan komt nu niet aan de orde. Wij zullen dat waarschijnlijk te zamen met de Voorjaarsnota kunnen behandelen. Het lijkt mij erg belangrijk om juist dan in open overleg in dit Huis te bekijken hoe wij het eens kunnen worden over de waardevolle elementen uit dat plan en hoe wij er misschien andere aan toe kunnen voegen. Ik hoop werkelijk dat alle fracties in dit Huis dat met open vizier en zonder te veel 'after-thoughts' zullen willen doen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zie dat mijn lampje brandt. Ik zal dus afsluiten.

De **Voorzitter**: Dat is een misverstand. Dat lampje brandt vanaf het begin.

De heer **Lubbers** (CDA): Hoeveel minuten heb ik dan nog, Voorzitter?

De **Voorzitter**: Elf.

De heer **Lubbers** (CDA): Ik heb geleerd dat je in elf minuten heel weinig kunt zeggen.

De heer **Bakker** (CPN): Het begint op een afscheidsspeech te lijken, mijnheer de Voorzitter.

De heer **Lubbers** (CDA): Neen, daar ben ik nog niet aan toe.

Collega Meijer, de eerste spreker van vanmiddag, was zo vriendelijk een zekere rondblik over het politieke veld te doen. Zo zorgvuldig en uitgebreid als hij dat deed, kan ik het niet. Wel wil ik een enkele schuchtere poging doen. Allereerst begrijp ik eigenlijk de kritiek niet, die langzamerhand alle fracties hebben op D'66.

De heer **Mertens** (D'66): Wij zelf ook niet!

De heer **Lubbers** (CDA): Ik weet wel dat het in de politiek niet alleen om de macht gaat, maar als je er als politieke partij in slaagt om gerekend naar de laatste statenverkiezingen hier zeven zetels te hebben en daar acht bewindslieden, vind ik dat de sterkste politieke vertoning die ik sinds lang meegeemaakt heb.

Ten slotte dit: D'66 heeft eerder laten zien hoe het weer uit de put krabbelde. Ik wens de heer Terlouw veel succes.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Uw elf minuten zijn nu om!

De heer **Lubbers** (CDA): Dat begrijp ik.

Als ik het goed begrijp, is het CDA door de Partij van de Arbeid zojuist een klas teruggezet. Wij zijn echter nog niet helemaal van school af, want wij kunnen toch weer over na een herexamen.

Wij zien ook in alle ernst de verhouding als een zakelijke. Wij hopen vurig dat gedurende de periode die wij in zullen gaan te zamen met het interimkabinet, de Partij van de Arbeid zal trachten het beleid constructief en zakelijk mee te vormen. Dat kan juist in een minderheidskabinet voor een goed deel ook in het parlement. Ik veroorloof mij de opmerking eraan toe te voegen dat wij, in de debatten die hier zijn gevoerd tijdens de afgelopen regeerperiode, naast de geschillen die nu blijken, ook punten zijn gaan herkennen waarover wij het wel eens werden.

Ik noem in dit verband het interessante debat over de verzorgingsstaat. Ik pik dit onderwerp eruit, omdat ik vind dat wij dit niet los moeten laten. Ik denk dat er elementen van verschil zijn in de uitvoering. Dat geldt zowel voor de VVD als voor de PvdA alsook voor D'66. Juist op dit punt waarop collega Meijer en ik het meest uitgebreid zijn ingegaan, denk ik dat het heel belangrijk is dat wij bij het noodzakelijke wat terugtreden van de overheid een werkbare oplossing vinden om van een verzorgingsstaat weer meer te komen tot een zorgzame samenleving.

Ik hoop vurig dat de PvdA niet weg zal wissen het uiteindelijk instemmen met de benadering dat bij verkrapping van koopkracht vooral moet worden gekeken naar de mensen die echt krap zitten. Meer zeg ik hier niet van.

Ik hoop dat de PvdA, na dit jaar gezamenlijke verantwoordelijkheid, niet de koers zal volgen door met een zogenaamd eenvoudig recept de

Lubbers

suggestie te wekken dat wij de economische winter, waarin wij nu zitten, wel snel door zullen zijn. Ik hoop vurig dat zij, uiteraard vanuit haar eigen invalshoeken, haar politieke beleid zodanig zal formuleren dat zij de samenleving blijft wijzen op de moeilijke realiteiten en dat zij dat zal doen op een wijze die politieke samenwerking met andere partijen niet bij voorbaat uitsluit.

Wat de VVD betreft, denk ik dat de laatste woorden die ik heb uitgesproken over de PvdA, door collega Nijpels op dezelfde wijze uitgesproken zouden kunnen worden. Ik voel dit zo aan. Ik zeg in alle openhartigheid dat er wel eens het misverstand is dat tussen de VVD en de PvdA zodanige verschillen zouden zijn, dat bij voorbaat iedere werkbare oplossing op deelvraagstukken niet binnen handbereik zou zijn. Als deze er wel is – collega Nijpels is een van de eersten in de VVD om te beamen dat die mogelijkheden er zo nu en dan wel zijn – dan vind ik, dat het ook mogelijk moet zijn om in dit Huis vaker punten van overeenstemming te vinden. Telkens weer zijn er misverstanden over voorkeur en uitsluiten. Mij nu meer richtend tot de fractie van de VVD stel ik dat het CDA heeft gehad en zal houden een permanente lijn om te bezien wat wij te zamen met andere fracties kunnen doen. Dat geldt voor de komende maanden, maar evenzeer voor de toekomst. Natuurlijk hebben wij allemaal te maken met feit dat wij over een andere partij wellicht te kritisch oordelen en over onszelf te weinig kritisch zijn. Ik wil geen scherpe woorden uitspreken, maar ik doe wel het volgende verzoek. Als het CDA het te zamen met de VVD erover eens is dat er behoefte aan is, de matheid in de samenleving te doorbreken, dan wil ik zeggen: laten wij dan niet in de fout vervallen dat wij de inbreng van de parlementaire democratie en het vinden van oplossingen daarvoor te zeer onderschatten.

Wij moeten de weersin in het land tegen bestuurlijke oplossingen niet te veel voeden door al te gemakkelijk te oordelen over de opvattingen van andere bestuurders, andere kabinetten en dergelijke. Laten wij – ik verbreed mijn stelling – nu eens in de komende maanden, maar ook na de verkiezingen echt nagaan wat wij met elkaar in dit land kunnen doen.

Ik moet als fractievoorzitter van het CDA en kijkend naar de laatste jaren zeggen – dan kijk ik iets verder terug

dan alleen het laatste jaar – dat het mij opvalt hoe buitengewoon moeilijk het is om verantwoorde oplossingen te vinden. Ik raak er echter steeds meer van overtuigd, hoe belangrijk het is dat wij onszelf testen op onze bereidheid om met een zekere saamhorigheid aan de slag te gaan.

Mijnheer de Voorzitter! De Minister-President sprak vanmorgen over een vergelijking met de periode na 1945. Het is een interessante vergelijking in die zin dat ook toen de problemen zeer groot waren. Ik vrees dat er op ons een nog grotere wissel getrokken wordt. Toen was er nog het perspectief van het herstel en de vergroting van de welvaart enz. Nu moeten wij in wezen tegen ons zelf vechten, vechten tegen een verstarring, tegen het hameren op verkregen rechten en tegen het elkaar de zwarte piet toespelen. In den Haag hoort men wel dat het parlement niet zou willen saneren. Het parlement zegt bij voorbeeld dat de schuld bij de sociale partners ligt. De sociale partners kunnen het weer niet eens worden enz. In vergelijking met de situatie van na de oorlog is er enerzijds de beschamende constatering dat wij een eindeloos hoger welvaartsniveau hebben en dat wij eindeloos beter uitgerust zijn maar anderzijds moeten wij constateren dat wij ver achteruit gegaan zijn in het vermogen om samen de problemen aan te pakken.

Ik wil vanaf deze plaats en op dit moment met alle nadruk zeggen: laten wij in hemelsnaam in dit Huis als voorbeeldfunctie ten opzichte van de samenleving meer praten over datgene waar wij het wel over eens kunnen worden. Ik spreek de vurige hoop uit dat men in de samenleving, of dit nu bij de sociale partners, in de bedrijven of in de instellingen is, overal bezig blijft met het doorbreken van de matheid en de moedeloosheid en dat men probeert samen weer aan de slag te gaan.

□

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Bij dit debat over de regeringsverklaring kan en mag niet worden voorbij gegaan aan de voorgeschiedenis van het nu zittende interim-kabinet. Mijn voorganger vroeg zich op 17 november van het vorige jaar, na de geslaagde lijmpoging van het duo De Galan en Halberstadt, af of het toen zittende kabinet-Van Agt met de heren Den Uyl en Terlouw ooit het gezag zou krijgen dat een regeringsploeg juist in deze tijd zo hard nodig heeft.

Vandaag, nog geen zeven maanden later, rest niets anders dan de trieste conclusie dat het verdwenen kabinet op geen enkel moment gezag heeft gehad. Ik wil vandaag niet triomfantelijk doen over het gelijk dat de VVD had en achteraf heeft gekregen. Ik heb er ook geen behoefte aan nog eens zout in de wonden van de verscheurde samenwerking tussen het CDA, de PvdA en D'66 te wrijven. Het past echter niet, helemaal voorbij te gaan aan de feiten van het verdwenen kabinet-Van Agt II.

De levensgeschiedenis van de vorige regeringsploeg vormt helaas een trieste aaneenschakeling van feiten waaruit een fundamenteel verschil van mening blijkt over de aanpak van de sociaal-economische problemen. Dat meningsverschil heeft niet alleen geleid tot het ontbreken van enig gezag van het vorige kabinet maar vooral ook tot het ontbreken van enigerlei beleidsdaad van betekenis. Het is op zich zelf geen ramp dat partijen van mening verschillen over het antwoord dat gegeven moet worden op de belangrijkste sociaal-economische vraagstukken. Er is echter wel sprake van een ramp als blijkt dat die meningsverschillen zó hoog oplopen dat het voeren van beleid onmogelijk wordt.

Het sociaal-economisch beleid van het vorige kabinet is niet van de grond gekomen. Het kon ook niet van de grond komen omdat de inzichten van enerzijds de PvdA en anderzijds het CDA en D'66 te veel verschilden. Het is dan ook onzin de ontstane crisis terug te brengen tot een verschil van mening over enkele honderden miljoenen gulden. Die bedragen immers vormden niet de echte oorzaak maar waren alleen maar de aanleiding van de ontstane crisis.

Het werkelijke breekpunt was het verschil in uitleg van het begrip tweesporenbeleid. In het rapport-Wagner wordt als tweesporenbeleid aangeduid: de maatregelen die ombuigingen realiseren vormen het eerste spoor; het aanwenden van die ombuigingen voor het bevorderen van economisch herstel in de marktsector om daarmee produktieve werkgelegenheid te verkrijgen vormen het tweede spoor.

De vorige Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid legde bij het voeren van het tweesporenbeleid in de ogen van mijn fractie te veel het accent op het direct omzetten van ombuigingen in werkgelegenheid.

Het verschil in opvatting over wat onder tweesporenbeleid moet worden

Fractievoorzitter Nijpels (VVD)

verstaan, is in feite de constant tikkende tijdbom onder het vorige kabinet geweest. Als die bom niet bij de voorbereiding van de Voorjaarsnota was afgegaan, dan was het wel bij de voorbereiding van de begroting voor 1983 gebeurd. Het CDA, de PvdA en D'66 hebben in het vorige kabinet geprobeerd het onverenigbare te verenigen. Zij kunnen daarom voor de volle 100% verantwoordelijk worden gesteld voor het ontbreken van welk beleid dan ook vanaf september verleden jaar. Een kostbaar jaar is daarmee verloren gegaan.

D'66 draagt wat dit betreft een extra zware verantwoordelijkheid. Door de uitsluiting van de VVD in combinatie met het CDA, werd samenwerking tussen CDA, VVD en D'66 verleden jaar onmogelijk gemaakt, terwijl een analyse van de verkiezingsprogramma's van deze partijen de objectieve buitenstaanders had geleerd dat die programma's samenwerking op sociaal-economisch gebied op zijn minst zeer wel mogelijk maakten. Als er verleden jaar wel een kabinet was gekomen met de combinatie van CDA, VVD en D'66, dan had ons land in negen maanden tijd niet twee keer een kabinetscrisis gehad en in vijftien maanden tijd niet twee keer naar de stembus gemoeten voor een nieuwe Tweede Kamer. De partijen die verantwoordelijk zijn voor deze situatie hebben de kiezers op 8 september heel wat uit te leggen.

Het nu gepresenteerde kabinet is een minderheidskabinet. Tijdens de informatie- en formatiewerkzaamheden hebben zowel de fractievoorzitter van de PvdA, de heer Meijer, als ik erop gewezen dat een formateur zich ervan diende te vergewissen dat een te vormen minderheidskabinet niet bij zijn eerste optreden in de Kamer naar huis zou worden gestuurd. Uiteindelijk heeft mijn fractie na een aantal gesprekken met de formateur en een gedeeltelijke schriftelijke bevestiging daarvan het groene licht voor dit kabinet gegeven. De fractie van de heer Meijer heeft dit niet willen doen. Daarom waren de startkansen van dit kabinet in handen van de VVD-fractie.

Dat wij dit kabinet de kans hebben willen geven, houdt overigens in geen enkel opzicht in dat hierdoor een parlementaire binding met mijn fractie is ontstaan. Wij zullen het beleid van dit kabinet zakelijk beoordelen. Steun van mijn fractie is slechts te verwachten voor die maatregelen, die passen in onze visie op de oplossing van de sociaal-economische problemen. Ik begrijp overigens uit de regeringsverklaring dat de binding van de fracties van CDA en D'66 met dit kabinet zich slechts beperkt tot de punten die voorkomen in de bijlage bij de brief van de fractievoorzitters van CDA en D'66 aan de informateur.

Trek ik een juiste conclusie als ik vaststel dat ten aanzien van de andere

onderwerpen het interimkabinet moet worden beschouwd als een extra-parlementair kabinet? Als dat zo is, dan krijgt het kabinet daardoor een aanzienlijk grotere manoeuvreerruimte. In de regeringsverklaring worden vier voorwaarden opgesomd, waaraan te nemen financiële en sociaal-economische maatregelen moeten voldoen. In gesprekken met de formateur heb ik de nadruk erop gelegd, dat het herstel van de economie en van de werkgelegenheid op de lange termijn de belangrijkste voorwaarde is. Alle plannen voor de korte en middellange termijn mogen het structureel herstel van de werkgelegenheid niet dwars zitten.

Te zamen met de andere voorwaarden die de Minister-President heeft geformuleerd, namelijk herstel van de rentabiliteit van het bedrijfsleven, sanering van de overheidsfinanciën en stabilisering van de druk van de collectieve lasten, wordt daarmee richting gegeven aan het beleid dat dit kabinet denkt te gaan voeren. Alle voorstellen die tot aan de verkiezingen zijn te verwachten zullen door mijn fractie aan deze vier voorwaarden worden getoetst.

Ik zou in dat kader reeds nu willen opmerken, dat de solidariteitsheffing op zijn minst met twee van deze voorwaarden in strijd is en daarom door mijn fractie wordt afgewezen. De gevolgen van het intrekken van de solidariteitsheffing, overigens door de huidige Minister-President nog maar een paar maanden geleden betiteld als een drassig voorstel en ook door de Raad van State van een vernietigend oordeel voorzien, kunnen worden opgevangen door het werkgelegenheidsplan van het vorige kabinet te herzien.

Dat moet, wat mijn fractie betreft, gebeuren aan de hand van het criterium, dat alle door dit kabinet in te dienen plannen dienen bij te dragen tot herstel van de werkgelegenheid op de langere termijn. Vooruitziend als zij soms zijn, hebben de heren Lubbers en Brinkhorst daarvoor al een opening geboden, doordat zij in de bijlage bij hun brief aan de heer Steenkamp reppen over een werkgelegenheidsplan, in plaats van over het werkgelegenheidsplan.

Met één enkel woord hebben beide heren daarmee afstand genomen van het geruchtmakende werkgelegenheidsplan van de heer Den Uyl. Als ik daarbij bedenk dat ook de heren Van Agt en Terlouw zich in het verleden weinig lovend hebben uitgelaten over dit plan van hun

Nijpels

voormalige collega Den Uyl, lijkt het niet voorbarig om te concluderen dat, voor zover er nog plannen komen, deze een ander karakter zullen hebben dan dat van de voormalige minister van Sociale Zaken.

Over de bijlage bij de brief van de heren Lubbers en Brinkhorst, die volgens de regeringsverklaring mede richtinggevend is geweest voor de taakstelling van het beoogde kabinet, wil ik nog een vraag stellen. Volgens die bijlage mag er, als er sprake is van nieuwe cijfers, in de komende maanden geen bijstelling van het beleid plaatsvinden. De computers van de heer Van der Stee moeten de komende maanden dus maar worden stopgezet. Als het er niet zo duidelijk stond, zou je je eigen ogen niet geloven! Het doet mij denken aan iemand die de klok stilzet, in de hoop dat het dan ook niet later zal worden.

Mag ik uit de verwijzing van de Minister-President naar de gisteren verschenen cijfers van het Centraal-Economisch Planbureau opmaken dat hij deze passage uit de brief van de heren Lubbers en Brinkhorst uitsluitend curiositeitswaarde toekent en dat wij er ons dus niet serieus druk over behoeven te maken?

Het stemt mijn fractie tot tevredenheid, dat in de regeringsverklaring, naast de door de VVD gewenste richting van het te voeren financieel en sociaal-economische beleid, ook op twee andere punten, die ik samen met de heer Van Aardenne met de formateur heb besproken, wordt ingegaan, namelijk de bestrijding van de jeugdwerkloosheid en de aanpassing van de elektriciteitstarieven voor de industrie.... De heer Lubbers wil wat zeggen?

De heer **Lubbers** (CDA): Ik wil zelfs iets vragen. Ik wil terugkomen op de vorige passage, toen de heer Nijpels sprak over curiositeit. Kent hij het structurele begrotingsbeleid, zoals dat indertijd door dr. Jelle Zijlstra is ontwikkeld?

De heer **Nijpels** (VVD): Ja, in de stukken die ik door heb moeten nemen om mijn functie goed te kunnen uitoefenen, heb ik ook daarvan kennis moeten nemen.

De heer **Lubbers** (CDA): Ik zou de heer Nijpels toch willen vragen om dat nog eens na te lezen en daarna de passage in de brief van de heer Brinkhorst en mij in die zin te willen interpreteren.

De heer **Nijpels** (VVD): Op mijn beurt zou ik de heer Lubbers dan willen

adviseren om, als hij in de toekomst brieven schrijft aan de heer Brinkhorst, een duidelijker tekst op te stellen, zodat over dit soort zaken geen misverstanden kunnen ontstaan!

De heer **Lubbers** (CDA): Dat is een punt voor de heer Nijpels! Ik had echter niet gedacht dat hij tot degenen zou behoren, die door dit misverstand getroffen zouden worden, gezien de zorgvuldige studies die hij op dit terrein al heeft verricht!

De heer **Nijpels** (VVD): Ik heb altijd begrepen dat het uiterst moeilijk is om door te dringen in de diepste zieleroeselen van de heer Lubbers. Dat dit mij in zes weken nog niet is gelukt, zal naar ik aanneem ook hij mij niet kwalijk nemen.

De heer **Lubbers** (CDA): Ik wil de heer Nijpels wel de verzekering geven dat hem dat in de komende zes jaar ook niet zal lukken!

De heer **Nijpels** (VVD): Dat is een aardige vingervijzing voor degenen, die straks met de heer Lubbers in een nieuw kabinet zullen gaan samenwerken! Misschien is dat ook een reden voor een toekomstige formateur om zich drie keer te bedenken om de heer Lubbers te vragen, zitting te nemen in een kabinet.

Mijnheer de Voorzitter! Ik sprak over de bestrijding van de jeugdwerkloosheid en over de aanpassing van de elektriciteitstarieven voor de industrie. Wanneer kunnen wij van de Minister van Economische Zaken concrete voorstellen verwachten voor de verlaging van deze tarieven? Als maatregelen uitblijven, wordt ons land op korte termijn geconfronteerd met het verlies van tienduizenden arbeidsplaatsen. De heer Terlouw heeft daar de afgelopen maanden ook zelf al op gewezen.

Nog een paar opmerkingen over de jeugdwerkloosheid, een punt dat met name op verzoek van mijn fractie zowel in het eindverslag als in de regeringsverklaring is opgenomen. Juist bij de bestrijding van de jeugdwerkloosheid staat een korte termijnbeleid niet haaks op het veiligstellen van de werkgelegenheid op langere termijn.

Het VVD-plan tot bestrijding van de jeugdwerkloosheid is daarvan een goed voorbeeld. De Minister-President en de formateur hebben met deze regeringsverklaring en met het eindverslag over de formatie bij de VVD-fractie verwachtingen gewekt. Ik ga ervan uit, dat de Kamer nog voor de zomer plannen ter zake zal ontvan-

gen. Volgens de brief die de formateur aan mijn fractie verstuurd, is de inhoud van de gesprekken die de heer Van Aardenne en ik met hem hebben gevoerd, in de beoogde Minister-President opgeslagen en zal hij zijn collega-ministers daarin laten delen.

Het tevreden gezicht waarmee de heer Terlouw deze vergaderzaal rondblik, doet vermoeden dat de in zijn chef opgeslagen informatie in ieder geval hem al heeft bereikt. Voor zover nog niet alle informatie de opslagplaats heeft verlaten, zou ik de Minister-President willen aansporen, zijn poorten van wijsheid wijd open te zetten.

Mijnheer de Voorzitter! De premier wijdde in de regeringsverklaring een buitengewoon merkwaardige passage aan de betekenis van het vorige regeerakkoord.

Ik doel dan nog niet eens op de opmerking, dat het kabinet zich zal oriënteren op dat regeerakkoord. Over dat regeerakkoord merkte de Minister-President immers al een paar maanden geleden op, dat het was achterhaald. Je op dit moment nog oriënteren op het regeerakkoord van het vorige kabinet is hetzelfde als aan een kapitein vragen zich te oriënteren op een afgedreven boei. Ik wordt echter bezorgd als ik lees, dat het regeerakkoord wordt beschouwd als een samenbindend element.

Als dat bord spaghetti, zoals formateur Kremers het regeerakkoord vorig jaar betitelde, het samenbindend element bij uitstek voor dit kabinet vormt, dan maak zelfs ik mij zorgen over de levensduur van dit interim-Kabinet. Het blijft natuurlijk wel droevig dat dit soort schimmige zinnen nodig zijn om aan te geven, dat het regeerakkoord in feite overboord is gezet.

Met het vorige kabinet heeft het fenomeen 'projectminister' in ons land zijn intrede gedaan en ook dit kabinet introduceert weer een nieuw fenomeen, namelijk de 'samenspraakminister'. De minister van Sociale Zaken zal het emancipatiebeleid gaan voeren in samenspraak met een nog aan te wijzen D'66-minister. Grotere staatsrechtelijke onzin is nauwelijks denkbaar.

Ieder onderdeel van het beleid van een kabinet is immers beleid van de Regering als geheel. Moet ik uit deze constructie opmaken, dat emancipatiebeleid vroeger in het kabinet niet werd besproken, maar alleen maar ontsproot aan het brein van mevrouw d'Ancona? Of moet ik concluderen dat de CDA-minister van Sociale Zaken, de heer De Graaf, door zijn collega's

Nijpels

van D'66 niet wordt vertrouwd als het gaat om het emancipatiebeleid en dus extra in de gaten moet worden gehouden?

Overigens ben ik tevreden over het feit, dat aan de wens van mijn fractie om de opgevallende plaatsen in het kabinet zo weinig mogelijk op te vullen, in ruime mate is voldaan.

Hierop aansluitend een enkel woord over de datum van de verkiezingen. Ik had het elegant gevonden als de Minister-President al in de regeringsverklaring het voornemen had aangekondigd, de verkiezingen op 8 september te doen houden. De zekerheid dat aan een wens van de meerderheid van de Kamer zou worden voldaan, was voor mijn fractie het belangrijkste element om het licht voor dit kabinet op groen te zetten. Ik houd daarom ook aan die datum van 8 september vast. Ik heb daarvoor in mijn gesprekken met de informateur en de formateur een aantal argumenten genoemd en ik wil er vandaag een paar herhalen.

Ten eerste acht mijn fractie het van groot belang, dat ons land zo snel mogelijk beschikt over een volwaardig kabinet. Daarvoor zijn verkiezingen op de kortst mogelijke termijn noodzakelijk. Ten tweede heeft de afgelopen formatie aangetoond dat een ander minderheidskabinet op basis van de uitslagen van mei '81 in dit land op dit moment niet te vormen is. Nu dat onmogelijk is, zal de kiezer een oordeel gevraagd moeten worden over het onstane conflict. Mocht de Regering in haar antwoord aan de Kamer onduidelijkheid laten bestaan over 8 september, dan zullen mijn collega Meijer en ik hierover de Kamer een uitspraak vragen.

Nog een paar vragen en opmerkingen over verdere onduidelijkheden in de regeringsverklaring.

Begrijp ik het goed, dat de financiële middelen die worden vrijgemaakt via een korting op de salarissen van de ambtenaren worden gebruikt ten behoeve van de versterking van de werkgelegenheid in de marktsector, met name te richten op investeringen? Als deze middelen worden gebruikt voor het maken van banen in de ambtelijke wereld, komt daarmee het belangrijkste breekpunt van het vorige kabinet te vervallen. Indien dat het geval is, kan ik mij voorstellen, dat de fractie van de PvdA zich voelt als iemand die een forse boete heeft moeten betalen voor een overtreding, die inmiddels al lang niet meer strafbaar is.

In de regeringsverklaring wordt het voornemen aangekondigd, alle bovenmodale uitkeringen per 1 juli aanstaande te bevriezen. Dat komt neer op een ont koppeling. Door de ont koppeling te beperken tot de bovenmodale uitkeringen wordt een zoveelste stap gezet op de heilloze weg van nivellering. Bovendien komt het verzekeringselement van de sociale zekerheid op de tocht te staan. De fractie van de VVD geeft de voorkeur aan het bevriezen van alle uitkeringen en het treffen van financiële voorzieningen voor die mensen die het werkelijk nodig hebben.

Ik betreur het in dat kader, dat het nieuwe kabinet weigert om met een speciale maatregel te komen voor kleine zelfstandigen, ten einde hen te behoeden voor een te groot verlies van koopkracht. Ik had van deze Minister-President echter wat anders verwacht. Daarom doe ik alsnog een dringend beroep op hem, zich in te spannen voor een tegemoetkoming aan deze groep hardwerkende mensen. Het verheugt mij, dat ook de heer Lubbers, na de afwijzing door de fractie van het CDA ter zake in het verleden, zich nu stelt achter die wens van de fractie van de VVD, die zij al eerder heeft geuit.

De heer **Lubbers** (CDA): Het is juist dat de CDA-fractie twee jaar geleden heeft ingestemd met een kabinetsbesluit, waarbij de zelfstandigen niet onder de regeling vielen. Dat had toen een heel bijzondere reden. Er was namelijk een loonbesluit genomen waarbij het kabinet min of meer de verantwoordelijkheid overnam voor de koopkrachtontwikkeling van alle loontrekkenden. Wij hebben toen in dat kader een speciale maatregel voor de loontrekkenden getroffen. Dit jaar is er sprake van een geheel andere situatie.

Er wordt nu niet gehandeld op grond van een loonmaatregel maar op grond van de gang van zaken in de economie. Het is vanwege de prijs- en inkomensontwikkelingen voor alle Nederlanders dat nu een bijzondere koopkrachtbescherming voor de echte minima wordt overwogen. Daarom betrekken wij de zelfstandigen daar ook bij. Ik zeg dat niet voor het eerst in dit debat; ik heb dat ook bij vorige gelegenheden al gezegd.

De heer **Nijpels** (VVD): Dat neemt niet weg dat de betogen van mijn fractiegenoot de heer De Korte bij de recente begrotingsbehandeling van Sociale Zaken en Werkgelegenheid niet werden gesteund door de

CDA-fractie. Ik verheug mij erover dat de heer Lubbers nu ook die koers volgt die de VVD-fractie ten principale heeft ingezet. Ik betreur dat het wat lang heeft geduurd, maar ik hoop dat de heer Lubbers nu ook bereid is, steun te geven aan ideeën die de VVD-fractie daarover in het verleden heeft ontwikkeld.

De heer **Lubbers** (CDA): Ik hoop dat u graag tot wederdienst bereid bent.

De heer **Nijpels** (VVD): Dat zal blijken op 8 september!

Mijnheer de Voorzitter! In het begin van de regeringsverklaring wordt de hoop uitgesproken dat de formatie na de op 8 september te houden verkiezingen een snel verloop zal hebben. Ik heb mij daarover vorige week in gelijke zin uitgelaten. De VVD is bereid na de verkiezingen alles op alles te zetten om ons land nog vóór Prinsjesdag, maar in ieder geval vóór eind september, een nieuw, volwaardig kabinet te bezorgen.

Dat is mogelijk als andere partijen bereid zijn, te streven naar een kort regeerakkoord waarin vooral voor de eerste jaren diep ingrijpende maatregelen worden overeengekomen. Daarvoor is ook nodig dat partijen op basis van vertrouwen bereid zijn met elkaar samen te werken. Niet het staatsrecht moet daarvoor veranderd worden, maar de houding van sommige politieke partijen. Vertrouwen is nodig in plaats van wantrouwen, eensgezindheid in plaats van verdeeldheid, daadkracht in plaats van aarzeling en moed in plaats van angst.

De heer Terlouw heeft de vorige week getoond die moed te bezitten. Dwars tegen de mening van zijn partijtopy gaf hij te kennen dat de blokkade tegen een combinatie van CDA, VVD en D'66 wat hem betreft van tafel moet verdwijnen. Het opheffen van die blokkade vindt hij kennelijk nu zo belangrijk dat hij zelfs zijn politieke lot daaraan verbindt. Dat getuigt, gezien de innerlijke verdeeldheid van D'66, van werkelijke moed.

□

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ondanks het feit dat de Minister-President heeft gezegd dat de regeringsverklaring weinig pretentie had, heeft zij kennelijk toch aanleiding gegeven tot zeer boeiende discussies in het parlement, vooral tussen de twee nieuwe oppositiepartijen, Partij van de Arbeid en VVD. Voorlopig nog in het negatieve, maar wij zullen zien wat daarvan gaat komen.

Brinkhorst

In ieder geval hebben wij zeer gemengde gevoelens bij het begin van het debat over deze regeringsverklaring; een gevoel van teleurstelling over het gebeurde en ook het besef van de onvermijdelijkheid daarvan. Teleurstelling, omdat het de tweede keer is in acht maanden dat een nieuw kabinet zich aan de Kamer presenteert.

Wij hadden heel andere verwachtingen, toen in september van het vorige jaar het driepartijkabinet van CDA, Partij van de Arbeid en D'66 van start ging. Ik roep in herinnering dat niet minder dan 65% van de Nederlandse bevolking destijds zo'n kabinet wilde. De inzet onzerzijds was om via een kabinet met een breed politiek draagvlak ook een krachtig beleid te voeren. Helaas heeft het niet zo mogen zijn.

De breuk was op 11 mei een feit, zoals vandaag de presentatie van dit minderheidskabinet ook een feit is. Die thans ontstane situatie is een onvermijdelijke. Onvermijdelijk, omdat het kennelijk onmogelijk was persoonlijke tegenstellingen te overwinnen.

Men had toch van de twee grootste partijen in Nederland mogen verwachten, dat zij in zulke moeilijke tijden zouden kunnen samenwerken in plaats van elkaar bestrijden. Dat is ondanks onze bemiddelende rol niet mogelijk gebleken.

Sterker nog, het blijkt dat de twee progressieve partijen in dat kabinet – ik hoop voor tijdelijk – uit elkaar zijn gedreven, waarbij de grootste uiteindelijk koos voor het verlaten van de gezamenlijke onderneming en daarmee in feite verkoos het beleid voor 1982 en 1983 door D'66 en CDA te laten bepalen. Onvermijdelijk, ook omdat het duidelijk is dat in de thans ontstane situatie het CDA/D'66-minderheidskabinet de enig denkbare combinatie is, die in staat en bereid is om volwaardige regeringsverantwoordelijkheid te dragen en een beleid voor te bereiden voor de begroting 1983.

Het zou onverantwoord zijn geweest om na de crisis van begin mei een andere weg in te slaan, toen alle pogingen om de bestaande coalitie te herstellen waren mislukt. Dit kabinet kan, als het zich besluitvaardig toont, een minimum waarborg bieden dat niet nog eens na de lange formatie van het vorige jaar, waardoor het beleid voor 1982 pas langzaam kon worden omgebogen, een jaar verloren zou gaan.

Met het bovenstaande heb ik al een enkel woord over de oorzaken gezegd. Zakelijk gezien waren de verschillen overbrugbaar geweest, als voldoende politiek vertrouwen had bestaan. Zeker, er bestond en bestaat een verschil in opvatting over de werkgelegenheidsbenadering voor 1983 en de financiering daarvan. Maar het was mijns inziens niet nodig geweest dat de coalitie als gevolg daarvan in besluiteloosheid was ondergedompeld. Het is zeker onjuist om het zo voor te stellen, dat aan de ene kant uitsluitend bezuinigers en aan de andere kant besteders stonden.

Een zodanige zwart-wittekening is al te gemakkelijk en in strijd met de feiten. Zeker wanneer wij bedenken dat het kabinet, dat inmiddels dus gevallen is, een bedrag van niet minder dan 2,5 miljard gulden had uitgetrokken voor 1982 en 1983 voor het werkgelegenheidsbeleid. D'66 heeft vanaf het begin het tweesporenbeleid van het verleden jaar gesloten regeerakkoord benadrukt.

Ik herinner er ook aan dat de fractie en naar ik meen te weten ook de bewindslieden een totaal aan ombuigingen van 3 miljard voor dit jaar hadden voorzien, waarvan een half miljard lastenverlichting en een half miljard beleidsintensivering. Dat is uiteindelijk een bedrag van 300 miljoen geworden. De oorspronkelijke voorstellen hierover waren anders. Daarom blijft het tweesporenbeleid essentieel voor het thans aangetreden kabinet. Ik hoor graag op dit punt een uitspraak van de Minister-President.

Het is onjuist, het voor te stellen dat er absolute tegenstellingen bestaan. Meer dan ooit is er behoefte aan een effectief en daadkrachtig beleid, waarin de onvermijdelijkheid van bezuinigingen op overheidsbestedingen en overdrachtsuitgaven wordt gepaard aan de noodzaak tot het scheppen van werkgelegenheid, zowel op korte als op lange termijn. Zonder bezuinigingen loopt immers het financieringstekort op, waardoor steeds meer geld moet worden besteed aan de betaling van rente er staatsleningen. Dit geld is gewoon weg.

Het centraal-economische plan dat vandaag is uitgekomen, geeft aan dat het financieringstekort dit jaar 8,5% zal zijn. Voorzien was een teruggang van 8,25% naar 1,25%.

Wij zijn zo gewend aan een leidende rol van de overheid, dat passiviteit van die kant ongeloof aan economisch herstel wekt. Het is begrijpelijk dat vooral de vakbeweging een directe

band vraagt tussen bezuinigingen en het bevorderen van werkgelegenheid. D'66 meent dat het wenselijk, zelfs noodzakelijk is, geld vrij te maken voor werkgelegenheidsbeleid, dat vooral is gericht op woningbouw, energiebesparing, milieu-investeringen en bestrijding van de jeugdwerkloosheid. Wij hebben ons dan ook vanaf het begin positief opgesteld ten opzichte van het jeugdwerkplan uit het werkgelegenheidsplan van oud-minister Den Uyl.

Ik sprak reeds over zakelijke verschillen, die echter te overbruggen waren. D'66 heeft als laatste pogingen in het werk gesteld om de coalitie te handhaven. Ik wijs allereerst op het advies aan de Koningin, dat door anderen niet werd gevolgd. CDA noch PvdA zag iets in een lijmpoging, zoals bleek uit de adviezen van de betrokken fractievoorzitters.

Wij hebben aan het advies uitdrukkelijk personele en materiële waarborgen verbonden om te voorkomen dat een situatie van machteloosheid werd gecontinueerd. Om deze reden heb ik aan informateur Steenkamp uitdrukkelijk gevraagd, een gesprek met de Minister-President en de twee vice-premiërs te voeren. Pas toen het duidelijk werd dat individueel en gezamenlijk de conclusie moest zijn dat zulke waarborgen niet waren te geven, was het nodig, aan alternatieven te denken.

Ik noem nog, alvorens op de reële alternatieven in te gaan, de mogelijkheid geopperd door de VVD om alsnog een kabinet op een andere basis te formeren, te weten een kabinet met het CDA, de VVD en D'66. Wij zijn daarop niet ingegaan, vanwege de belofte van D'66 aan de kiezers en omdat dit in strijd is met een ongeschreven regel van parlementair gewoonterecht, namelijk dat één verkiezing geen aanleiding kan zijn tot twee verschillende coalities. Voor het laatst gebeurde dat met de overgang van het kabinet-Marijnen naar het kabinet-Cals in 1965.

Ik herinner de Kamer eraan dat dit niet uitsluitend de opvatting van D'66 is, maar dat ook het CDA en de Partij van de Arbeid die opvatting delen. Het blijkt ook nog eens overduidelijk uit het debat tijdens de grondwethervorming in 1979, toen oud-minister Wiegels en mevrouw Kappeyne van de Coppello die opvatting deelden. Het is daarom uiterst bevreemdend dat de VVD nogmaals uitnodigt om met die constitutionele regel te breken.

Van meeregeren van de VVD is derhalve absoluut geen sprake, evenmin als van het maken van

Brinkhorst

afspraken, zoals inmiddels iedereen duidelijk is geworden. Ik zeg graag dank aan de Minister-President omdat hij dat ook nog eens zo uitdrukkelijk heeft bevestigd.

Toen eenmaal duidelijk vaststond dat een reconstructie of een renovatie van het kabinet ook tijdelijk niet mogelijk was, bleven er twee alternatieven over: het aanblijven van een collectief demissionair kabinet, dan wel een minderheidskabinet van het CDA en D'66. Een collectief demissionair kabinet had ongetwijfeld het voordeel gehad dat de partijen van de coalitie bij elkaar waren gebleven tot de verkiezingen, waardoor een zekere continuïteit was gewaarborgd.

Een collectief demissionair kabinet had evenwel ook de voortzetting van de machteloosheid van de afgelopen acht maanden betekend voor een periode van tenminste drie plus nog eens twee à drie maanden, zoals met kabinetsformaties in Nederland helaas gebruikelijk is.

D'66 vond dit in een tijd dat de economie op drift is geraakt en steeds sneller en gevaarlijker uit onze greep wegdrijft, onverantwoordelijk. Daarom hebben wij uiteindelijk aan de vorming van een minderheidskabinet de voorkeur gegeven. Ik wil in alle duidelijkheid zeggen dat dit wat ons betreft geen politieke koerswijziging inhoudt. Het ging en gaat om de bereidheid, in een noodsituatie niet voor onze verantwoordelijkheid weg te lopen.

De basis van dit kabinet wordt gevormd door het feit dat weliswaar formeel-juridisch het regeerakkoord van het kabinet van de drie partijen niet meer bestaat, maar dat het zogenaamde meerderheidsbesluit de uitvoering inhoudt van de in dat akkoord opgenomen doelstellingen en aanpak en verder dat dit regeerakkoord door de overgebleven coalitiepartijen niet is opgezegd en daarom als grondslag van de samenwerking zal moeten blijven bestaan.

Met die uitgangspunten lijkt het mij juist te constateren dat het regeerakkoord de basis vormt waarop het kabinet opereert. Ik zie de passage in de regeringsverklaring dan ook uitdrukkelijk als een bevestiging daarvan.

De tweede grondslag van dit minderheidskabinet om herkenbaar te kunnen functioneren, is dat de coalitiepartijen, ook al zijn zij verschillend in omvang, gelijkwaardig kunnen opereren. Wil dit kabinet in staat zijn het vertrouwen te genieten van deze

partijen, dan is het noodzakelijk dat over de hoofdelementen van het beleid te voren duidelijkheid bestaat over een gemeenschappelijke aanpak.

Ik plaats nog een enkele kanttekening bij de positie van het minderheidskabinet. Het is lang geleden dat in Nederland sprake was van een minderheidskabinet en met name, dat er twee oppositiepartijen waren die ieder uit een andere hoek van het politieke spectrum opereerden. Om de coalitievorming na de verkiezingen zo weinig mogelijk te belasten, hoop ik dat de beide oppositiepartijen, de Partij van de Arbeid en de VVD, bereid zijn het beleid van dit kabinet zakelijk te beoordelen.

Laat de centrale leuze zijn dat de inhoud van het beleid ter discussie staat, omdat nu geen andere coalitie denkbaar is. Ook de Partij van de Arbeid draagt verantwoordelijkheid, omdat veel van hetgeen het kabinet nog zal kunnen doen, gezamenlijk is voorbereid. Van mijn kant zeg ik dat het gemeen overleg met de Staten-Generaal in deze tijd uiteraard een extra accent krijgt. Een meerderheidskabinet heeft altijd de voorkeur. Nu dit echter niet mogelijk is, lijkt het mij dat wij ondanks de nadelen van een minderheidskabinet een grotere invloed van de Kamer ook als een voordeel kunnen zien.

Aan het tijdstip van de verkiezingen is onevenredig veel aandacht besteed. In de regeringsverklaring komt daarover de passage voor – evenals in het eindverslag van de formateur – dat uiteindelijk het oordeel van een kamermeerderheid doorslaggevend zal zijn. Dat is een volstrekt juiste constatering. Het betekent echter wel dat de argumenten vóór en tégen in de Kamer nog eens de revue moeten passeren.

De uitspraak van de heer Meijer dat D'66 op dat punt is omgegaan, is onjuist. Wij waren en zijn van mening dat, gegeven eenmaal de totstandkoming van een minderheidskabinet gericht op begrotingsvoorbereiding en op vervroegde verkiezingen, het redelijk zou zijn dat het beleid van het minderheidskabinet dan ook zichtbaar wordt gemaakt. Dat vergt niet alleen opstelling van de begroting, maar ook publicatie voor de verkiezingen. Daar de publicatie alleen op Prinsjesdag kan plaatsvinden, moeten de verkiezingen direct na Prinsjesdag worden gehouden. De kiezer kan dan zijn oordeel uitspreken op grond van feiten en niet op grond van vermoedens.

Ik wijs daarbij ook op de verantwoording voor de begroting. Indien de

verkiezingen voor Prinsjesdag plaatsvinden, is er geen kabinet verantwoordelijk voor de begroting, terwijl zij wel onder de politieke verantwoordelijkheid van een volwaardig missionair kabinet is opgesteld. Het interimkabinet is er juist om die verantwoordelijkheid te dragen. Daarom zijn wij van mening dat het verre de voorkeur verdient dat het kabinet aanblijft tot na de verkiezing, hoewel ik mij realiseer dat op dit punt een monsterverbond is gesloten tussen de Partij van de Arbeid en de VVD, die bij voorbaat al een andere datum wensen.

Wij vinden het juist dat de posten voor staatssecretarissen niet zijn aangevuld.

Dit zou nodeloos veel geld hebben gekost en aanleiding hebben gegeven tot een soort politieke stoelendans. Er is dus ook geen nieuwe project-staatssecretaris voor Emancipatie benoemd, wat wij op zich zelf betreuren.

Aangezien het ook hier echter weer gaat om beleid neemt mijn fractie er genoeg mee, dat het emancipatiebeleid – dat wordt gevoerd door de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid – in samenspraak wordt gevoerd met een minister uit de kring van D'66. Mijn vraag aan de Minister-President is, of de regeling rond is dat met name de Minister van Binnenlandse Zaken de coördinerend minister zal zijn.

Minister Van Agt: Mijnheer de Voorzitter! Dit kan ik aanstonds bevestigen. Het is zo.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik dank de Minister-President. Ik ga ervan uit dat Minister Rood ook betrokken zal zijn bij de emancipatoire aspecten van de grondslagennota Sociale Zekerheid. Wij bepleitten al eerder een individualisering in de sociale en fiscale wetgeving. Ik reken er dan ook op, dat het op zich zelf mogelijk is dat wij ons op dit punt in het kabinetsbeleid herkennen.

Mijnheer de Voorzitter! Progressieve partijen behoren betrokken te blijven bij de politieke en financiële discussies die betrekking hebben op de hervorming van de verzorgingsstaat. Wij moeten de durf hebben om onze waarden op dit punt te heroverwegen. In dit opzicht herinner ik met waardering aan de bijdrage van collega Meijer tijdens de algemene beschouwingen, waaruit een dergelijke durf sprak. Het gaat echter niet om woorden, maar om daden. Ik hoop dat de Partij van de Arbeid de komende maanden deze lijn zal voortzetten.

Brinkhorst

Dan zal een nieuwe basis kunnen worden gevonden voor samenwerking na de verkiezingen.

De heer Meijer heeft mij in zijn eerste termijn opgeroepen tot duidelijkheid. Ook de Partij van de Arbeid zal moeten kiezen. Men zal moeten kiezen tussen Weerwerk en de lijn Wöltgens/Kombrink. Ook wij betreuren het, dat er op het sociaal-economische vlak binnen de Partij van de Arbeid verdeeldheid was. Laat er echter geen enkele twijfel over bestaan, dat D'66 een partij van fundamentele vernieuwing is en blijft.

Vanuit die optiek wil D'66 graag samenwerken, echter wel in zelfstandigheid, met de Partij van de Arbeid. Men kan niet enerzijds de zelfstandigheid voor een eigen politieke koers handhaven en anderzijds een zelfstandige koers van D'66 ontkennen. Ik heb mijn vreugde uitgesproken over de wijze waarop oud-minister Den Uyl direct na de breuk in het kabinet de VVD omhelsde! Hierom gaat het in wezen. Ik vraag dan ook – vanuit het respect dat ik betoon voor de eigen positie van de Partij van de Arbeid – hetzelfde respect van de zijde van de Partij van de Arbeid.

In de regeringsverklaring wordt gesproken over de noodzaak van het treffen van voorbereidingen op een aantal gebieden van het sociaal-economisch beleid, die het nemen van besluiten daaromtrent na de komende verkiezingen kunnen bespoedigen. Mijn fractie stelt het zeer op prijs, dat het kabinet over een aantal nota's, in de regeringsverklaring genoemd, overleg wil voeren ten einde te bereiken dat 1982 geen verloren jaar wordt. Op al die gebieden zijn ingrijpende hervormingen nodig die eigenlijk al op 1 januari 1983 in werking moeten treden.

Mijn fractie heeft het als een pijnlijk gemis ervaren, dat het werkgelegenheidsbeleid daarbij niet als zodanig is genoemd. Wij menen dat de Kamer met de Regering zo spoedig mogelijk een discussie zou moeten voeren over het werkgelegenheidsplan. Wij vragen dit niet omdat wij menen dat dit plan integraal moet worden overgenomen. Integendeel, wij hebben op onderdelen van dit plan de nodige kritiek.

Wij menen met name dat het plan zich veel te veel richt op de korte termijn en dat het bovenal op het punt van de herverdeling van arbeid niet ver genoeg gaat. Juist daarom vinden wij een spoedig debat over het werkgelegenheidsplan van het grootste belang in het kader van het

tweesporenbeleid waarover ik al eerder heb gesproken.

In dit verband verwijs ik ook naar de recent uitgebrachte nota van een aantal leden van mijn fractie onder de naam 'Perspectief '86'. Dit is een perspectief voor een meerjarige aanpak tot herstel van de economie en de werkgelegenheid. Ik wil hier niet uitvoerig op dit plan ingaan. Bij de Voorjaarsnota zal het wellicht nog aan de orde komen. Ik heb er wel behoefte aan te zeggen, dat ik het noodzakelijk vind, dat ook dit kabinet zich in zijn contacten met werknemers- en werkgeversorganisaties bezint op de mogelijkheid om via een meerjarige aanpak tot een fundamenteel herstel van economie en werkgelegenheid te komen. Dit lijkt mij ook actueel, omdat in het vanochtend gepubliceerde centraal-economisch plan een aantal punten blijft voor te komen, dat grote overeenkomsten toont met de D'66-nota Perspectief '86.

Daarin werd immers voorgesteld, voor de jaren 1983 tot en met 1986 te komen tot een meerjarig sociaal contract, waarin voor een periode van vier jaar afspraken worden gemaakt met name over (a) de vervanging van prijscompensatie door belastingverlaging, (b) de herverdeling van arbeid en (c) het wegnemen van knelpunten op de arbeidsmarkt.

Recente reacties uit de vakbeweging, vooral van het CNV maar ook van de werkgevers, omtrent het vervangen van de prijscompensatie door belastingverlaging zijn zeer positief. Ik hoop dat het kabinet die gedachte overneemt en wil bezien of het mogelijk is, voldoende voorbereidend werk te verrichten zodat door het kabinet dat hierna zal optreden op dit punt spijkers met koppen kunnen worden geslagen.

De passage in de regeringsverklaring over alleenstaanden en gezinnen die uitsluitend van een minimuminkomen of -uitkering moeten leven, is overgenomen uit de laatste brief van de Minister-President over de Voorjaarsnota. Deze passage is daarin terechtgekomen op verzoek van D'66-bevindlieden. Bij het wetsontwerp aangaande een eenmalige uitkering over 1981 heeft mijn fractie bezwaar aangetekend tegen het beleid met betrekking tot eenmalige uitkeringen in het algemeen.

Ervan uitgaande dat er 100 mln. beschikbaar is voor extra koopkrachtbescherming, zoals op blz. 10 is genoemd, pleit mijn fractie ervoor, dat in ieder geval een structurele koopkrachtbescherming voor de

categorie alleenstaanden met kinderen, de zogenaamde bijstandsvrouwen, wordt opgenomen. Voor hen zou het bijstandsniveau opgetrokken moeten worden tot 92,5%. Dit betekent jaarlijks structureel een bedrag van f 425. Voor het overige pleit ik ervoor dat bij de koopkrachtberekening van 1983 wordt uitgegaan van inkomen en eenmalige uitkering tezamen, zodat het koopkrachtniveau in 1982, inclusief die uitkering, grondslag zou kunnen zijn voor de koopkrachtontwikkeling in 1983 voor de minima. Ik hoor graag een reactie van de Minister-President op deze suggestie.

De regeringsverklaring concentreert zich vooral op het sociaal-economische beleid. Op zichzelf is dat begrijpelijk, maar het betekent niet dat het kabinet voor het overige passief kan zijn of alleen een afwachende politiek mag voeren. De fractie van D'66 verwacht voor de milieupolitiek dat datgene wat tussen de Kamer en de vorige regering is afgesproken, in stand zal blijven en dat, zo nodig, de meerjarenramingen zullen worden aangepast om dit beleid te kunnen verwezenlijken. Graag hoor ik ter zake een toezegging van de Minister-President.

Hetzelfde geldt eigenlijk voor de uitwerking van het ambitieuze energiebesparingsprogramma, waarvan ik hoop dat het zal worden uitgevoerd.

In de regeringsverklaring wordt weinig of niets gezegd over het buitenland en defensiebeleid. Wij verwachten ter zake van het vredes- en veiligheidsbeleid een voortzetting van het actieve, internationaal de aandacht trekkende beleid van de Ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken, gericht op de beheersing en de terugdringing van de rol van de kernwapens. Om die reden hebben wij ons kunnen vinden in deze omvang van de bezuinigingen op het Ministerie van Defensie. Ik hoop dat de Minister-President ook in die geest morgen in Bonn het woord zal voeren.

Wij verwachten dat weliswaar de Defensienota niet zal worden uitgebracht, maar dat toch actief het beleid zal worden voortgezet, gericht op het uitbrengen van die Defensienota, opdat er geen tijd verloren gaat.

De escalatie van het conflict in het Midden-Oosten door de recente inval van Israël in Zuid-Libanon verdient scherpe afkeuring. Mijn vraag is of de Regering ook op dit punt een hele concrete inbreng zal hebben in het overleg met de partners. Ik begrijp dat

Brinkhorst

de Minister-President in die zingsteren al heeft gesproken tijdens het mondeling overleg.

Met betrekking tot Zuid-Afrika en Namibië verwachten wij een voortzetting van het actieve beleid van Minister Van der Stoep. In het internationale sanctiejaar kan Nederland niet terugkomen op eerder aangekondigd beleid. Ook op dit punt verneem ik graag een reactie van de Minister-President.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom thans tot een samenvatting van mijn betoog. De huidige combinatie is thans de enig denkbare regeringscombinatie die ondanks een korte-termijnpositie een zware opgave zal hebben te vervullen. Wij verwachten van dit kabinet meer dan de machteloosheid van het vorige kabinet en een duidelijk samenhangend beleid.

Deze samenhang moet zowel gericht zijn op het doen van nieuwe investeringen als op het scheppen van nieuwe werkgelegenheid, op ombuigingen maar ook op het ontzien van de lagere inkomens. Ik herinner in dit opzicht aan de afspraak gemaakt in het akkoord met collega Lubbers over de netto-netto-koppeling.

Er is gesproken over polarisatie en de dreiging daarvan voor dit kabinet. Ik ben ervan overtuigd dat de lage opkomst, zowel bij de statenverkiezingen als bij de verkiezingen voor de gemeenteraden, veroorzaakt is door de vervreemding van de politiek en de onmacht waarvan de politiek blijk heeft gegeven tegenover de kiezers om keuzen te maken en op grond daarvan beleid te voeren.

Zeker, de marges zijn smal en de internationale economische situatie is moeilijk, maar wij hebben nog steeds een ongekend hoge welvaart en gezien het hoge kennisniveau van onze bevolking ook geweldige mogelijkheden tot vernieuwing.

Vernieuwing, technologisch en maatschappelijk, sociaal en cultureel. Dat kan alleen indien er een kabinet bestaat dat keuzen doet, een kabinet dat gericht beleid voert. Daardoor zal het mogelijk zijn dat de Nederlandse samenleving met minder welvaart in de jaren '80 toch een beter perspectief heeft.

Voor D'66 gaat het hierbij vooral om verdediging van de sociale rechtvaardigheid, aandacht voor het milieu, ook in slechte tijden, versterking van de eigen verantwoordelijkheid en emancipatie. Dat wil zeggen dat de mogelijkheid om karakter en talenten tot volle ontplooiing te brengen open komt voor alle mensen.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie had het beter gevonden wanneer het volledige kabinet-Van Agt II demissionair en zonder uitvoering van het meerderheidsbesluit over de Voorjaarsnota, lopende zaken had afgehandeld en spoedige verkiezingen had georganiseerd. Maar het is anders gelopen. Wij hebben een volwaardig kabinet van CDA en D'66, rustend op 65 zetels in de Tweede Kamer – vroeger was dat een meerderheid – en met een zekere steun van de VVD.

Naar mijn mening heeft zich met die houding van de VVD iets eigenaardigs voorgedaan. In de brief van 18 mei aan de informateur zegt de heer Nijpels dat zijn fractie niet bereid is een kabinet van CDA/D'66 te gedogen. In de brief van 25 mei aan de heer Steenkamp zegt de heer Nijpels dat het beoogde kabinet niet bij voorbaat behoeft te worden afgewezen. Er zijn gesprekken en briefwisselingen met de informateur geweest. Daarna zijn er gesprekken geweest met de formateur.

Daarvan heeft de formateur gezegd dat de inhoud van het besprokene in de beoogde Minister-President was opgeslagen. Ik hoop trouwens dat het daar zal blijven. In het formatieverslag van de heer Van Agt komt uit de brief van 28 mei van hem aan de heer Nijpels de passage voor:

Gelet op de inzichten die leven binnen het CDA en D'66 en waarvan de uit die partijen voortkomende ministers ook hebben blijk gegeven, is de verwachting gewettigd dat, zoals ook door u bepleit, het beheersen van de ontwikkeling van de collectieve uitgaven en het herstel van de rentabiliteit van de bedrijven met name ter veiligstelling van de werkgelegenheid op langere termijn alsook het treffen van overbruggende maatregelen ter bestrijding van inzonderheid de jeugdwerkloosheid, wezenlijke bestanddelen van het te voeren beleid zullen zijn.

Dat is natuurlijk niets nieuws. Het is ook niets nieuws vergeleken met het vorige kabinet. De sociaal-economische wensen waarop de fractie van de VVD zo de nadruk legde, waren eigenlijk in het vorige kabinet, inclusief de Partij van de Arbeid al lang vervuld. Ik verwijs maar naar het debat over de begroting van Economische Zaken, waarbij ik de voldaanheid van de fractie van de VVD uitvoerig heb geschilderd. Ik vind het dus eigenlijk wel eigenaardig dat de indruk wordt gewekt dat aan bepaalde

eisen van de kant van de VVD is toegegeven.

Het vorige kabinet-Van Agt vervulde die reeds geheel. Ik begrijp daarom niet waarom die switch is gemaakt van 'de eerste dag moet het maar vallen' naar 'wij zullen dat niet bij voorbaat doen'.

Nu is er wel iets in de regeringsverklaring gekomen wat ik overigens een beetje een detailkwestie vind. Het verbaast mij dat het erin staat. Het zou als een vervulling van de VVD-wensen kunnen worden beschouwd. Er staat namelijk in dat de wens van de industrie om de elektriciteitstarieven verlaagd te krijgen wel zal worden ingewilligd.

Het staat er nu in, maar eigenlijk was dit, in voorzichtige bewoordingen, ook al toegezegd door de Minister van Economische Zaken in het volwaardige kabinet-Van Agt II. Ook hier zie ik geen duidelijke verschuiving.

Er blijft slechts één zaak over waarvan men kan zeggen dat de VVD iets heeft bereikt – dat leek tenminste zo – te weten de verkiezingsdatum. In dezelfde brief wordt daarvan immers gezegd dat het kabinet het van doorslaggevend belang acht wat de opvatting van de meerderheid van de Tweede Kamer zal zijn. Hieraan wordt toegevoegd dat dit uiteraard niet alleen naar aanleiding van het kamerdebat kan worden geconstateerd, doch dat het kabinet deze constatering ook voordien kan doen en zonder verwijl de daarbij passende gevolgtrekking kan maken.

Het leek erop dat de VVD haar zin had gekregen tegen de wensen van CDA en D'66 in die te zamen het kabinet vormen. Wie schetst echter onze verbazing! In de regeringsverklaring wordt over de vervroegde verkiezingsdatum toch weer niet gesproken. Ik vraag mij af of dit komt door een verschil van mening tussen de CDA-ministers en de ministers van D'66 over deze verkiezingsdatum. Niet zo zeer om dat men deze verkiezingen voor respectievelijk na de derde dinsdag in september wil houden, maar omdat een aantal ministers deze verkiezingen vlak na de derde dinsdag wil houden en anderen weer veel later.

Voorts vragen wij ons af of de passage in de regeringsverklaring over het voorbereiden van een solide begroting, wijst op een voorkeur van het kabinet voor verkiezingen na de derde dinsdag in september. Ik herhaal nog maar eens dat de PSP voor vroege verkiezingen is.

D'66 had al, en heeft nu opnieuw, zijn masker laten vallen. Deze partij is

Van der Spek

rechts, niet een redelijk alternatief maar een redelijk rechts alternatief. De toenadering tot de VVD is evidentier dan ooit. De Partij van de Arbeid zwalkt tussen een scherpe afkeer van het CDA enerzijds en het toch weer lonken in die richting anderzijds en spreekt dan over herstel van de coalitie na de komende verkiezingen. Mijns inziens wil de Partij van de Arbeid zich nu presenteren als het redelijke alternatief.

De heer **Lubbers** (CDA): Dat gaat mij niet aan!

De heer **Van der Spek** (PSP): Wij vinden dat dit kabinet moet verdwijnen. De heer Van Agt heeft zijn zin gekregen; de Partij van de Arbeid maakt geen deel meer uit van het kabinet. Iets progressiefs zit er niet in, en wie zelfs meent in dit kabinet iets roods te ontwaren, lijdt aan optisch bedrog!

Over de samenstelling van het kabinet heb ik de volgende twee opmerkingen.

Waarom is besloten dat de Minister-President ook Buitenlandse Zaken in zijn portefeuille neemt? Waarom is er geen afzonderlijke minister voor dit belangrijke departement aangetrokken? Is dit een kwestie van handhaving van de continuïteit, te weten het hoge percentage in tijd dat de Minister-President in het buitenland pleegt door te brengen, of zijn er andere redenen?

In de regeringsverklaring staat dat over het emancipatiebeleid is afgesproken dat de betrokken ministers dit beleid zullen voeren in samenspraak met een daartoe nader aan te wijzen minister uit de kring van D'66. De heer Nijpels sprak over de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, die volgens de regeringsverklaring dit beleid zou voeren.

Toevallig weet ik dat het de bedoeling van de Minister-President is geweest dit te zeggen, doch hij heeft het niet gezegd. Hij zei dat de betrokken ministers dit beleid zouden voeren in samenspraak met een daartoe nader aan te wijzen minister uit de kring van D'66. Dit is vreemd! Het betekent dus dat men nog zoekt naar een minister die niet betrokken is bij het emancipatiebeleid en lid van D'66. Oei, wie zou dat zijn? Ik denk aan de heer Van Mierlo; dat lijkt mij een aardige keuze!

Minister **Van Agt**: Ik kan het de heer Van der Spek vergemakkelijken en het onnodig maken hierover nog verder in beschouwingen te treden. Bij het opstellen van de regeringsverklaring

ben ik mij er niet helemaal van bewust geweest dat er nog een gedeelte van het specifieke emancipatiebeleid is ondergebracht bij het Ministerie van CRM.

Daarom stond in de tekst die onder embargo naar de fractievoorzitters is gezonden alleen de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid vermeld. Enige minuten voor de aanvang van de zitting van de Kamer vanmorgen, wees de Minister van CRM mij er echter op dat hij ook nog een specifiek 'emancipatieminister' is. Ik heb dit toen gecorrigeerd. Meer zit hier niet achter.

De heer **Van der Spek** (PSP): Ik had geen ander antwoord kunnen bedenken. Ik had dit in feite al bedacht. Niet zozeer ik, als wel de heer Nijpels is nu uit de moeilijkheden geholpen.

Ik vind het wat typisch dat er gesproken wordt van een minister uit de kring van D'66. Dat is ook wat vaag. Er staat niet een D'66-minister of een minister die lid is van D'66. Jaren geleden hebben wij nogal eens het verschijnsel gehad dat hier bewindslieden kwamen opdraven die plotse-ling geen lid bleken te zijn van de partij waarvoor zij eigenlijk waren aangezocht; en dat werden zij dan gauw. Ik vraag mij af of nu misschien het omgekeerde speelt, gezien de verkiezingsresultaten van D'66, dat wil zeggen dat het nu gaat om ministers die nog net niet bedankt hebben voor D'66.

Minister **Van Agt**: Ik zou ook daarover iets willen zeggen, mijnheer de Voorzitter. En dan houd ik echt op, te interrumpen, zeker bij de heer Van der Spek. Bedoeld is, zoals ik in een interruptie in het betoog van de heer Brinkhorst al te kennen heb gegeven, Minister Rood. En waarom staat er: een minister uit D'66? Omdat wij de staatsrechtelijke opvatting zijn toegedaan dat ministers wel voortkomstig zijn uit hun partij, maar geen bezit van hun partij. Vandaar het voorzetsel 'uit'.

De heer **Van der Spek** (PSP): De bezitsvorming staat toch nog altijd hoog aangeschreven in uw kringen?

Iets over het karakter van het kabinet, mijnheer de Voorzitter. In het formatieverslag zegt de heer Van Agt, dat het regeerakkoord van 1981 zijn gelding heeft verloren. In de regeringsverklaring wordt het heel anders geformuleerd. Daar staat dat het een samenbindend element is, waarop D'66 en CDA samen – weliswaar met een derde erbij – al die tijd hebben gevaren of, liever gezegd, gedobberd.

Wordt dat dan sterker benadrukt in de regeringsverklaring dan in het formatieverslag, waarin staat dat het zijn gelding heeft verloren? Concreet, hoe zit het eigenlijk met een aantal punten uit dat regeerakkoord? Ik denk aan de kwestie van de nivellering, de min 1%-mutatie bij de minima tegenover die van min 4% bij de hoge inkomens. Ik wijs erop dat de recente raming in het Centraal Economisch Plan voor 1982 zegt: de minima min 1,5% à min 2%, de hoogste inkomens min 3%. Voor 1982 is het dus allesbehalve zo nivellerend als destijds in het regeerakkoord was bedoeld.

Hoe zit het met een tweede punt uit het regeerakkoord, de kwestie van het NAVO-dubbelbesluit? Daarover wordt niets gezegd in de regeringsverklaring. Ook wordt er zelfs over de hele bewapening niets gezegd. Welk standpunt gaat de Minister van Buitenlandse Zaken innemen op de komende NAVO-top, over enkele dagen? Is het niet vreemd dat aan een zo levensbelangrijk punt, waarvoor zoveel mensen belangstelling hebben en waarmee zij zich actief bezighouden, geen woord wordt besteed? Daarover is duidelijkheid nodig, duidelijkheid in de zin van een heel concrete stellingname in de richting van ontwapening.

Ik wil ook nog iets vragen over een derde punt uit het regeerakkoord, de emancipatie. Ik kom daar straks nog uitvoerig op terug, evenals op een vierde punt, de kwestie van de stadsvernieuwing. Wat is daar nu nog van overheid gebleven?

Wij hebben van het Centraal planbureau de recente gegevens. In de regeringsverklaring zegt de Minister dat het om het structurele herstel van de werkgelegenheid gaat. Hij benadrukt hiermee dat het niet óók om het herstel op korte termijn gaat. Men vraagt zich dan af hoe het met het banenplan zit. Blijft dat in stand en hoe gaat het verder?

Conclusies uit de recente CPB-cijfers getrokken, leiden naar onze mening uitdrukkelijk tot een verder benedenwaarts draaiende spiraal. Ik verwed dat het volgende jaar een aantal negatieve cijfers van het CPB nog (weer) lager zal zijn dan nu. Wij hebben ook vorig jaar, gegeven het geplande beleid, voorspeld dat die negatieve zaken nu nog negatiever zouden uitkomen. Dat is gebleken. Het jaar 1983 mag niet voor het herstel verloren gaan, zegt de regeringsverklaring. Wat betekent dat dan eigenlijk nog?

Van der Spek

In plaats van een heel defensieve aanpak van de werkloosheid, is naar mijn mening een andere aanpak nodig. Waarom?

Omdat het niet waar is, dat er in onze maatschappij structureel geen werk meer zou zijn, doordat de mensen geen behoeften meer hebben. De behoeften zijn enorm! Er is enerzijds een geweldige woningnood en anderzijds is er tegelijkertijd een grote werkloosheid in de bouw. Dat geldt ook op talloze andere terreinen. Onze maatschappij is kennelijk niet in staat die twee dingen, enerzijds de behoefte en anderzijds de vervullers daarvan, met elkaar in contact te brengen.

Het is een crisis van deze maatschappijstructuur, een crisis van het kapitalisme, naar mijn mening. Ik vind dat er ook op korte termijn, afgezien van socialisatie – dat zal morgen niet gebeuren, vrees ik – nog wel iets anders tegenover kan worden gesteld dan dit passieve beleid. Er kan een stimuleringsbeleid tegenover worden gesteld, via het behoud van koopkracht en het scheppen van werkgelegenheid vanuit de overheid, als initiatiefnemer op dat punt, op het gebied van bouw, milieu, alternatieve energie en dergelijke. In het algemeen gaat het om beheersing van het economische gebeuren.

Ik denk ook aan ideeën over het tegengaan van volstrekt onnodige bedrijfssluitingen als gevolg van slecht management. Mijn partij heeft op het punt van de verandering van de wetgeving op dit gebied het een en ander gedaan. Zij heeft hier haar studie verricht om dit soort zaken in de toekomst te voorkomen. Het gaat erom dat er voldoende vraag is van mensen, maar dat in onze maatschappij niet de vraag, doch de koopkrachtige vraag telt. Die is er niet. Met andere woorden: een inkomensbeleid, met name een nivellerend inkomensbeleid, is voorwaarde voor een goed stimuleringsbeleid.

In de regeringsverklaring wordt gesteld dat hetgeen wordt gedaan geen aanval is op de verzorgingsstaat. Men is echter wel bezig met het ontkoppelen van de boven-modale uitkeringen. Dat heeft niets met solidariteit te maken. Het is naar mijn mening wèl een aanval op de verzorgingsstaat. Wanneer het gaat om nivellering, dan moet het gaan om algehele inkomensnivellering en niet alleen maar bij de uitkeringen. Wij wijzen dit daarom af.

De regeringsverklaring verwijst naar het nationale belang en in dat verband – ik vind dat wat sentimenteel – naar de jaren direct na 1945. Ik vind dat pretentief, hoewel de regeringsverklaring stelt geen grote pretenties te hebben. Het is trouwens geen nationaal belang. Het is het belang van het bedrijfsleven en niet het belang van werklozen, vrouwen of jongeren.

De regeringsverklaring kondigt besparingen van de kinderbijslag aan. Hoe worden deze nu gerealiseerd?

De regeringsverklaring kondigt voorts een voorziening voor de echte minima aan. Dit betekent dat het kostwinnersbeginsel weer terugkomt. Dit gaat tegen de gelijke behandeling van man en vrouw in. Wij vinden dat alle minima qua koopkracht op hetzelfde niveau moeten blijven en dat er een structurele opzet moet zijn voor het handhaven daarvan. Dit kan bij voorbeeld via verlichting van belastingen en premieheffing. Ik wijs er in dit verband op, dat ook door het zeer te kort schietende prijsbeheersingsbeleid de prijsstijgingen en de inflatie hoger zijn dan nodig is. Ik vraag hierover graag een uitspraak van de Kamer.

Motie

De **Voorzitter**: Door het lid Van der Spek wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over de regeringsverklaring;

gelet op het feit dat ook weer in 1982 een aanzienlijk koopkrachtverlies dreigt op te treden voor de minimuminkomens en -uitkeringen;

overwegende, dat een eenmalige uitkering ter beperking van het koopkrachtverlies van alleen de zogenaamde 'echte' minima een verdere invoering van het kostwinnersbeginsel betekent;

overwegende, dat verdere invoering van het kostwinnersbeginsel de ongelijke behandeling van mannen en vrouwen bevordert en in strijd is met de Derde Richtlijn van de EG inzake gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het gebied van de sociale zekerheid;

overwegende, dat een eenmalige uitkering slechts een eenmalige beperking van het koopkrachtverlies betekent en structureel het koopkrachtverlies niet ongedaan maakt;

verzoekt de Regering, structurele maatregelen in bijvoorbeeld de premie- en belastingsfeer te nemen om de koopkracht voor de minimuminkomens en -uitkeringen op peil te houden en het in voorgaande jaren geleden koopkrachtverlies te compenseren,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 7 (17 420).

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Over de passage ten aanzien van het overleg met de ambtenarencentrales wil ik de volgende vraag stellen. Houdt dat in, dat men nu besloten heeft om het geld dat op deze wijze wordt gespaard voor werkgelegenheid te bestemmen, zoals Minister Van Thijn dat wilde? Deze passage wekt althans enigszins die indruk.

Ten aanzien van de volkshuisvesting – de stadsvernieuwing die ik al noemde – wil ik de volgende vraag stellen. Is de verdubbeling die was beloofd nu definitief van de baan? Deze verdubbeling bood althans nog enig uitzicht. Wij hebben op het gebied van de stadsvernieuwing het vorige jaar stagnerende zaken gehad. Ik noem in dit verband Arnhem en Groningen.

Ik denk ook aan de druk die men zou willen uitoefenen op de toegelaten instellingen om huurschulden te innen, dus hard optreden. Wij vinden dat juist hulp moet worden geboden aan de huurders, vooral ook in verband met de woonlasten door de gestegen energiekosten. De te magere toezeggingen van CRM die er uitgekomen zijn na onze aandrang in verband met het afsluiten van gas en elektriciteit, moeten worden aangevuld. Ik denk aan het eenmalig kwijtschelden van energieschulden. In dit verband noem ik de motie-Nypels die nu door hemzelf kan worden uitgevoerd. Als aan eigenaar/bewoners die buiten hun schuld in moeilijkheden verkeren de helpende hand wordt gereikt, dan vind ik dat ook aan huurders die buiten hun schuld in moeilijkheden verkeren de helpende hand moet worden gereikt. In schrilte tegenstelling tot de energielasten voor de kleinverbruikers staat dat voor het bedrijfsleven de elektriciteitsstarieven verlaagd zullen worden. Hoe? Leidt dat dan niet tot een hoger niveau van de tarieven voor de kleinverbruikers en betekent dat soms de snellere invoering van het gebruik

Van der Spek

van kolen en het laten vallen van milieu-eisen? Worden de plannen ten aanzien van de elektriciteitsstarieven voor de industrie aan de Kamer voorgelegd?

Wat de belastingfraudebestrijding betreft, wil ik aandringen op een zeer actief opsporings- en vervolgingsbeleid.

De passage over de herverdeling van de arbeid vind ik vaag. Wat nodig is, is een radicale arbeidstijdverkorting vooral ten behoeve van de verbetering van de sociaal-economische positie van de vrouw. Er is een duidelijke samenhang tussen de individualisering van arbeid en inkomen enerzijds en de doorbreking van de gezinsmoraal anderzijds.

De economische afhankelijkheid van vrouwen en het scherpe onderscheid tussen arbeid binnenshuis en buitenshuis zijn essentiële elementen van de onderdrukking van de vrouw. Een van de scherpste uitdrukkingsvormen hiervan is het seksueel geweld. Er is op dit moment een seminar aan de gang, georganiseerd door de Regering, over dit thema. Op deze bijeenkomst is in alle bijdragen de samenhang tussen dat geweld en de economische afhankelijkheid benadrukt. Waarom is hieraan in de regeringsverklaring geen aandacht besteed?

Waarom is de Minister van Sociale Zaken niet op die bijeenkomst aanwezig geweest? Ik vind dit een slechte start van het emancipatiebeleid. Wil de Regering toezeggen de resultaten van deze conferentie te betrekken bij beslissingen over individualisering van inkomens en uitkeringen?

Naar onze mening moet het kostwinnersbegrip worden teruggedrongen. Het is onzin om te zeggen dat de zogenaamd dubbele inkomens denivellerend werken. De meeste werkende vrouwen hebben een man met een minimuminkomen terwijl de meeste van die werkende vrouwen ver onder het minimumloon verdienen. Inkomensnivellering en individualisering kunnen heel goed samen gaan. Wie veel verdient, kan met arbeidstijdverkorting ook minder inkomen verdragen – men koopt dan als het ware vrije tijd – terwijl mensen met lagere inkomens arbeidstijdverkorting met behoud van koopkracht moeten krijgen. Wij moeten deze economische crisis aangrijpen om traditionele rolpatronen te doorbreken en niet, zoals naar mijn gevoelen nu wel gebeurt, om die patronen te bestendigen en zelfs te versterken.

De heer **Bakker** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Breuken in regeringscoalities zijn ouder dan het parlementaire stelsel. Veel ongeschreven staatsrecht slaat hierop. Zo ook de regel, die mij in een ver verleden is geleerd over de conflictoplossing in een geval als het huidige en die luidt: 'Wie breekt, betaalt'. Anders gezegd: wie breekt met een coalitie moet als eerste proberen een nieuw kabinet te vormen.

In het huidige geval is die regel in het potje gegooid, dat de heer Van Agt van de hele politiek maakt. De PvdA brak, maar kreeg zelfs geen kans om daar iets tegenover te stellen. De heer Van Agt liet geen millimeter ruimte voor iets of iemand anders dan de heer Van Agt zelf. Zijn hele gedrag heeft bevestigd wat ieder ziend en luisterend mens al wist, namelijk dat de PvdA systematisch het kabinet uitgedreven werd en dat haar aanwezigheid in het kabinet slechts functioneerde als vloermat. Het CDA kon er stevig de voeten op vegen vóór het de VVD-salon binnentrad.

Zoveel armer als door dit gebeuren ons arsenaal aan parlementair-democratische oriëntatiepunten is geworden, zoveel rijker is inmiddels de PvdA aan theoretische en praktische ervaringen geworden. De PvdA zei, dat regeren electoraal altijd beter is dan oppositie voeren. Daar kan men dus nu over meepraten.

De slappe en in het bijzonder tegenover het CDA passieve houding tijdens de kabinetsformatie van het vorige jaar, waarbij alles werd geslikt, van bezuinigingen en inkomensdaling tot aan de heer Van Agt toe, werd goedgepraat met een verwijzing naar 1977 en het trauma van de partijraad van destijds. De PvdA wilde niet in de fout vervallen om opnieuw te hoge eisen te stellen. Van Agt zou dan wel moeten meewerken. Nou, de heer Van Agt moest niets, zo is gebleken. Hij incasseerde met zijn bekende bekwaamheid de concessies die werden gedaan, liet de PvdA zich de vernieling in werken onder meer met de ziektewet, terwijl hij zelf reisjes maakte, waarbij hij duidelijk maakte voor welk merk hij reed. Hij hield zich behalve met zijn fiets ook nog met zijn uiterlijk bezig. Ten slotte provoceerde hij een crisis zonder partijraad.

Dan was D'66 er ook nog, de progressieve bondgenoot voor alle tijden. D'66 vrat zonder tekenen van indigestie de vernedering van afgelo-

pen november, toen de Minister-President vanwege D'66 niet eens de Kamer wilde antwoorden, en liet zich aanstellen als uitsmijter, daarbij de eigen ondergang als een bijkomstigheid acceptierend. Welnu, het ruste in onvrede.

In de politiek moet men er altijd voor waken dat min of meer boeiende en soms persoonlijk getinte conflicten en botsingen niet het zicht ontnemen op de vaak minder fel gekleurde, maar oneindig veel belangrijkere vraagstukken waar het om gaat. Dat geldt hier zeker. Het is ronduit onheilspellend dat de heer Van Agt zijn openlijke aanval op de PvdA inzette vanuit New York met de plaatsing van de atoomraketten als inzet.

Het moet ook tot grote zorg stemmen dat op dat punt – de heer Meijer heeft erop gewezen – geen enkel regeerakkoord meer bestaat, nu de per voetnoot aangebrachte afwijzing van de PvdA geen regeringsstuk meer is. Ik wil dan ook de Minister-President namens mijn fractie pertinent vragen dit interimkabinet met betrekking tot de plaatsing van de raketten geen stap verder te laten doen dan het totale regeerakkoord van het vorige kabinet toeliet. Dat wil zeggen, helemaal geen stap in die richting. Mijnheer de Voorzitter! Ik zou u willen verzoeken een motie van die strekking van onze kant daarover voor te lezen.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden M. Bakker, Brouwer en Schreuders wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over de regeringsverklaring;

overwegende, dat de regeringsverklaring geen gewag maakt van het vraagstuk van de middellange afstandswapens;

spreekt als haar oordeel uit, dat het interim-kabinet zich dient te onthouden van enigerlei besluitvorming met betrekking tot de plaatsing van nieuwe atoomwapens op ons grondgebied,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 8 (17 420).

De heer **Bakker** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Het sociaal-financieel-economische aspect was het voornaamste breukterrein. De PvdA ging ver, zeer

ver, maar volgens de ijzeren logica van rechts wilde de heer Van Agt iedere keer nog verder. De regeringsverklaring is wat dat betreft pakkend van eenvoud. Bedrijfsrendementen moeten hersteld worden en dat moet worden betaald vanuit uitkeringen, ambtenarensalarissen, premies en gemeenschapsuitgaven.

Alle teruggang van werkloosheid moet komen van de winstvergroting der ondernemingen. De ingrepen liegen er niet om: bevriazing van boven-modale uitkeringen, dus een begin van ontkoppeling, een forse koopkrachtdaling daarbij inbegrepen, verlaagde kinderbijslag, het binnen-smokkelen van het kostwinnersbegrip, premieverhogingen. Ook de minima moeten er duidelijk aan geloven en dat allemaal, zegt de Regering, voor werk.

Ik zou willen zeggen: Lieve mensen, het is allemaal al geprobeerd. Het wordt al jaren toegepast en de werkloosheid blijft stijgen, bedrijfsinkrimpingen gaan door en honderdduizenden jonge mensen die toch maar weer eens proberen een baantje te krijgen, horen dat er vijfhonderd vóór hen zijn geweest.

Wat het kabinet doet is geen werkloosheidsbestrijding, maar het is het in de hand werken van de verrotting van de maatschappij. Wie daartegen opkomt, maakt zich niet schuldig aan het behartigen van een groepsbelang, zoals de Minister-President zegt, maar die dient het algemene belang. Het is in het algemene belang dat honderdduizenden of meer niet voor een uitzichtloos leven worden gesteld.

Het is algemeen belang dat er in Nederland geen bodem wordt geschapen waarop rassenhaat, vreemdelingenhaat, vernedering van de vrouw, nihilisme en uiteindelijk fascisme zullen kunnen gedijen. Als het enige nette groepsbelang nog dat van de winstmakers en de uitbuiters is, dan is het èn het recht èn de plicht van belangenorganisaties en actiegroepen om daartegen alles te mobiliseren dat in hun vermogen ligt.

Juist in hun optreden liggen de perspectieven voor verbetering besloten. Hun anti-militaristische en milieu-eisen, hun acties voor koopkracht, werktijdverkorting en zelfstandige vrouwenrechten vormen de enige basis voor een politiek die Nederland uit de draaikolk haalt. Daardoor is die beweging er ook. Het kabinet-Van Agt III moet blijkbaar dienen om daar een dam tegen op te werpen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb al gesproken over de wording van dit kabinet; nu wil ik nog iets zeggen over het 'zijn'. Een mens kan natuurlijk bemoediging putten uit het feit dat de kabinetten-Van Agt steeds korter duren: het eerste 3,5 jaar, het tweede, met een onderbreking, een maand of acht en het derde – indien, ook volgens onze wens, de verkiezingen op 8 september worden gehouden – net drie maanden. Dat oogt hoopgevend. Toch is dit derde kabinet-Van Agt wel iets meer dan de koortsuitslag van een lange ziekte.

Het uitschrijven van verkiezingen en het voorbereiden van de begroting had door een aftredend drie-partij-kabinet kunnen gebeuren. Dus wil dit kabinet meer. Het wil feiten en ontwikkelingen vastleggen en dan – met een soort parafrase op wat de Minister-President zelf laatst voor de radio zei – is het een knapperd, die zich er nog aan kan onttrekken.

Het is daarmee een overrompelingskabinet geworden, dat dingen wil doen waartoe het, voor iedereen die tellen kan, geen politieke rechten heeft. Het steunt op een minderheid in de Kamer en, gezien de uitslag van de laatste gemeenteraadsverkiezingen, op een nog veel kleinere minderheid in de bevolking. Het wil echter maatregelen nemen die de overgrote meerderheid van de bevolking in wezenlijke belangen treft.

De heer Brinkhorst heeft zojuist nog herinnerd aan de regel, dat geen nieuwe regeringscombinatie mag optreden, zonder dat er tussentijdse verkiezingen zijn gehouden. Hier is een nieuwe regeringscombinatie met een in feite gewijzigd program en een in dubbele zin gewijzigde parlementaire binding. De Partij van de Arbeid is eruit en is van regeringspartij oppositiepartij geworden, althans dat neem ik aan. De VVD van haar kant heeft met onzichtbare inkt een feitelijk bestaand nieuw program ondertekend. Dat is dan – en ik kijk even naar de heer Meijer – de VVD waarnaar de PvdA voelhorens als honkbalknuppels uitsteekt. In ieder geval is ook dit afkeurenswaardige geknutsel, dat bij veel mensen de afkeer van parlementaire politiek wel moet aanwakkeren, niet zonder zijn eigen tragedie geweest. Onze deernis gaat op dit moment dan ook uit naar de heer Lubbers, die zo graag wou en zo hardhandig buiten de deur werd gehouden. De arm van de heer Van Agt reikt ver en diep in de CDA-fractie.

Over de beoordeling van dit kabinet heb ik een motie opgesteld.

Motie

De Voorzitter: Door de leden M. Bakker, Brouwer en Schreuders wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over de regeringsverklaring;

spreekt als haar mening uit, dat het optreden van het Kabinet-Van Agt-III politiek niet verantwoord is,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 9 (17 420).

De heer **Bakker** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Hoe sterk is deze Regering en hoever kan zij gaan in wat de meerderheid van onze bevolking niet wil, namelijk verrijking van de rijken, verarming van de zwaksten en ondermijning van noodzakelijke voorzieningen? De Regering is in werkelijkheid net zo sterk als haar tegenstanders toestaan.

De parlementaire positie is zwak. De VVD heeft er geen belang bij, de Regering te ver gaan te steunen en het CDA heeft er geen belang bij, zich te zeer aan de VVD over te leveren. Wellicht lopen er zelfs in D'66 nog zinnige zielen rond, die een laatste poging willen wagen om aan de nationale verachting te ontkomen. De buitenparlementaire positie van het kabinet is nog veel zwakker. Er is geen enkele beweging aan te wijzen waarop het kabinet steunt. Dat legt de progressieve tegenstanders van dit kabinet wel een zeer zware plicht op. Wij, communisten, kunnen niet inzien, welke argumenten zouden kunnen gelden om niet alles maar dan ook alles te doen om tot een gemeenschappelijk optreden te komen tegen de voorgenomen maatregelen en voor ernstige alternatieven voor een dreigende en funeste ontwikkeling.

Het is niet zo makkelijk als ik zeg, maar het is ook niet zo moeilijk als sommigen doen voorkomen. Het kernstuk van een gezamenlijke internationale politiek ligt er in de vorm van de gezamenlijke afwijzing van de kruisraketten. Het progressieve naar elkaar luisteren met betrekking tot de sociaal-economische vraagstukken, het gesprek, het overleg over oplossingen en ook beweging en; dit alles is merkbaar in ontwikkeling.

Meer en meer speelt daarin de vakbeweging een actieve en mogelijk zelfs overkoepelende rol. Het komt

Bakker

ons voor – en dat zeg ik in grote ernst – dat vooral nieuwe generaties, die de zwaarste klappen van de crisis krijgen en die oplossingen eisen, er niets van begrijpen wanneer progressieve organisaties vooral bezig zijn de afstand tot elkaar stevig af te palen en niet alles op alles zetten om juist in hun belang te zoeken naar oplossingen die hen tot gezamenlijke machtsvorming kan brengen.

Onze mening is dat als de progressieve partijen in de komende tijd zouden koersen naar een gezamenlijk optreden in en buiten het parlement, dat een geweldige hoop en verwachting zou oproepen waaraan ook inhoud gegeven zou kunnen worden. Wij denken aan lijstverbinding, wij denken ook aan het samen gewicht in de schaal leggen bij de regeringsvorming.

Er is de CPN in het verleden wel verweten, dat zij onvoldoende wilde meedenken over staatkundige en politieke vernieuwing. Dat verwijt was volgens mij op zichzelf niet terecht, omdat wat vernieuwing genoemd werd van ons en van anderen zelfverbranding vroeg, zonder dat er nieuwe politieke inhoud werd aangegeven.

Toch leggen wij die kritiek uit het verleden niet zonder meer naast ons neer. Wij willen stappen zetten en zelf aan onze vrijheid van handelen grenzen stellen in het streven om voor en na de verkiezingen het gezamenlijke progressieve gewicht te verzwaren. Het is de discussie die op dit ogenblik terecht en in velerlei vorm in mijn eigen partij gaande is. De inspiratiebron daarvan is vóór alles de noodzaak om de arrogantie van rechts te doorbreken. Er is nu een kabinet dat die arrogantie van rechts symboliseert. Het kan niet bestaan, maar het bestaat door de solidariteit van rechts. Het zou toch een diep treurige zaak zijn, als links, dat de solidariteit honderd maal beter en dieper doorvoelt dan rechts, daar niet in het belang van ons volk zijn saamhorigheid tegenover zou kunnen of willen plaatsen.

□

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Het is een bijbelse wijsheid, dat een huis dat in zichzelf verdeeld is niet kan bestaan. Het afgelopen jaar heeft ons getoond, dat ook in dezen Gods woord de waarheid is. De vraag of een Regering daarbij van de onvergankelijke waarheid al dan niet uitgaat, is mede bepalend voor het landsbelang.

Nu het vorige kabinet reeds bij zijn aantreden duidelijk liet blijken er geen of weinig behoefte aan te hebben om rekening te houden met die God van Wie alle gezag afdalende is, vervulde dit mijn fractie met zorg. Daaraan hebben wij indertijd ook duidelijk uiting gegeven.

Het resultaat was een beschamende vertoning van besluiteloosheid, waardoor een kabinet zonder daadkracht, dat in 's lands belang ingrijpende beslissingen móest nemen, hopeloos achter de feiten aan holde en in wezen de zaak op haar beloop liet. Toen uiteindelijk niet meer was te ontkomen aan beslissingen ging het kabinet aan verdeeldheid ten onder en boden de Ministers en Staatssecretarissen, behorende tot de Partij van de Arbeid, hun ontslag aan en stelden de anderen hun portefeuilles ter beschikking van het staatshoofd.

Het staatshoofd heeft daarna snel advies ingewonnen bij de gebruikelijke adviseurs. Die adviezen zijn, voor zover zij afkomstig zijn van politici, inmiddels gepubliceerd.

Professor Steenkamp werd aangewezen als informateur met als opdracht zo spoedig mogelijk tot een oplossing van de huidige kabinetscrisis te geraken. Hij bracht op 25 mei advies uit aan het staatshoofd en adviseerde om mr. A. A. M. van Agt tot formateur te benoemen van een minderheidskabinet dat steunt op het CDA en D'66.

Juist in deze constellatie is het van het grootste belang op grond waarvan deze beide partijen elkander gevonden hebben. Dat is te vinden in bijlage 3 bij het advies van professor Steenkamp, en wel speciaal in de brief van beide fractievoorzitters van 21 mei.

Het vervolg is geheel volgens het door professor Steenkamp uitgestippelde program verlopen en zo zit thans het nieuw gevormde kabinet-Van Agt III voor ons. Het programma is ons ontvouwd. Eén van de hoofdpunten is kamerontbinding en nieuwe verkiezingen. Dat is voor onze fractie bepaald niet de eerste keuze. Er is geen conflict ontstaan tussen kabinet en Kamer.

Het kabinet is door interne verdeeldheid uit elkaar gevallen en nu worden de kiezers veroordeeld tot een herexamen. Hebben de kiezers het het vorige jaar niet goed gedaan of moet de oorzaak bij de samenstelling van de ministersploeg worden gezocht? Een reconstructie had meer voor de hand gelegen.

Eén les kunnen wij uit deze beschamende vertoning in ieder geval leren.

Laten enkele partijen dat ter harte nemen. Afspraken vóór de verkiezingen doen de regeerbaarheid van het land niet toenemen maar afnemen.

Nu als enige oplossing door de meeste partijen geopteerd wordt voor nieuwe verkiezingen op korte termijn, wijst dit naar de mening van onze fractie op het feit dat men de oplossingen van de immense problemen in ons land niet allereerst verwacht van Hem wiens dienares de overheid volgens Romeinen 13 ook in 1982 is. Men verwacht nu de oplossing van het volk, dat zich gezien de afnemende opkomst steeds minder bij de zaak betrokken weet.

Toen in het oude Israël om de zonden van de wettige overheid de profeet Gad in de naam des Heeren tot David kwam om de oordelen aan te zeggen, was Davids antwoord: 'Mij is zeer bange, laat mij toch in de hand des Heeren vallen, want Zijn barmhertigheden zijn zeer vele, maar laat mij in de hand van mensen niet vallen'. De keus bij de grote moeilijkheden in ons land, die wij toch zeker ook als oordelen Gods mogen kwalificeren, is thans een andere. De algemene roep is nu: laat de mensen, de stemgerechtigde burgers, het maar zeggen.

Nu zal het duidelijk zijn dat onze fractie zich niet tegen nieuwe verkiezingen zal verzetten, doch onze verwachtingen voor de oplossing van de gigantische problemen zijn daarop niet gebaseerd. Wij moesten als overheid en volksvertegenwoordiging in de schuld komen voor een aantal wetten dat wij de laatste jaren gemaakt hebben en waar wij God mee vertoord hebben.

Wij moeten Hem bidden om vergeving en om een bestuur dat rekening houdt met Zijn inzettingen, rechten en wetten, zoals Hij de mensenkinderen gegeven heeft. Een biddend volk zal ook biddend naar de stembus gaan en dan zal God bij alle beproeving een Hem welbehagelijke oplossing geven.

Wat het tijdstip van de verkiezingen betreft zou onze fractie er de voorkeur aan gegeven hebben om deze te houden ná indiening en verdediging van de begroting voor 1983, daar wij anders weer de ministers van het in het najaar te vormen kabinet steeds afstand horen nemen van de begrotingshoofdstukken, omdat deze niet onder hun verantwoordelijkheid zijn voorbereid. Dat hebben wij bij de begroting voor 1982 ook beleefd en dat kan niet van jaar tot jaar doorgaan, want dat leidt ertoe dat de politiek het stuur volledig uit handen geeft en

Nederland binnenkort uitsluitend ambtelijk, door topambtemaren van het Ministerie van Financiën geregeerd wordt. 1983 mag niet weer een verloren jaar worden.

Mag ik heel voorzichtig vragen of de herziening van het belastingstelsel in het zogenaamde 'grand design', dat op het departement van Financiën is voorbereid, daarvan een symptoom is dat al in een bepaalde richting wijst? Maakt niet alleen het tijdsbestek dat dit interimkabinet voor zich heeft het niet vrijwel onmogelijk, een voortvarend beleid te voeren in gemeen overleg met het parlement?

Het kabinet zal zich niet alleen met lopende zaken bezighouden, staat er in de regeringsverklaring. Dat wil zeggen dat het dat toch wel doet en dus afwerking van liggende wetsontwerpen en nota's voorstaat. Een vraag is dan wel: welke wel en welke niet? Daarnaast valt de volle aandacht op het financieel en sociaal-economisch welzijn van ons land, waarbij het oude regeerakkoord als bindend element zal worden aangemerkt. Nu stonden er in het regeerakkoord nogal wat tegenstrijdige dingen.

Hoofdpunten waren het terugdringen van het financieringstekort tot 6,5%, het ontzien van de koopkracht van bepaalde groepen en zo nog enkele mooi gestileerde beleidsvoornemens, die blijkbaar niet uitvoerbaar waren. Moet bij het sparen van de echte minima niet naast de loontrekken ook nog aan de zelfstandigen in het midden- en kleinbedrijf worden gedacht?

Nu wordt dat oude regeerakkoord weer verhullend als een bindend element gekwalificeerd. Mogen wij nu eindelijk eens weten wat van dat oude regeerakkoord wel en wat niet reëel is en als zodanig voor uitvoering in aanmerking komt? Kan de Minister-President mogelijk iets van de nieuwe realiteitszin van zijn nieuwe kabinet aan de Kamer onthullen? In hoeverre is het kabinet nog in staat om de nog in te dienen Voorjaarsnota ook uit te voeren en in hoeverre zal daarbij het mes gezet moeten worden in de overdrachtsuitgaven?

Mijnheer de Voorzitter! Wij mogen er toch in ieder geval op rekenen dat de laatste weken vóór de kamerverkiezingen – wanneer die datum ook vallen moge – niet of slechts zeer incidenteel vergaderd zal worden? Zo deze datum valt op een datum, zoals door fractievoorzitters in hun adviezen en ook in dit debat naar voren is gebracht, kunt u dan, mijnheer de

Voorzitter, enigszins een aanduiding geven hoeveel dagen er nog overblijven voor de plenaire behandeling van wetsontwerpen en nota's?

Kan de Minister-President dan in grote lijnen aangeven wat naar de mening van het kabinet in die zeer beperkte tijd kan worden afgewerkt? Ik hoop niet dat dit gepaard zal gaan met zeer rigoureuze spreektijdbepaling voor de kleinere partijen, die in dat geval namelijk weer het slachtoffer van deze kabinetswisseling worden.

In de regeringsverklaring staat dat het economische beeld voor 1982 beklemmend is, dit in navolging van het Centraal Planbureau. Dat is inderdaad niet voor tegenspraak vatbaar. De zaak is echter volgens het kabinet niet hopeloos. Het kabinet stelt dat het gelukkig niet geheel is overgeleverd aan de krachten van buitenaf.

Ik citeer het vervolg van de regeringsverklaring: 'Wij kunnen zelf veel doen aan het herstel van onze economie, mede doordat de gunstige geografische ligging van ons land, de hoge scholingsgraad van onze bevolking, het harmonieuze arbeidsklimaat en nog enkele factoren ons tot voordeel strekken.'

Dit is een mooie zin, als je juist een grote havenstaking in de grootste haven ter wereld achter de rug hebt, waardoor veel schepen waarschijnlijk blijven naar andere havens zijn uitgeweken. Het is volgens de Spreukendichter ook beter dat anderen ons prijzen dan dat wij zelf het doen. Als anderen van onze goede service overtuigd zijn, geeft dat klanten en dus werkgelegenheid. Als alleen wij zelf ons op de borst slaan, is dat zeer twijfelachtig.

Een goed overheidsbeleid bevordert de werkgelegenheid, speciaal van jeugdigen. Dat goede overheidsbeleid houdt niet in dat de overheid als Big Brother alles zelf regelt, maar wel dat zij zoveel mogelijk vrijheid verleent en mogelijkheden biedt aan het bedrijfsleven. Helaas moet worden geconstateerd dat in het achter ons liggende jaar daartoe geen of alleen maar contraproductieve maatregelen zijn genomen.

Ik denk hierbij aan gepubliceerde beleidsvoornemens inzake de binnenscheepvaart en aan de voorgenomen boycotmaatregelen ten opzichte van Zuid-Afrika, die in het bedoelde land verhardend werken en voor enkele frontlijnstaten desastreuze gevolgen zullen hebben. Of krijgen wij op dit punt een gewijzigd beleid?

Waarom ontbreken in de regeringsverklaring overigens het buitenlands beleid, onderwijs, defensie, landbouw en visserij en vele andere zaken die hoogst actueel zijn en nauwelijks uitstel lijden? Op het gebied van de volkshuisvesting moeten wij met spanning wachten op een nadere invulling van het beleid. Wanneer komt zij?

Mijnheer de Voorzitter! Het geheel overziende, acht ik de regeringsverklaring nogal summier – in de verklaring zelf staat dat zij niet zo pretentius is – en helaas ook nu weer nogal voor zich uitschuivend. Wanneer zullen de knopen uiteindelijk worden doorgemaakt en, mogelijk impopulaire, beslissingen worden genomen?

Toch is onze fractie nog niet het meest verontrust over hetgeen in het materiële vlak al dan niet geschiedt. Het ergste acht onze fractie dat ook weer in deze regeringsverklaring geen enkele principiële lijn valt te onderkennen.

Het enige wat wij op dit punt vonden, was de zin: 'Over het emancipatiebeleid is afgesproken dat de daarbij betrokken Ministers hun beleid zullen voeren in samenspraak met een daartoe aan te wijzen Minister uit de kring van D'66'. Staatsrechtelijk gezien, is dat een zeer merkwaardige mededeling. Was dat nu een zaak die niet wachten kon? Als het aan onze fractie ligt, mag het voorontwerp 'gelijke behandeling' dat naar onze mening meer discriminatie veroorzaakt dan oplost, definitief verdwijnen.

Er vinden verontrustende ontwikkelingen plaats op het gebied van justitie. Onder andere voortschrijdende vrijheid ten opzichte van euthanasie, pedofilie, pornografie en nog een aantal andere zaken vervullen onze fractie met zeer grote ongerustheid. Wat denkt dit kabinet te doen om de voortgaande erosie van het normbesef een halt toe te roepen?

Is het niet verschrikkelijk dat de rechtspraak in Nederland overladen wordt met echtscheidingen, alcoholmisbruik in het verkeer, procedures die verband houden met kraakacties en met andere vormen van burgerlijke ongehoorzaamheid? Is de vrijheid in ons land niet doorgeslagen in ongebondenheid, omdat juist alles wat met hogere normen te maken heeft, overboord geworpen is? Moet God ook van Nederland niet zeggen: 'Zij hebben mij verlaten, wat wijsheid zullen zij bekomen?'

Bestaat er geen verband tussen de economische recessie en het sterk

Van Rossum

verminderend normbesef, als wij letten op het toenemende zwarte werk, de ontduiking van belasting en premies, de toenemende winkeldiefstallen, de overvallen op banken en benzinestations, abortus provocatus en in toenemende mate euthanasie, het kraken en als gevolg daarvan ook het uitwonen van woningen? Zo zouden wij nog veel meer kunnen noemen. De tijd zou mij ontbreken.

Mag dit alles door de overheid worden toegelaten en zelfs gelegaliseerd worden onder de dekmantel van het maatschappelijke draagvlak van de bevolking? Zijn inmiddels alle hogere normen van overheidswege vervallen verklaard? Wekt het dan nog verwondering dat het zo slecht gaat in ons land?

Mogen wij het kabinet, het volk en ook onszelf oproepen tot God en tot Zijn wetten terug te keren? Die wetten zijn niet hard. Zij beschermen ons volk voor de ondergang. Juist in het onderhouden van die wetten ligt grote loon. Onderkent dit kabinet dat ook? Onze fractie bidt het nieuwe kabinet wijsheid toe en spreekt de wens uit dat zij het niet van zichzelf zullen verwachten, maar van die God bij wiens gratie ook zij regeren.

□

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Als de wortels zijn aangetast, kan de boom niet meer bloeien. De basis van het kabinet-Van Agt II was niet gezond. Toen hier zeven maanden geleden werd gesproken over de regeringsverklaring van het kabinet-Van Agt II, was de PPR-fractie niet optimistisch. Wij constateerden – met anderen – persoonlijke tegenstellingen, voelbaar onderling wantrouwen en van bepaalde zijde een duidelijk gebrek aan politieke wil om deze combinatie te laten slagen. De haast grenzeloze inschikkelijkheid van de Partij van de Arbeid hield daarmee verband.

Door haar angst om opnieuw in de oppositie te komen, gaf zij de progressieve Minister-President en de post van Minister van Financiën uit handen en ging zij mee met nietszeggende afspraken over vrede en veiligheid en op versleten paden van een achterhaald sociaal-economisch beleid. Het kabinet had een ongezonde basis. Het had ook een slechte start, waar heel wat hulp aan te pas moest komen.

Toch vond mijn fractie dat Van Agt II de kans moest krijgen zich te bewijzen. Ten slotte waren de progressieve bewindslieden in de meerder-

heid. Ten slotte zaten achter de regeringstafel Van der Louw, Van Mierlo en Van Thijn, die ons herinnerden aan de jaren zestig en dat gaf hoop. Hoop, omdat zeker zij zouden begrijpen hoe groot de kloof was geworden tussen het politieke gebeuren en de rest van de samenleving en hoe funest het zou zijn voor onze democratie en voor de veranderingen die nodig zijn als de politieke en maatschappelijke krachten definitief uit elkaar zouden groeien.

Hoop hadden wij bovendien, omdat naast wantrouwen en onverschilligheid ook een groeiende en actieve vredesbeweging bestond, omdat ondanks de verstarde overlegsituaties tussen werkgevers en werknemers, tussen overheid en belangenorganisaties waarin niets meer mogelijk lijkt toch telkens weer grote solidariteit tussen werknemers onderling blijkt, omdat mensen in een slechte economische situatie meer en meer eigen initiatief tonen – of het nu gaat om werken met een uitkering of om het opzetten van eigen kleine bedrijfjes tegen alle papieren belemmeringen in – en omdat steeds meer mensen in blijken te zijn voor een eerlijker verdeling van werk en inkomens. Stuk voor stuk waren dat prachtige aanknopingspunten voor een kabinet, dat weet wat er leeft en daarbij kan aansluiten in een beleid dat stuurt naar nieuwe mogelijkheden en nieuwe oplossingen.

Het viel echter anders uit. Het kabinet bleek niet in staat de onderlinge tegenstellingen te overbruggen. Het werd een stuurloos en machteloos geheel, met een Minister-President die onvoldoende coördinerend optrad en met een Minister van Financiën die niet in staat bleek cijfers en berekeningen zo te hanteren, dat behoorlijke besluitvorming mogelijk was. De veronderstelde meerderheid van progressieve bewindslieden bestond niet.

Bij belangrijke sociaal-economische beslissingen koos D'66 de kant van het CDA. Van Mierlo op Defensie, Terlouw op Economische Zaken – waaronder het Energiebeleid valt – en Zeevaring op Verkeer en Waterstaat maakten de afstand tot de vredesbeweging en de milieu-/ecologiebeweging alleen maar groter.

Den Uyl kwam met zijn Ziektewet en vergat zijn verkiezingsbelofte aan de jongeren over arbeidsprojecten. Van der Louw bedacht, dat jongeren met een uitkering verplicht moesten werken. Van Dam liet de kans op een woonlastenbeleid liggen. Als men dit

alles op een rijtje zet vraagt men zich af hoe het mogelijk is, dat men initiatieven en activiteiten van heel veel groepen uit de samenleving gewoon heeft laten doodbloeden.

Nieuwe plannen voor kernontwapening werden met veel ophef aangekondigd. Wij hebben er niets meer van gehoord. Het beleid was centralistisch dan ooit. De toename van de werkloosheid was groter dan waar ook in West-Europa.

De balans van een half jaar kabinet-Van Agt II is negatief. De fractie van de PPR betreurt het niet, dat aan dit vertoon van machteloosheid door de bewindslieden van de Partij van de Arbeid ten slotte toch een eind is gemaakt. Al moet worden gezegd, dat zij zelf in grote mate tot die machteloosheid hebben bijgedragen.

Wij betreuren het wel, dat CDA en D'66 meenden dat zij gewoon door konden gaan. Aanvankelijk leek men zelfs niet van plan de portefeuilles ter beschikking te stellen. Bij een onherstelbare breuk in het kabinet dient het woord allereerst aan de kiezer te zijn. Dat achten wij een verworvenheid van de jaren '60 die niet meer prijsgegeven mag worden.

Met name van D'66 hadden wij op dit punt een duidelijke opstelling verwacht. Zowel in 1972 als in 1977 was het voor de progressieve partijen een uitgemaakte zaak dat, als er één zou uitreden uit het kabinet, dit het einde van het kabinet zou betekenen. Sinds het verschijnen van een veel besproken en door D'66-ers vooral veel tegengesproken boekje weten wij echter dat de heer Terlouw tijdens de formatiebesprekingen in juli van het vorige jaar al bewust de mogelijkheid heeft opengehouden, dat D'66 na een door de PvdA veroorzaakte kabinetscrisis met het CDA verder zou gaan. Het kan verkeren! Dat hiervoor overleg met de VVD nodig was, was iedereen duidelijk. Dit was ook D'66 duidelijk, die dit officieel afwijst, maar feitelijk wel toestaat.

De fractie van de PPR had een kabinet gewild met als enige opdracht het bevorderen van nieuwe verkiezingen op zo kort mogelijke termijn. Dit had het bestaande, dan demissionaire, kabinet kunnen zijn. Verkiezingen na de zomervakantie en tijdig voor Prinsjesdag brengen ook ons op de datum van 8 september a.s.

Het kabinet is een CDA/D'66-interimkabinet geworden, nadat zowel de informateur als de formateur zich in alle openheid ervan had vergewist, dat het niet bij voorbaat door een meerderheid van de Kamer zou

Beckers-de Bruijn

worden afgewezen. Wij achten dit een juiste handelwijze die van belang kan zijn bij mogelijke toekomstige formaties.

De verkiezingsdatum – die vanmiddag al eerder ter sprake is gekomen – houdt ook verband met de beperkte taak van dit kabinet. Wat ons betreft, kan deze niet beperkt genoeg zijn en kan het kabinet zich niet bescheiden genoeg opstellen. Wij zijn het er dan ook mee eens, dat er alleen nieuwe ministers zijn benoemd en geen nieuwe staatssecretarissen. Wij hebben hierbij echter twee problemen.

In de eerste plaats is er de afspraak dat de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de Minister van CRM het emancipatiebeleid moeten behartigen samen met een D'66-minister. Waarom kan dit geen vrouwelijke staatssecretaris zijn? Er is hiervoor een uitstekende D'66-staatssecretaris!

Wat de gewijzigde, uitgesproken tekst betreft, wil ik graag nog een verduidelijking. Er wordt gesproken over 'de betrokken ministers'. Het is toch niet de bedoeling om de beslissing, dat emancipatiebeleid zou worden ondergebracht bij het departement van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, langzamerhand terug te nemen?

De heer De Graaf staat bekend om zijn denkbeelden over de herziening van het sociale zekerheidsstelsel. Ook al gaat het in dit opzicht slechts om het voorbereiden van toekomstige besluiten, toch ben ik er helemaal niet gerust op dat de individualisering van het uitkeringsbeleid, een punt dat de Kamer via een PPR-motie heeft onderschreven, bij hem in goede handen is.

Een tweede probleem dat tot onze verbazing niet eens is genoemd in de regeringsverklaring, is de combinatie van de functies van Minister-President en Minister van Buitenlandse Zaken in de persoon van de heer Van Agt. Wij achten die combinatie gevaarlijk. De post Buitenlandse Zaken vraagt een volledige inzet. De Minister-President moet allereerst op het thuisfront de coördinatie van het beleid verzorgen. Ook dat vergt de inzet van de hele persoon. Hoe heeft D'66 en hoe heeft de buitenlandspecialist Brinkhorst dit goed kunnen vinden?

Een bescheiden opstelling van het kabinet zou ook moeten blijken uit de regeringsverklaring. Ik moet de Regering dan toch een illusie armer maken. De bezwerende woorden dat niemand dit verhaal een overmaat aan pretentie zal toeschrijven, geldt in

ieder geval niet voor de fractie van de PPR. De regeringsverklaring heeft voor ons een ongehoorde pretentie.

Hoe durft dit kabinet de Nederlandse bevolking wijs te maken, dat een beleid dat de werkloosheid in Nederland sterker heeft doen stijgen dan waar ook in West-Europa, dat niet in staat is gebleken zinvolle nieuwe bedrijvigheid te stimuleren; dat bestaande arbeidsplaatsen met honderdtallen, zelfs met duizendtallen opoffert in ruil voor vermeende nieuwe werkgelegenheid die er nog nooit is gekomen; dat een financieringstekort heeft opgeleverd dat hoger is dan ooit, hoe durft dit kabinet ons opnieuw wijs te maken dat er geen tijd meer is te verliezen en dat zo'n beleid nog meer verscherpt moet worden voortgezet voor het welzijn van ons land!

Ik gebruik het woord verscherpt, omdat het woord 'werkgelegenheidsplan' met een paar woorden van dank aan de PvdA-bewindslieden uit het verhaal verdwenen is. Er is nog maar één spoor en nog maar één doel: herstel van de rendementen van het bedrijfsleven, via subsidies, via lastenverlichting, via de energieprijzen, opgebracht vanuit lonen en inkomens en uitkeringen van de mensen. Wat het bedrijfsleven daarmee doet, is van geen enkel belang. Er is geen arbeidsplaats gegarandeerd.

Er is de laatste weken veel over D'66 gesproken, maar als D'66 ergens door de mand valt, dan is het hier. De druk die de heer Terlouw nu al op het congres van zijn partij uitoefent om regeren met de VVD mogelijk te maken, verbaast mij dan ook niet en is daaraan ondergeschikt. Het is een logisch gevolg van de manier waarop hij zich als Minister van Economische Zaken heeft opgesteld en kennelijk zal blijven opstellen. Ik betreur deze hele ontwikkeling uitermate.

Het kabinet is overigens wel zo handig om zijn ontsnappingsmogelijkheid al bij voorbaat aan te geven. De mensen met de lonen en de uitkeringen, de ambtenaren en de trendvolgers, allen moeten matigen om de winsten van het bedrijfsleven te redden, zonder uitzicht op volledige werkgelegenheid en zonder uitzicht op zinvolle en nieuwe bedrijvigheid.

Wie daar terecht niet in gelooft en als maatschappelijke organisatie in dat opzicht niet met de overheid wil samenwerken, krijgt straks de schuld van het uitblijven van economisch herstel. Zo zit dat. Zo staat het in de regeringsverklaring. Alsof dit kabinet

het algemeen belang vertegenwoordigt! Alsof het algemeen belang een pretentie is die een groep mensen voor zichzelf kan opeisen! Ook een regering kan dit niet. Alsof je saamhorigheid van bovenaf dwingend kunt opleggen! Saamhorigheid kan alleen groeien van onderaf, omdat de mensen zien dat er zinnige dingen gebeuren en dan in onderlinge solidariteit wel degelijk bereid zijn, zich in te zetten. Dat blijkt ook, als je maar om je heen wilt kijken.

Afgezien van deze, naar ons gevoel, enorme pretentie zijn er voor ons nog enkele onduidelijkheden in het voorgenomen beleid. Als wij het goed hebben begrepen, zal het beleid zich richten op de afspraken tussen de fractievoorzitters van CDA en D'66 – genoemd in de bijlage van hun brief van 21 mei aan de informateur – en in geringe mate op het regeerakkoord van het vorige kabinet. Ik heb dan drie vragen.

In de vorige regeringsverklaring was een duidelijke passage gewijd aan Zuid-Afrika. 'Het kabinet zet zich in voor het opvoeren van de politieke en economische druk op Zuid-Afrika om het tot stand komen van wezenlijke hervormingen in Zuid-Afrika en een oplossing van de Namibië-kwestie op zo kort mogelijke termijn en langs vreedzame weg te bevorderen'. Er was verder sprake van op de meest effectieve wijze deelnemen aan het bestaande vrijwillige olie-embargo, van het ontmoedigen van de uit het buitenland komende investeringen in Zuid-Afrika en van het beperken van bepaalde importen uit Zuid-Afrika. Nu wordt daarover niets naders gezegd. Handhaaft de Regering dit beleid en zo ja, was de opstelling van de Minister-President, Minister van Buitenlandse Zaken, bij het bezoek van premier Mugabe van Zimbabwe daarmee in overeenstemming? Waarom toen geen woord over economische sancties?

Het communiqué bevat een heel vreemde tekst. Waarom daarin geen gezamenlijke veroordeling van de agressie van Zuid-Afrika tegenover zijn buurlanden? Hoe moeten wij dat opvatten?

Mijn tweede vraag betreft de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking. Ook daarover zijn in de regeringsverklaring geen nadere uitspraken gedaan, wel in het inmiddels openbaar gemaakte eindvoorstel van de Minister-President dat leidde tot de kabinetscrisis. Daarin staat dat ontwikkelingssamenwerking vooralsnog buiten de bezuinigingen valt. De

Beckers-de Bruijn

economische situatie blijkt echter verslechterd te zijn en de bezuinigingen in dit eindvoorstel moeten als het minimaal noodzakelijke worden beschouwd. Kunnen wij ervan op aan, dat ook op dit punt de regeringsverklaring van het kabinet-Van Agt II gehandhaafd wordt?

Mijn derde punt betreft de besluitvorming rond de kruisraketten. Die wordt ook niet in de regeringsverklaring genoemd. Kan de Regering de absolute garantie geven dat zij op dit punt niets zal doen wat de vrijheid van volgende kabinetten en het parlement inperkt en dat zij dus ook op geen enkele manier zal meewerken aan voorbereidingen voor een mogelijke plaatsing? Hierop aansluitend wil ik de Minister-President vragen vandaag meer helderheid te geven over het optreden van Nederland tijdens de speciale zitting van de Verenigde Naties over de ontwapening. Hij heeft mij direct na 21 november in de Kamer geprobeerd duidelijk te maken dat hij nieuwe initiatieven ging nemen. Maar hij kon deze toen niet omschrijven. Welke nieuwe initiatieven neemt de Regering daar?

Mijnheer de Voorzitter! Interim-kabinet of niet: wij allemaal, zoals wij in dit gebouw werken – en niet alleen de politici – blijven zitten met de vraag: wat nu? Politiek Den Haag is vastgelopen in zijn eigen onmacht. Daarbuiten heersen verarring, onvrede en onverschilligheid. Een derde deel van de Nederlandse bevolking vindt het niet meer de moeite waard te gaan stemmen.

Wie het werkelijk gaat om 'het welzijn van het land', wie meer saamhorigheid wil zien, zal toch allereerst als kabinet, als politieke partij, als individuele politicus het eigen functioneren kritisch moeten beoordelen. Want waar is de politiek die met de mensen nieuwe mogelijkheden zoekt bij nieuwe problemen, die mensen kan motiveren en die kan laten zien dat solidariteit de moeite waard is en dingen kan veranderen? Waar is de politiek die mensen werkelijk keuzen geeft door samenwerking op de meest wezenlijke inhoudelijke punten voorop te stellen en het eigen of partijbelang daaraan ondergeschikt te maken?

Die politiek bestaat niet voor de mensen. Voor de buitenwereld is politiek een eindeloze aaneenschakeling van tactische discussies, vervelend in haar herhalingen en ongeloofwaardig. D'66 wil niet dat er met de VVD

wordt overlegd. Vervolgens moet het wel met de VVD kunnen regeren.

De Partij van de Arbeid, waarmee CDA en D'66 zeven maanden lang de regeringsvloer hebben aangeveegd, verbreekt ten slotte de samenwerking en onmiddellijk daarna horen wij alleen maar dat zij opnieuw met D'66 en het CDA, of liever nog met de VVD, wil regeren. De heer Meijer heeft dat vanmiddag wel rechtgezet. Maar de indruk, dat het gaat om tactiek die met inhoud niets meer te maken heeft, is weer gevestigd en blijft hangen.

De heer Meijer heeft overigens ook vanmiddag toen hij sprak over samenwerking, alleen maar naar de rechter zijde gekeken. Gezien de ervaringen die hij zojuist heeft opgedaan, verbaas ik mij hier erg over.

Voor zover de inhoud van het beleid via de media nog aan de orde is, wordt politiek bijna nooit gehoord en gezien als het werkelijk ter discussie stellen van de eigen inhoudelijke punten. Bijna altijd wordt het gezien als het opspelen van wat de ander had moeten doen en natuurlijk weer niet doet of gedaan heeft. Het onderlinge bekvechten en het gekrakeel achter de gordijnen bepaalt de grondtoon van het politieke gebeuren.

De PPR kan niet aanvaarden dat wij weer terug zijn bij AF, bij de jaren '50, en dat wij nog jarenlang blijven hangen in de huidige onmacht. De situatie is daarvoor veel te ernstig! Ik hoop daarom toch op iets van een bezinning, op iets van nieuwe moed en vindingrijkheid, op nieuwe mensen die met nieuwe ogen en nieuwe scenario's aan het werk gaan. Ik hoop op strategieën die glashelder met de inhoud verbonden zijn en die het mensen mogelijk maken te kiezen voor een beleid.

De heer **Meijer** (PvdA): Mevrouw Beckers merkte op dat de Partij van de Arbeid vanmiddag alleen maar naar de rechter zijde zou hebben gekeken. Ik heb daar inderdaad naar gekeken en ik heb posities verduidelijkt.

Ik heb geformuleerd dat het mijn opvatting is dat bij de komende verkiezingen de verhoudingen open moeten zijn en dat daarin geen blokkades mogen voorkomen. Ik heb deze stelling gebaseerd op een eerste uitgangspositie van de Partij van de Arbeid, te weten dat wij een zo progressief mogelijke samenwerking wensen met het oog op de komende coalitievorming. Dit moet echter ook – daar geldt precies hetzelfde criterium voor – mogelijk worden gemaakt door

partijen die zich daarvoor in principe aanbieden.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Ik kom hierop nog terug. Als partijbesturen of fracties deze zaken niet kunnen regelen omdat zij te vast zitten in hun eigen straatjes, misschien kan er dan iets gebeuren vanuit de partijen zelf of misschien ook wel via maatschappelijke bewegingen van buitenaf. Wij, politici, moeten ervan doordrongen worden dat de beslissingen die de komende jaren worden genomen over ontwapening, ontwikkeling en verdeling, de mogelijkheden van mens en samenleving voor lange jaren zullen bepalen.

Wat wij bij voorbeeld nog steeds defensie (verdediging) noemen, is in werkelijkheid bedreigend en agressief. Dit is niet zo maar een op zich zelf staand gegeven. Defensie opgevat als bewapeningspolitiek ligt verankerd in een economisch systeem dat agressief is. Het ligt verankerd in een economisch beleid dat in plaats van beschermend, steeds meer bedreigend gaat inwerken op mensen. Het is bedreigend voor het zelfbewustzijn en de solidariteit van mensen, bedreigend voor de ontwikkeling van de arme landen en voor milieu en natuur.

Het moet mogelijk zijn deze schijnbaar autonome ontwikkelingen te keren. Het moet mogelijk zijn door de versterkte partijpolitieke verhoudingen heen, de politieke discussie te richten op de vraag om welke keuzes het dan gaat. Het moet voorts mogelijk zijn dat politici en politieke partijen hun dogma's en hun tactische manoeuvres voorlopig vergeten en dat zij elkaar vinden op de allerbelangrijkste vraagpunten van dit moment.

De vraag of wij bereid zijn af te zien van plaatsing van kruisraketten en het aantal kerntaken te verminderen als begin van een vredesbeleid én de vraag of wij bereid zijn ons economisch beleid geleidelijk aan in te stellen op een nieuw mens- en milieuvriendelijk scenario, met de arbeidstijdverkorting en de inkomensverdeling die daarvoor nodig zijn.

De PPR – dit in antwoord op de interruptie van de heer Meijer – is niet alleen bereid deze discussie aan te gaan; de PPR is ook bereid voor zo'n beleid verantwoordelijkheid te nemen.

□

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Gedane zaken nemen geen keer! Dat is een oude volkswijsheid.

Maar stel nu eens dat we konden teruggaan naar juni 1981, een jaar

Leerling

geleden dus. Toen was er een onvermurwbare D'66-leider Terlouw, die samenwerking met CDA én VVD binnen één kabinet uitsloot. Nu zegt de heer Terlouw – nog altijd de kroonprins van de Democraten, naar ik aanneem – zelfs geen lijsttrekker te willen worden als zijn partij samenwerking met CDA en VVD blijft afwijzen. 't Kan verkeren. Wat toen niet kon lijkt nu mogelijk. Zou dat een jaar eerder het geval zijn geweest, zouden wij stellig veel minder moeite hebben gehad om tot een goede kabinetsformatie te komen. De gang van zaken rond het CDA-PvdA-D'66-kabinet is een ontluistering geweest voor de parlementaire democratie. Een trieste en verdrietige zaak die door velen niet is begrepen. De politiek heeft aan geloofwaardigheid ingeboet.

Het leggen van een blokkade voor een bepaalde kabinetsamenstelling is in een parlementaire democratie zeer ongewenst. Ik heb dat al eerder op deze plaats gezegd. De bestuurbaarheid van het land wordt ermee op het spel gezet. Ik stel daarnaast vast, dat het standpunt van de D'66-leider kennelijk niet voortkomt uit een principiële visie, maar louter en alleen is ingegeven door pragmatische motieven die elk moment kunnen veranderen. Daarmee zie je maar weer eens hoe gevaarlijk het is, je in het leven en dus ook in de politiek te laten leiden door de waan van de dag.

De RPF-fractie maakt nu een jaar deel uit van deze Kamer. In die tijd hebben we allerhande kabinetssituaties meegemaakt: een demissionair kabinet, een kabinet dat viel voordat het zich in het parlement had vertoond, een kabinet dat van de ene crisis naar de andere struikelde. Of zoals oud-minister Van der Louw het in een interview zei: Dit kabinet is eigenlijk één permanent crisiskabinet geweest.

Het kabinet Van Agt II, zoals het in de afgelopen maanden formeel heeft bestaan, had er nooit mogen komen. Het had geen bestaansrecht ondanks de getalsmatig zeer brede parlementaire steun. Maar er is geprobeerd het onverzoenlijke te verzoenen. Daarvoor dragen met name de CDA-informateurs Lubbers en De Koning verantwoordelijkheid.

Als chemicus mag je voor eigen risico eens proberen iets te verbinden wat vrijwel niet mogelijk is, maar het besturen van het land is toch geen hobby en de politieke arena is geen proefpolder voor experimenten die het land in een crisissituatie nog eens extra schade toebrengen. Weer

samen te gaan met de PvdA was het ideaal bij het CDA, maar dat kon geen werkbaar geheel opleveren. Daarmee zijn de PvdA-bewindslieden allerminst vrijgepleit van schuld voor de gang van zaken. Zij hebben in het coalitie-kabinet onvoldoende hun plaats en verantwoordelijkheid gekend, nadat ook naar de wens van de PvdA het kabinet in die samenstelling tot stand was gekomen.

Mijnheer de Voorzitter! Gedane zaken nemen geen keer. Het kabinet-Van Agt II is gevallen. Aan de ene kant is dat een trieste zaak, aan de andere kant stellig de beste oplossing in de gegeven situatie. Naast alle kritiek die er was, wil mijn fractie waardering uiten voor de wijze waarop Minister-President Van Agt als leider van het vorige kabinet bij de vraagstukken van financieel-economische aard op zijn stuk is blijven staan. We hadden evenwel zo graag gezien, dat hij dit ook had gedaan bij zaken van niet-materiële aard, nu na het vogelvrij verklaren van het ongeboren leven, bij voorbeeld ook de geestelijke vrijheid in onze samenleving op het spel staat. Waarom worden deze belangrijke zaken op hun beloop gelaten?

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag nog een woord van waardering uitspreken voor enkele socialistische bewindslieden die aanzetten hebben gegeven tot voorstellen die de RPF-fractie van harte heeft ondersteund. Ik denk aan de opzet van Minister Van der Louw, jongeren te laten werken met behoud van een uitkering. Er was veel kritiek, maar ik weet dat vele duizenden jongeren uitzien naar het moment dat ze op deze wijze aan de slag kunnen. Ook de voorstellen van Staatssecretaris Kombrink om de belastingfraude met kracht aan te pakken, hadden onze volle instemming. Dit kabinet geeft ook prioriteit aan de bestrijding van de belastingfraude, zoals de Minister-President vanmorgen heeft meegeedeeld, maar hoe staat het met dat plan-Van der Louw? Jongeren hebben al zo lang op een positieve uitwerking gewacht. Gaat er in de komende maanden echt wat gebeuren?

Mijnheer de Voorzitter! Nu een nieuw kabinet voor ons zit – met dank aan de kabinetsinformatuur Steenkamp – wens ik de nieuw benoemde bewindslieden graag Gods kracht en wijsheid toe bij het vervullen van hun moeilijke taak.

Over de kabinetsformatie zelf heb ik enkele vragen. Toen een lijmpoging geen zin bleek te hebben, is onderzocht

of alsnog een kabinet van CDA, VVD en D'66 kan worden gevormd. Een coalitie die blijkens diverse enquêtes in de Nederlandse samenleving goed valt. Niet alleen D'66 bleef dit combinatie afwijzen, maar ook het CDA. Waarom? Dat is mij uit de stukken over de kabinetscrisis en de inhoud van de brieven niet duidelijk geworden. Hoe hard is het 'nee' van het CDA tegen een kabinet met VVD en D'66? Als dat een permanente afwijzing is, dan weten de kiezers straks dat het CDA de deur naar de PvdA wagenwijd open wil houden.

Heeft informateur Steenkamp vervolgens nog overwogen de combinatie CDA, VVD, SGP, RPF, GPV na te gaan? Zo neen, waarom niet, of valt zo'n kabinet niet onder de kwalificatie 'volwaardig kabinet' welke term de Minister-President vanmorgen heeft gebruikt? Getalsmatig is zo'n combinatie in elk geval een mogelijkheid om het mandaat uit te voeren dat de kiezers de volksvertegenwoordigers voor vier jaar hebben gegeven.

Dat mandaat brengt mij op een andere vraag. Acht de Minister-President het juist tussentijdse verkiezingen uit te schrijven, als het kabinet niet is gevallen in een confrontatie met het parlement en als er bovendien mogelijkheden zijn tot een ander coalitie te komen? Hoe zwaar tilt hij aan het mandaat dat de kiezer in ons parlementaire stelsel voor vier jaar geeft?

In het Nederlands Dagblad werden onlangs nieuwe verkiezingen mijns inziens terecht onder deze omstandigheden een oneigenlijk middel genoemd, omdat in ons systeem van parlementaire democratie niet de kiezers, maar de gekozen parlementariërs direct invloed uitoefenen op de kabinetsformatie. Ook dr. Van Raalte schrijft in zijn boek 'Het Nederlands parlement', dat de gangbare opvatting in Nederland is, dat een kamerontbinding slechts in uiterste noodzaak dient te geschieden aangezien – zoals hij stelt – 'men anders allicht in de fout zou vervallen het grondwettelijk recht van het parlement op een vierjarige zittingstermijn aan te tasten.'

Mijn vraag is of de nu genomen beslissing, nieuwe verkiezingen uit te schrijven en een uitspraak van de kiezer te vragen niet te veel tendeert in de richting van de basisdemocratie. Het volk moet overal over beslissen. Voor vakbondsleider Wim Kok is dat een uitgemaakte zaak. In een Interview met Het Vrije Volk zei hij onlangs: 'Uiteindelijk zal het volk beslissen'. Mijn fractie wijst die ontwikkeling in elk geval af.

Leerling

Nog afgezien van alle rompslomp die verkiezingen met zich brengen, de vele kosten die bij voorbeeld de toch al financieel geplaagde gemeenten moeten maken, waardoor andere noodzakelijke dingen moeten worden uitgesteld en de energie die in verkiezingsactiviteiten moet worden gestoken, is het de vraag waarover de kiezer zich moet uitspreken. Ook een beroep op het ongeschreven staatsrecht dat tot gewoonrecht schijnt uitgegroeid te zijn, lijkt weinig steekhoudend. Staatsrechtgeleerden van naam, bij voorbeeld prof. Donner uit Groningen, hebben gezegd dat het staatsrecht de politici allerlei mogelijkheden geeft om de dingen te doen die zij wenselijk vinden. Het is dus geen wet van Meden en Perzen. 'Het staatsrecht biedt een grote mate van vrijheid', zei Donner in een gesprek met het Algemeen Dagblad. Waarom dan ook niet de vrijheid om tussentijds tot een andere kabinetscoalitie te komen, mede gelet op de situatie waarin ons land verkeert?

De problemen rond het landsbestuur hebben naar de mening van mijn fractie te maken met de steeds groter wordende geestelijke crisis in onze samenleving. Normen vervagen; de mens acht zich meer en meer autonoom en negeert de wetten van God. Er treedt een steeds verdergaande polarisatie op die bedenkelijke vormen aanneemt. Het heeft zich gewroken, dat het kabinet-Van Agt II geen gemeenschappelijk geestelijk fundament had, zoals de heer Van Agt vorig najaar in deze Kamer verklaarde. Daarom roep ik het nieuwe kabinet van harte op het anders te doen, omdat het ook anders kan. Regeren overeenkomstig – dat is een heilige roeping – de normen van de Bijbel, omdat ook dit kabinet als overheid in dienst van God staat. Daarmee zou het kabinet het land de best mogelijke dienst bewijzen.

De regeringsverklaring die vanmorgen is afgelegd, was kort en sober. Gelet op het karakter van dit kabinet is dat begrijpelijk. Meer duidelijkheid had echter toch wel gekund. Het tussenkabinet heeft weliswaar een korte zittingsduur, maar het heeft toch wel volwaardige bevoegdheid.

De term 'missionaire toestand' kan ik evenwel niet plaatsen, tenzij ik het woord in taalkundige zin juist zou opvatten en het kabinet-Van Agt zich in onze gesecculariseerde samenleving met een missie of zendingsopdracht zou belasten. Met in achtname van de gescheiden verantwoordelijkheden

van kerk en staat, zou het mijn fractie veel waard zijn als dit kabinet daadwerkelijk dienaar van God zou zijn en het volk in het onderhouden van Zijn geboden zou voorgaan. Dat behoeft geen overmaat aan pretentie te zijn, waarvoor de Minister-President vreest, maar een intentie, het volk ten goede!

Ik vrees dat de Minister-President een andere betekenis aan het begrip 'missionair' wil geven en dan meen ik dat hij meedoet aan parlementaire – misschien wat grof uitgedrukt – taalvervuiling die ik als 'monstratief' zou willen betitelen. Aangezien de heer Van Agt over een rijke woordenschat beschikt, zal hij ongetwijfeld een ander bevoeglijk naamwoord kunnen bedenken om de status van zijn kabinet aan te geven dat het tegenovergestelde is van 'demissionair'.

Het huidige interim-kabinet heeft als eerste taak op zich genomen het uitschrijven van nieuwe verkiezingen. Het verbaast mij dat er in de regeringsverklaring geen datum wordt genoemd. Waarom komt de Regering niet met een voorstel? Het ligt toch op haar weg, dit te doen? Als het kabinet in dezen geen initiatief wil nemen, doe ik de suggestie de verkiezingen ver in het najaar te houden. Als de verkiezingen persé in september moeten worden gehouden stel ik voor D.V. 22 september 1982. Hiervoor gelden de volgende overwegingen: de vakanties zijn royaal achter de rug;

het interim-kabinet dient op Prinsjesdag de begroting in die geen onderdeel kan uitmaken van de verkiezingsstrijd; het kabinet kan tot mei 1987 regeren, zodat er netto vier jaren zijn om beleid te voeren. Die periode is hard nodig om orde op zaken te stellen.

Worden de verkiezingen vóór Prinsjesdag gehouden dan valt er nauwelijks te ontkomen aan het feit dat in het voorjaar van 1986 maar liefst drie maal verkiezingen worden gehouden, voor de provinciale staten, de Kamer en de gemeenteraden. Dit is uiterst ongewenst. Hoe denkt het kabinet dit te voorkomen?

De inhoudelijke plannen van het kabinet zijn sober en dienen dienovereenkomstig te worden beoordeeld. Positief valt in elk geval te duiden dat enkele belangrijke zaken nog vóór de verkiezingen zullen worden aangepakt, zoals de Voorjaarsnota, de grondslagen van de sociale zekerheid, de pensioennota en de fraudenota. Dat het kabinet belasting wil treffen die het sparen en het investeren zullen

bevorderen, heeft onze volle instemming.

Rekening houdend met de beperkte zittingsduur van dit interim-kabinet is het toch teleurstellend dat vrijwel uitsluitend zaken van materiële aard de aandacht vragen. Waarom gaat dit kabinet vrijwel geheel voorbij aan de vraagstukken van justitiële aard, zoals de toenemende onveiligheid op onze straten, de bedreiging van lijf en goed van de burger, het voorschrijden van de euthanasiepraktijken, waardoor met name ouderen in onze samenleving angstcomplexen krijgen? Wil dit kabinet aanzetten geven om ter zake tot een ander beleid te komen? De burger rekent ook in dezen op daden.

Opmerkelijk is dat alleen iets wordt gezegd over het emancipatiebeleid.

De Minister-President heeft in de loop van de middag al iets meer duidelijkheid verschaft over de merkwaardige ministeriële aanpak ter zake. Is dit de enige reden dat het emancipatiebeleid met naam en toenaam wordt genoemd of zijn er in de komende maanden op het terrein van de emancipatie van dit kabinet zulke ingrijpende voorstellen te verwachten, dat een dergelijke ongebruikelijke constructie moest worden bedacht?

Om welke voorstellen gaat het dan? Gaat het soms om het voorontwerp van de Wet gelijke behandeling waarover zoveel onrust is in onze samenleving? Waarom is er met name aan toegevoegd dat een Minister van D'66 over de schouder moet meekijken? Wordt dit beleid niet aan een Minister van het CDA, de heer De Graaf, toevertrouwd?

Het huidige interim-kabinet heeft zich in de politieke arena gewaagd in de hoop dat het naast de partijen, die de coalitie vormen, voldoende steun zal vinden om te overleven. Daarbij wordt vooral gekeken in de richting van de VVD. Uit de regeringsverklaring en de gepubliceerde briefwisseling tussen de formateur en VVD-leider Nijpels is niet duidelijk geworden, welke afspraken er zijn gemaakt met de VVD inzake het te voeren beleid, met name door in financieel-economisch opzicht.

Het lijkt er op, dat dit kabinet het zogeheten twee-sporenbeleid van het vorige kabinet niet onveranderd voortzet. Dat lijkt ons een goede zaak. Men kan geen twee dingen tegelijk doen. Prioriteit moet worden gegeven aan het terugdringen van het financieringstekort, waardoor structureel de beste aanzet wordt gegeven tot bestrijding van de werkloosheid. Dat

Leerling

zou men ook een twee-sporenbeleid kunnen noemen, maar anders geduid en gestructureerd. Mijn fractie is blij met die koerscorrectie, maar vraagt zich af of dit te danken is aan de invloed van de VVD vanaf de kantlijn van het kabinetsgebeuren, of zijn CDA en D'66, verlost van de inbreng van de PvdA op een andere aanpak overgestapt?

Welke rol speelt het oude regeerakkoord nu overigens nog precies en wat is vorig jaar zomer buiten het regeerakkoord om nog besproken dat als samenbindend element kan worden aangemerkt? In de regeringsverklaring is gezegd, dat het jaar 1983 voor het herstel van de economie niet verloren mag gaan. De jongste cijfers van het Centraal Planbureau zijn bijzonder somber. Moet al met al worden geconcludeerd dat 1982 door alle geharrewar moet worden afgeschreven voor structurele ombuigingen?

Overigens is het volslagen onbegrijpelijk dat in de regeringsverklaring wordt gesproken over sanering van de overheidsuitgaven en het stabiliseren van de collectieve lastendruk terwijl tegelijkertijd het fenomeen 'verzorgingsstaat' als heilige koe wordt afgeschermd. Geen aanval op de verzorgingsstaat!

Het kabinet-Van Agt II sprak nog over een noodzakelijke herbezinning op de verzorgingsstaat. Is daaraan nu geen behoefte meer of maken wij ons alleen zorgen erover dat de huidige verzorgingsstaat niet langer betaalbaar is? Om elkaar niet mis te verstaan is het wellicht goed dat de Regering nog eens definieert wat een verzorgingsstaat naar haar mening is.

Het spijt de RPF-fractie in elk geval dat er geen aanzet wordt gegeven tot een principiële herbezinning op de taak en verantwoordelijkheid van de overheid in het sociaal-economische leven. Dit sluit echter wel alle wegen af om tot een principiële afweging te komen tussen de verantwoordelijkheid van de overheid en de verantwoordelijkheid van de burger. Nu die herbezinning achterwege blijft, wordt men nog steeds gedwongen achter de feiten aan te hollen. Dat noemen wij met een mooi woord pragmatisme. Het ontbreken van de door ons gewenste norm van voortdurend afwegen van verantwoordelijkheden staat intussen een slagvaardig en consequent beleid in de weg.

Als er wordt gesproken over het terugbrengen van de overheidsuitgaven en het stabiliseren van de druk

van de collectieve lasten, klinkt het mooi, maar in feite komt het slechts neer op een koude sanering, zonder een grondige herziening van de verhouding tussen collectieve en particuliere uitgaven.

Mijnheer de Voorzitter! Graag wijd ik nu enkele korte opmerkingen aan ter zake genoemde beleidsinstrumenten. De bevroering van het huidige peil van sociale uitkeringen boven het modale niveau is voor mijn fractie onaanvaardbaar zo lang geen afgerond debat heeft plaatsgevonden over de herzieningen van het stelsel van sociale zekerheid. Ervan afgezien dat de modaalgrens willekeurig is, roept deze maatregel op zijn minst de vraag op of de boven-modale sociale verzekeringspremie niet eveneens moet worden bevroren. Of staat een en ander haaks op het begrip solidariteit dat het kabinet herhaaldelijk opvoert?

Ook wij zien redenen voor het treffen van een voorziening voor de echte minima. Wel zijn wij benieuwd naar de vorm waarin deze voorziening wordt gegoten. Een eenmalige uitkering zoals het vorig jaar is weinig wenselijk. Wellicht heeft het kabinet nu andere uitvoeringsmogelijkheden in petto.

Er is gesproken over de voor de werkgelegenheid beschikbare middelen. Valt onder dat begrip ook de onlangs voorgestelde invoering van de solidariteitsheffing, waarover in de regeringsverklaring met geen woord is gesproken? Neemt het kabinet trouwens het werkgelegenheidsplan van het vorige kabinet geheel over? Zo ja, is de financiering dan rond?

Voorts is erover gesproken dat de elektriciteitstarieven voor de Nederlandse industrie moeten worden aangepast bij die voor bedrijven in het buitenland. Hoe kan dat worden gerealiseerd? Moeten daarvoor de tarieven van de kleinverbruikers omhoog? Dan zou de overheid de lasten van de bedrijven afwentelen op de gezinshuishoudingen, terwijl zij zelf buiten schot blijft.

Met instemming heeft de RPF-fractie er kennis van genomen dat het kabinet veel belang hecht aan het bevorderen van herverdeling van arbeid, vooral voor jongeren. Dit is echter dermate vaag geformuleerd, dat het even goed een dode mus kan zijn. Daarop zitten de jongeren niet te wachten, integendeel. Wat gaat er ter zake gebeuren? Mag uit de regeringsverklaring worden afgeleid dat de overheid ook in haar eigen beleid bij het aantrekken van werkkrachten

jongeren voorrang geeft boven de gehuwde vrouw die geen kostwinner is? Dat zou een goede zaak zijn, in het belang van de jongeren.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie acht de passage in het akkoord over de woningbouw, in tegenstelling tot hetgeen de vorige minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening daarover blijktbaar in de pers heeft opgemerkt, méér waard dan twee rotte peren, zoals hij dat plastisch uitdrukte. Toch zouden wij graag wat meer duidelijkheid willen hebben omtrent de beleidsvoornemens van het kabinet ter zake van de volkshuisvestingsinspanning.

Is het juist dat bij ongewijzigd beleid een oplopend tekort op de begroting van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening zal ontstaan van ruim 6 mld in 1986? Zo ja, welke prioriteitstellingen zijn dan binnen het taakstellend bouwprogramma naar het oordeel van de Regering nodig om bij handhaving van het huidige bouwvolume zowel de toename van het financieringstekort als het ineenstorten van de markt en de werkloosheid in de bouw te voorkomen?

De beleidsvoornemens van het kabinet zijn beperkt. Betekent dit dat op niet genoemde terreinen sprake is van ongewijzigd beleid? Ik denk aan Defensie, Buitenlandse Zaken, etc. Zo zullen in de komende maanden, waarin dit interimkabinet actief is, ten aanzien van de Midden-Oostenproblematiek onafwendbaar besluiten moeten worden genomen wat betreft het onder controle brengen van PLO-gebieden ten zuiden van de Litani-rivier in Libanon, opdat de terugtrekking van de Israëlische troepen kan worden geëffectueerd. De RPF wil van de Regering vernemen of zij er in VN-verband op wil aandringen dat deze overname zo spoedig mogelijk zal plaatsvinden.

Mijnheer de Voorzitter! In ons land klinkt de roep om nieuwe bezieling, nieuw elan. De Minister-President heeft gewezen op het saamhorigheidsgevoel dat er was in de jaren na de Tweede Wereldoorlog, toen de problemen van die dagen eendrachtig werden aangepakt.

Er is inderdaad sprake van toenevende apathie, onverschilligheid en ongeïnteresseerdheid in onze samenleving. Dat is een hoogst bedenkelijke zaak. Maar in onze dagen is er ook hoop, er is uitzicht. Vandaar ook het evangelisatorisch jaar, onder het motto: er is hoop ook voor de politiek. Verwacht het echter niet alleen van een gunstige geografische ligging van

Leerling

ons land of de hoge scholingsgraad van onze bevolking. Mijn fractie koestert het diepe verlangen en bidt ervoor, dat wij in ons land andere wegen inslaan en dat wij ons laten leiden door de bijbelse geboden en beloften voor mens en samenleving. Dan zal het ons wel gaan.

Moge dit kabinet in de komende maanden het volk voorgaan op deze weg. Ik bid de bewindslieden kracht en wijsheid toe om hun taak naar behoren te verrichten.

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! 'De zorgwekkende ontwikkeling van de werkloosheid en van 's lands financiën dwingt tot het treffen en voorbereiden van maatregelen om een verdere verslechtering te voorkomen en, waar mogelijk, verbetering te bewerkstelligen'. Deze woorden uit de regeringsverklaring dragen een dwingend karakter, door de nood opgelegd. Maar wat zeggen ze ons nog? Wij hoorden ze bij het aantreden van het eerste kabinet-Van Agt. Toen het tweede kabinet-Van Agt aantrad was het niet anders. En vandaag horen we het uit de mond van de heer Van Agt namens zijn derde kabinet. Op deze manier wordt wel historie gemaakt. Maar de gang van zaken wekt niet de indruk, dat we ons ook door de nood gedrongen voelen.

Hoe kon anders een kabinet, dat mocht rekenen op een brede parlementaire steun, na acht maanden uiteenvallen? En hoe is het anders te verklaren, dat wij vandaag een kabinet begroeten dat als eerste taak heeft de weg voor zijn verdwijning te effenen? Toen het vorige kabinet uiteenviel, stonden in het bijzonder de vier grootste fracties in deze Kamer voor de vraag of zij – gelet op de dwingende noodzaak, maatregelen te treffen om een halt toe te roepen aan de stijging van de werkloosheid – bereid waren mee te werken aan de totstandkoming van een volwaardig kabinet dat in principe tot 1985 zou kunnen functioneren. Zo'n volwaardig kabinet zou zeker niet bij voorbaat moeten bestaan uit leden van CDA, VVD en D'66. Maar ik moet constateren, dat elk van de betrokken fracties wel argumenten en belangen had om de totstandkoming van zo'n kabinet te verhinderen.

De vorming van een minderheidskabinet werd toen onvermijdelijk, omdat elke gedachte aan voortbestaan van de oude coalitie na de zo duidelijk gebleken machteloosheid moest worden verworpen.

Maar ik zou ook hierover willen opmerken: een minderheidskabinet is niet per definitie een interimkabinet. Als Regering en parlement doordrongen zijn van dezelfde politieke prioriteiten en de Regering bereid is te luisteren naar de wensen van het parlement, zou naar mijn mening op z'n minst een begin gemaakt kunnen worden met maatregelen tot herstel van de economie. Daartoe is een interimkabinet niet of nauwelijks bij machte. Het was naar mijn mening een morele plicht van de fracties die stonden bij de brokstukken van hun geestverwante kabinet, te trachten de weg van het interimkabinet te voorkomen. Maar ook de partijen die medeverantwoordelijkheid droegen voor het falende bestekbeleid hadden deze morele plicht zeker niet minder.

Maar vrijwel vanaf het begin was het duidelijk, dat deze kabinetscrisis gevolgd zou worden door vervroegde verkiezingen met alle consequenties van dien voor een daadwerkelijk begin van een herstel van de economie. Waarom toch, zo vraag je je af. Willen de oude regeringspartijen dan zo graag het oordeel van de kiezers vernemen over hun wanprestatie? Mijn fractie bepleit niet om al te gemakkelijk tussen de verkiezingen door de coalitie een andere kleur te geven.

Maar het automatisme waarmee nu geroepen wordt om een uitspraak van de kiezers als de ministers het onderling niet eens worden roept herinneringen op aan een verouderd idee over de presentatie aan de kiezers van een kabinet of schaduwkabinet, voordat tot formatie wordt overgegaan. Dit idee is dan ook waarschijnlijk de constitutionele regel waarop de heer Brinkhorst zinspeelde, toen hij het had over de noodzaak van verkiezingen voor wisseling van coalitiepartners. Inmiddels kan voor ieder duidelijk zijn geworden, dat een volk geen kabinetten formeert. Daar hebben wij ook in een democratie andere instanties voor.

Als het ging over verkiezingen werd in de afgelopen jaren ook vaak gesproken over de inzet bij de verkiezingen. Het beleid van een kabinet of van bepaalde ministers zou inzet van de verkiezingen moeten zijn. Dan weten de kiezers tenminste waarover van hen een oordeel wordt gevraagd. Nu schijnt een kamermeerderheid het van bijzondere betekenis te vinden, dat de vervroegde verkiezingen zullen plaatsvinden voor Prinsjesdag. Maar wat zal dan de inzet van die verkiezingen kunnen zijn?

Nauwelijks het beleid van het derde kabinet-Van Agt als het dit in de komende drie maanden al zou uitvoeren. Zo snel dringen grote daden nu ook weer niet door naar alle hoeken van het land. Het wel en wee van het tweede kabinet-Van Agt dan misschien? Maar alle daarin vertegenwoordigde partijen hebben verklaard, dat over het voor 1982 te voeren beleid nauwelijks meningsverschillen bestonden. Daardoor behoefde de breuk dus niet te ontstaan.

Nee, als we het goed begrepen hebben, botsten de meningen over het beleid 1983. Daarover zullen we wellicht iets meer te horen krijgen als we de Voorjaarsnota ontvangen. Maar pas in de begroting voor 1983 zal duidelijk zichtbaar kunnen worden, wat die uitspraken van het kabinet-Van Agt II, waardoor het uiteenviel, nu precies voor consequenties zullen hebben.

En dat wil men nu aan de kiezers onthouden als zij bij voorbeeld op 8 september naar de stembus geroepen worden. Wat de inzet van de verkiezingen zal zijn, blijft dan onduidelijk. Er komt dus weer alle ruimte voor indianenverhalen, die de kiezers kunnen controleren nadat zij hun stem hebben uitgebracht. De staatscommissie van advies inzake de relatie kiezers/beleidsvorming hoeft niet bang te zijn, gebrek aan illustratiemateriaal over de urgentie van haar taak te hebben.

Met verbazing hoorde ik de Minister-President meedelen dat het kabinet ervan heeft afgezien zich nu reeds over de datum voor de verkiezingen uit te spreken. Als deze afwachtende houding een indicatie is van de energie van dit kabinet, moeten we onze verwachtingen maar niet te hoog opschroeven. Van groot belang bij het beantwoorden van de vraag 'voor of na Prinsjesdag', lijkt mij de overweging dat verkiezingen houden na Prinsjesdag zowel voorkomt dat er in 1986 opnieuw drie verkiezingen zullen zijn, als dat het dan geformeerde kabinet een vijfjarige zittingsperiode zal krijgen. Het noodzakelijke denken – door velen bepleit – op de wat langere termijn zou daardoor een extra stimulans kunnen krijgen.

Over de personele inzet bij de verkiezingen bestaat wat minder onduidelijkheid. Ik neem tenminste maar aan dat de heer Den Uyl het stof nog niet van zijn voeten schudt om in de voetsporen van zijn voorganger Abraham Kuyper te beginnen aan een reis 'om de oude Wereldzee'. De

Schutte

gedachte van de heer Brinkhorst om genoemde drie hoofdrolspelers het veld te laten ruimen was niet zo origineel als het wellicht leek.

In een brief van 29 oktober 1907 schreef Domela Nieuwenhuis aan Abraham Kuyper onder meer het volgende: 'Gij en ik, wij zijn beiden buitengemeen geliefd en buitengemeen gehaat. Nog herinner ik mij, hoe ten jaren 1888 een bekend Hagenaar zie, dat de rust van ons land pas hersteld zou worden, als men drie mannen en kop kleiner had gemaakt: Schaepman, Kuyper en Domela Nieuwenhuis'. De zucht tot politieke koppensnellerij in triplo is dus al eerder geslaakt. Zou wat destijds niet is geschied, nu wel moeten gebeuren? Tot dat oordeel acht ik mij niet bevoegd!

Velen hebben zich verwonderd over het feit, dat de Minister-President ook het departement van Buitenlandse Zaken is gaan beheren. Toch behoeft dit geen verbazing te wekken als men bedenkt, met welk een relativerend oog deze Minister-President de binnenlandse-politieke besognes pleegt te bezien. Opmerkelijk is hetgeen in de regeringsverklaring is gezegd over het niet vervullen van de vacatures van staatssecretarissen. Kan dit worden gezien als een experiment 'beperking staatssecretarissen'?

Tot nu toe was het zo, dat er steeds precies zoveel staatssecretarissen nodig waren als overeenkwam met de gewenste politieke verhoudingen in het kabinet. Daar is nu een vrij abrupte inbreuk op gemaakt.

Echter, het verdwijnen van de staatssecretarissen voor Emancipatiezaken, het is al eerder gezegd, schijnt het kabinet voor zulke grote problemen te hebben gesteld, dat daarvoor een aparte voorziening moest worden getroffen.

De betrokken Ministers gaan hiertoe een samenspraak aan met een collega die slechts aan één kwaliteit behoeft te voldoen, namelijk dat hij lid is van D'66. In mijn jonge jaren hadden wij het ook wel eens over een samenspraak. Dat was dan een enigszins verhullend woord voor een toneelspel of een vertoning. In het belang van de emancipatie van de vrouw krijgen wij nu dus een vertoning van twee, misschien drie heren.

Over het karakter van het kabinet wil ik nog één opmerking maken. Het kabinet heeft een zekere parlementaire binding met de fracties van het CDA en D'66. De verbondenheid met deze

fracties blijkt volgens de regeringsverklaring verder hieruit, dat het kabinet merendeels bestaat uit Ministers die afkomstig zijn uit de in mei 1981 gekozen Tweede Kamer. De relevantie van deze opmerking ontgaat mij.

Dat deze Ministers nog veel oude vrienden in de Kamer ontmoeten, zal waar zijn, maar wat zegt dit nu over het karakter van het kabinet? Is het daardoor meer parlementair dan wanneer de meeste Minister van buiten het parlement waren aangetrokken of zijn de kwaliteiten van de oud-kamerleden in het kabinet zoveel groter dan die van hun collega's? Tijdens het kabinet-Van Agt II is mij daarvan niet zoveel gebleken.

In de regeringsverklaring worden de moeilijke jaren '80 vergeleken met de jaren na 1945. Deze vergelijking kan nuttig zijn om ons te realiseren hoe het mogelijk is, onder veel grotere problemen dan wij nu kennen toch weer aan velen een perspectief te bieden. Alleen met een beroep op samenwerking en saamhorigheid gaat er echter nog niet iets herleven van hetgeen ons nu uit de eerste na-oorlogse jaren aanspreekt.

Een goede afweging van groepsbelangen en het algemeen belang is niet iets waarvoor men gemakkelijk warm loopt. De klemmende verzekering dat het niet gaat om een aanval op de verzorgingsstaat zal ook niet zovelen in beweging brengen. Ik wil de situatie van na 1945 niet graag idealiseren. Iedereen had toen echter wel één doel voor ogen: het opnieuw vrije Nederland moest weer worden opgebouwd. Voor dat doel wilde men zich inzetten en daarvoor wilde men zich ook offers getroosten. Die inzet heeft God rijk willen zegenen.

Het kabinet verzekert ons dat het zich tot het uiterste zal inspannen om een herleving mogelijk te maken van de saamhorigheid. Het blijft echter onduidelijk wat het kabinet ons volk wil voorhouden om het te overtuigen van de noodzaak van die saamhorigheid. Waarop moeten alle moeiten en opofferingen zijn gericht?

Ik realiseer mij wel dat van een interim-kabinet geen grootse plannen mogen worden verwacht. Het zal al mooi zijn als het inderdaad gelukt, aan het kabinet dat na de komende verkiezingen zal optreden een goede startpositie te verschaffen. Tot zo'n gunstige startpositie behoort zeker ook dat een politieke doelstelling wordt geformuleerd die het kader kan vormen voor het te voeren beleid. Iets daarvan leek aanwezig te zijn in het beleid van het thans verdwenen

kabinet. Daarin sprak ons aan dat niet werd berust in de onvermijdelijkheid van een grote werkloosheid en een schrikbarend overheidstekort. Via een tweesporenbeleid werd getracht daaraan inhoud te geven. Geconstateerd moet worden dat deze goede pogingen echter volkomen vastgelopen zijn. In plaats van een duidelijk tweesporenbeleid vertoonden zich steeds meer twee stippellijnen. Hier een injectie voor de werkgelegenheid, daar een stukje bezuiniging en al debatterend in het kabinet moest het ene gat met het andere worden gevuld! Twee sporen die onlosmakelijk aan elkaar verbonden moesten zijn, gingen elk hun eigen weg.

Mijnheer de Voorzitter! Welke lering heeft het kabinet uit deze geschiedenis getrokken? In de regeringsverklaring wordt hierover in algemene termen wel iets gezegd, maar wat betekent het concreet? Wordt er verder gewerkt aan het werkgelegenheidsplan? Zo ja, in welk kader gebeurt dat? Wordt een aantal fundamentele problemen ook bij de naam genoemd of worden deze met een beroep op het interim-karakter van het kabinet over de komende verkiezingen heen getild?

Geen aanval op de verzorgingsstaat, zo hoorden wij zeggen. Och, dat zal ook niemand verwacht hebben, maar wat gebeurt er met de verzorgingsstaat? Als wij spreken over sociale zekerheid, bevrozing van bepaalde uitkeringen en besparingen in de kinderbijslag, hebben wij het wel over de verzorgingsstaat.

Trekken wij alleen een paar steentjes uit het gebouw omdat wij die elders nodig hebben zonder dat het gebouw wordt aangetast of rekent het kabinet het tot zijn taak met het oog op de startpositie van zijn opvolger, ervoor te zorgen dat er duidelijke beleidsstukken op tafel komen, waaruit blijkt wat nu de eigenlijke kwalen van de verzorgingsstaat zijn?

Een vraag die mijns inziens niet ontweken mag worden is die naar de taxatie van het streven naar individualisering. Niemand zal ontkennen dat het doorvoeren van dit streven grote financiële consequenties met zich brengt. Het zal diep ingrijpen in de inkomensverhoudingen tussen gezinnen met één of meer inkomens-trekkers.

Ongetwijfeld zal in de komende tijd luid het pleidooi weerklinken voor een verder gaande individualisering, zoals vanmiddag in deze zaal al is gebeurd. Is het echter niet de taak van dit kabinet, de gevolgen van zo'n keuze zichtbaar te maken, dus ook voor de

Schutte

werkgelegenheid? Zou het bij voorbeeld niet kunnen beginnen, serieus aandacht te schenken aan ideeën die hierover recent binnen de grootste oppositiefractie in dit huis zijn geventileerd? Misschien is dat bevorderlijk voor de meningsvorming, zowel in het kabinet als in de betrokken fractie.

Ik heb herinnerd aan de periode van wederopbouw en herstel. Toen konden grote dingen tot stand komen, maar de geschiedenis is wél verder gegaan. De jaren van welvaart en welzijn werden immers steeds meer ook de jaren van de vervreemding, van egocentrisme. De materiële welvaart deed een samenleving ontstaan die ruimschoots de kenmerken van het materialisme vertoonde. De rijke zegeningen werden geïncasseerd, maar de geveer ervan werd genegeerd.

Elke weerstand tegen opkomende moeilijkheden werd op die manier ondermijnd. Aan deze ervaring kunnen wij vandaag – nu wij in een crisissituatie verkeren – niet voorbijgaan. Wij zijn niet hulpeloos overgeleverd aan de krachten van buitenaf, zoals de regeringsverklaring terecht stelt. Wij kunnen zelf veel doen, maar als wij dat niet doen in het besef dat het God is die beschikt over krachten en mogelijkheden, dan zullen de grootste krachtsinspanningen tot mislukken gedoemd zijn.

Dè factor die ons tot voordeel kan strekken, is de wetenschap dat het God is die alle macht heeft in de hemel, maar ook op de aarde. Hij heeft Zijn opdrachten gegeven in Zijn Woord en wij weten dat Zijn zegen zal volgen als wij naar dat Woord willen handelen. Dit zijn niet zo maar aardige gedachten waaruit die mensen kunnen leven die er zich door aangesproken voelen.

Neen, het gaat hier om alles beheersende en ook politieke realiteit. De grootste nood van onze samenleving is dat zeer velen aan deze realiteit voorbijgaan. De overheid gaat daarbij helaas voorop. Ook het tot nu toe mislukken van het tweesporenbeleid kan hiervan niet los worden gezien.

Het vorige kabinet was het kabinet met de tijdbom. De bom is op een andere manier onschadelijk gemaakt dan de geestelijke vaders ervan gedacht zullen hebben. Maar gedurende het bestaan van het kabinet was het 'agreement to disagree' het enige strijdpunt uit de verkiezingsdagen dat nog overeind stond! Overigens

leverden de moeilijke laatste weken van het tweede kabinet-Van Agt ook wel de illustratie van de dubieuze waarde van dit strijdpunt.

De partij die vooraan stond om de rol van de kernwapens koste wat het kost terug te dringen was tegelijk het minst bereid aan de verplichtingen te blijven voldoen op het gebied van de conventionele bewapening. Ik betreur het dat de regeringsverklaring er het zwijgen toe doet als het gaat om de zo belangrijke taak van de overheid op het gebied van de landsverdediging.

Wordt er niet gewerkt aan de defensienota? Had de Kamer niet dringend gevraagd om de nota zo tijdig uit te brengen dat hiermee rekening gehouden kon worden bij de samenstelling van de begroting voor 1983? Is het niet evident in het belang van het Koninkrijk dat deze nota niet in de la verdwijnt, maar verschijnt?

Wat zullen de gevolgen zijn voor onze defensie en voor de bondgenootschappelijke samenwerking als bij voorbeeld na nieuwjaar een nieuwe minister van Defensie zich weer over de nota moet buigen?

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal afsluiten met een paar concrete vraagstukken. Volgende week komt de Voorjaarsnota, zo hoorden wij. Waarom niet deze week? Dat lijkt mij noodzakelijk en het moet toch mogelijk zijn na zoveel voorarbeid, twee weken na het optreden van dit kabinet? Wat gaat er gebeuren van ziekewet? Is de Minister van Volksgezondheid er al in geslaagd, alternatieve dekking te vinden voor het afzien van de eigen bijdrage in de dokterskosten?

Het kabinet wil nog dit jaar een lastenverlichting voor bedrijven. Dat kan inderdaad een structurele maatregel van belang zijn. Hoe verhoudt deze mededeling zich tot de mededeling van de Minister van Economische Zaken verleden week in Coevorden, dat de lastenverlichting zal worden gerealiseerd door een verhoging van de rente-af trek voor door ondernemingen geleend geld?

Naar mijn indruk is het niet zozeer van belang dat vreemd geld fiscaal aantrekkelijk wordt gemaakt, als wel dat het eigen vermogen fiscaal gunstiger wordt behandeld. Overigens, heeft ook dit kabinet nog steeds het voornemen, tot invoering van researchfaciliteiten over te gaan? Het vorige kabinet had dit voornemen ook, maar, zoals bekend, was het geld aan andere doeleinden besteed.

Bijzonder teleurstellend vind ik de weinigzeggende algemeenheden over de volkshuisvesting. Wat is er overge-

bleven van de grote pretenties uit het vorige regeerakkoord met betrekking tot de inspanningen voor de stadsvernieuwing? Dit had nu een prioriteit moeten hebben in het werkgelegenheids- en volkshuisvestingsbeleid van het kabinet.

Hier ligt een taak voor de overheid, de burgers en het bedrijfsleven samen, die rechtstreeks samenhangt met de Goddelijke opdracht: te werken aan de ontwikkeling van de samenleving in Zijn dienst. Uitgerkend die zaak is naar 1983 doorgeschoven, met alle twijfels of zij wel voldoende prioriteit zal krijgen. Ik wil erop aandringen, al in de begroting voor 1983 wegen te wijzen om de stadsvernieuwing blijvend een forse impuls te geven. Voor dit doel mogen ook offers worden gevraagd. Vele plannen liggen klaar. Korte-termijnplannen kunnen samengaan met een lange-termijnbeleid.

Dit project is ook bij uitstek geschikt om de relatie zichtbaar te maken tussen te brengen offers en herstel van de ontwikkeling van onze samenleving. Laat het kabinet deze mogelijkheid aangrijpen om een appel te doen uitgaan op de samenleving. Laat het dit appel ondersteunen door zijn eigen voorbeeld. De verzorgingsstaat wordt er kwalitatief beter van als de stadsvernieuwing de plaats gaat innemen van een aantal collectieve lasten in de consumptieve sfeer. Dit argument zou toch ook dit kabinet moeten aanspreken.

De vergadering wordt van 18.03 uur tot 21.45 uur geschorst.

□

Minister Van Agt: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil eerst en vooral mijn dank ervoor uitspreken, dat u erin heeft bewilligd dat de beantwoording ongeveer drie kwartier later begint dan u zich had voorgenoemen. Ik begin bij de beantwoording van de interventies van de leden met enkele vragen van staatsrechtelijke aard.

Op de vraag of het staatsrechtelijk wel zuiver in om over te gaan tot ontbinding van de Tweede Kamer ter oplossing van de ontstane kabinetscrisis wil ik antwoorden, dat de crisis er een was binnen het kabinet en niet een conflict was tussen het kabinet en de Tweede Kamer. Met name de heer Leerling heeft hiernaar geïnformeerd.

In de staatsrechtelijke literatuur wordt maar één beperking aanwezig geacht op het recht van ontbinding en wel de beperking die is ontstaan in de jaren 1866 tot 1868, namelijk dat het niet aangaat de ontbinding van de

Premier Van Agt, geflankeerd door vice-premier Terlouw (tevens Minister van Economische Zaken) en Minister Van der Stee van Financiën

Tweede Kamer te bevorderen indien om dezelfde reden al eerder een ontbinding van de Tweede Kamer heeft plaatsgevonden.

Oud schrijft in zijn handboek, dat de theorie achterhaald is dat ontbinding alleen maar geoorloofd zou zijn bij een conflict tussen kabinet en Kamer. Van der Hoeven schrijft in zijn proefschrift over de Grondwet dat hij ontbinding gerechtvaardigd acht wanneer daarvan heil kan worden verwacht. Dat is een zeer ruime formule!

De heer De Kwaadsteniet – die ik nu niet als geachte afgevaardigde aanspreek; het is echter wel bijzonder interessant dat juist hij het is – heeft ons in zijn dissertatie over het ontbindingsrecht voorgehouden dat ontbinding gerechtvaardigd is, wanneer dat een middel zou zijn om uit een politieke impasse te geraken.

Bij de schrijvers – ik noemde de heren Oud, Van der Hoeven en De Kwaadsteniet – bestaat een ruime opvatting over het recht op ontbinding van de Tweede Kamer. Ik voeg daaraan toe dat hantering van het ontbindingsrecht, indien zich geen conflict met de Kamer heeft voorgedaan, wel vereist dat de Regering zich van het gevoelen van de Kamer vergewist. Welnu, wat het gevoelen is van de fracties waaruit deze Kamer bestaat, is gebleken uit de adviezen die zijn uitgebracht aan Hare Majesteit de Koningin en ook uit het kamerdebat van vandaag.

In diverse formuleringen zijn vragen gesteld over de wijze waarop het kabinet zich verhoudt tot hetgeen in de zomer van 1981 is overeengekomen voor het toen gevormde drie-partijen-kabinet.

Louter formeel gesproken, heeft het regeerakkoord van medio vorig jaar zijn gelding verloren op het tijdstip waarop het kabinet, waarvoor het regeerakkoord was geschreven, ophield te bestaan. Dit is hetzelfde ogenblik als waarop het kabinet dat zich vandaag bij de Kamer aandient tot leven kwam. Hiermee is niet gezegd – dat heb ik al eerder te kennen gegeven – dat het in de zomer van 1981 overeengekomene verder geen enkele betekenis meer zou hebben.

Integendeel, de politieke groeperingen die dit minderheidskabinet dragen, zijn hun samenwerking begonnen in de zomer van 1981 aan de hand van het toen overeengekomene. De politieke groeperingen die dit kabinet dragen, hebben dit verleden niet verloochend. Geenszins! Zij zijn hun samenwerking vanuit die overeenkomst begonnen. Die overeenkomst heeft voor deze politieke groeperingen nog altijd haar waarde.

Het kabinet – zo staat dat in het rapport van de informateur, in het eindverslag van de formateur en in de regeringsverklaring – gaat uit van de bestaande situatie, in het eindverslag van de heer Steenkamp als 'status quo' aangemerkt. Vanuit die bestaande

situatie wil het alle zaken behartigen die geen uitstel kunnen lijden.

Het heeft daarbij in het bijzonder in het centrum van de aandacht het voorkomen van verslechtering en waar mogelijk verbetering van de financieel-economisch, sociale situatie van Nederland.

Om hieraan het mogelijke te doen, wil het kabinet om te beginnen voluit uitvoering geven aan het bekende meerderheidsbesluit van 11 mei jl. Het meerderheidsbesluit zal ten grondslag liggen en zijn uitwerking vinden in de Voorjaarsnota die heel binnenkort zal worden ingediend. Hierin zullen de op financieel en sociaal-economisch terrein te nemen maatregelen worden geconcretiseerd.

Uitvoering van het meerderheidsbesluit is echter niet de volle taak van dit kabinet. Het kabinet zal zich vervolgens ook richten op het realiseren van die zaken die zijn beschreven in de brief van de geachte afgevaardigden de heren Lubbers en Brinkhorst van 21 mei jl. aan informateur Steenkamp.

Natuurlijk gebeurt dit onder de aantekening – de brief zegt dit, naar ik meen, zelf ook – dat de nu bekende feiten en vooruitzichten mede bepalend moeten zijn voor de mate waarin het destijds in het regeerakkoord neergelegde vertaald kan worden in het beleid voor de naaste toekomst.

Het spreekt natuurlijk vanzelf dat het feit dat wij te doen hebben met een interim-kabinet – dat maar voor korte tijd is geroepen te regeren – nauwe grenzen stelt aan hetgeen van het kabinet mag worden verwacht en aan hetgeen het kabinet zich zelf tot taak zal mogen en kunnen stellen.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Nijpels heeft gevraagd of dit kabinet kan worden aangemerkt als ten dele parlementair en ten dele extra-parlementair. De geachte afgevaardigde de heer Schutte heeft kritiek geleverd op die passage in de regeringsverklaring waarin wordt gezegd, dat het kabinet mede daarom parlementair is omdat het voor het merendeel is samengesteld uit ministers die uit het parlement afkomstig zijn.

Ik wil op dit laatste het eerst reageren, waarbij ik andermaal Oud aanhaal. Vooral de heer Nijpels moet dit sterk aanspreken. Volgens Oud mag de samenstelling van het kabinet – dus de herkomst van de ministers die samen het kabinet vormen – wel degelijk aanleiding geven aan het kabinet een parlementair karakter toe te schrijven.

Overigens acht Ruppert voor het parlementaire karakter van het

Van Agt

kabinet de vraag bepalend of er een nauwe binding is tussen het kabinet en fracties uit de Kamer. Welnu, in deze situatie is het allebei het geval. Er is een nauwe binding tussen het kabinet en de fracties van het CDA en D'66.

Bovendien – dit is een bijkomende reden, maar kan niet worden veronachtzaamd – is het kabinet voor het merendeel gevormd uit personen die afkomstig zijn uit het parlement.

Wij moeten echter wel bedenken dat het stoeien met de termen parlementair en extra-parlementair maar zeer beperkte waarde heeft. Het is soms een woordenspel en draagt zelden bij tot werkelijke verheldering van de situatie.

De feiten zijn die welke ik heb genoemd. Het kabinet is uitgegaan van de situatie die het bij zijn aantreden heeft aangetroffen; het heeft zich toegewend naar het medio 1981 overeengekomene; het kabinet is gevormd uit en wordt gesteund door politieke groeperingen die hun verknochtheid aan het toen overeengekomene niet verzaken; het heeft zich eerst en vooral ten doel gesteld om naast de uitvoering van het meerderheidsbesluit van 11 mei 1982 uitvoering te geven aan de onderwerpen die door de fractievoorzitters van het CDA en D'66 zijn opgesomd in hun brief aan de informateur. Dit heeft mij doen zeggen dat er een sterke parlementaire relatie bestaat tussen kabinet en fracties.

In het kader van dit hoofdstuk wil ik nu spreken over de datum waarop de verkiezingen in september gehouden zouden moeten worden. In eerste termijn heeft zich in deze Kamer een onmiskenbare meerderheid afgetekend voor het houden van verkiezingen op 8 september aanstaande.

Wij zien niet over het hoofd dat er enkele fracties zijn die er de voorkeur aan geven de verkiezingen te situeren na Prinsjesdag. Op de steun van deze fracties zijn wij juist het allereerst en het allermeeest aangewezen. De gedachtenwisseling van vandaag heeft het vermoeden bevestigd dat een meerderheid in deze Kamer geporteerd is voor het houden van verkiezingen op 8 september aanstaande.

Daarom acht de Regering het juist in dit stadium van de discussie mee te delen, dat zij de totstandkoming zal bevorderen van een Koninklijk besluit dat voorziet in ontbinding van de Tweede Kamer en het zitting nemen van de nieuw gevormde Kamer voor

Prinsjesdag. De verkiezingen zullen dan worden gehouden op woensdag 8 september en de kandidaatstelling uit hoofde van de Kieswet, 43 dagen eerder, dat zou zijn op dinsdag 27 juli.

Het gevolg van een en ander is, dat de nieuwe Tweede Kamer, uiteraard behoudens eerdere ontbinding, zitting zal hebben tot in 1986, dus nagenoeg de normale termijn van vier jaar.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nu graag een aantal onderwerpen van beleid bespreken. Ik wil daaraan een algemene opmerking doen voorafgaan. Sommige geachte afgevaardigden hebben de vraag gesteld waarom de regeringsverklaring geen gewag maakt van het te voeren buitenlands beleid, van het te voeren defensiebeleid, het beleid op het gebied van onderwijs, van verkeer en waterstaat en het beleid van nog een aantal andere departementen.

De reden daarvan is, dat wij, een korte sobere regeringsverklaring opstellend, ons naast de noodzakelijke verantwoording voor het verloop van de informatie en de formatie hebben willen beperken tot wat naast en na het uitschrijven van vervroegde verkiezingen de *raison d'être*, de bestaansreden, is van het interimkabinet.

Dat is al datgene te doen wat in het belang van de oplossing van de financieel-sociaal-economische problemen van Nederland geen uitstel kan lijden. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat er daarbuiten in het geheel geen beleid zal worden gevoerd. Het is alleszins begrijpelijk dat over dat andere beleid een aantal vragen zijn gesteld. Op die vragen wil ik het volgende antwoorden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom eerst te spreken – het is echt toevallig dat mijn aantekeningen aldus zijn gerangschikt – over het beleid op het terrein van Buitenlandse Zaken. Ik wil aanstonds antwoord geven op de vraag – eigenlijk was het kritiek – verwoord door de geachte afgevaardigden mevrouw Beckers en de heer Van der Spek, waarom de functies van Minister-President en Minister van Buitenlandse Zaken voor korte tijd verenigd zijn in één persoon.

De reden daarvoor is eenvoudigweg dat het het meest raadzaam voorkwam om, gelet op de heel korte tijd die het kabinet in missionaire toestand heeft te gaan, op het internationale toneel te opereren met iemand die daar al voluit bekend was. Ik maak mijn excuses aan de heer Leerling dat ik het woord 'missionair' blijf gebruiken.

Ik wil nu spreken over het beleid.

Het kabinet zal het actieve vredes- en veiligheidsbeleid van het vorige kabinet voortzetten. Ik zeg in één adem toe dat mijn bijdragen aan de besprekingen tijdens de NAVO-topconferentie in Bonn daarop gericht zullen zijn.

De heren Meijer, Van der Spek en Bakker en mevrouw Beckers hebben gevraagd welk beleid het kabinet zal voeren met betrekking tot de nucleaire bewapening. Dit werd toegespitst op het al dan niet plaatsnemen van kruisraketten in Nederland.

Op 11 februari van dit jaar heeft de toenmalige Minister van Defensie, de heer Van Mierlo, die ook zitting heeft in dit kabinet, een verklaring in deze Kamer afgelegd die helder en duidelijk was en die wij tot de onze willen maken. Het lijkt mij goed dat ik deze verklaring die vier maanden geleden in deze Kamer is afgelegd, letterlijk herhaal. De heer Van Mierlo zei toen het volgende: 'Laat ik eerst zeggen dat dit probleem wat Nederland betreft nog lang niet aan de orde is.

Dat komt pas op het moment dat er in die voorbereiding met Nederland als onderhandelingspartner tot zaken moet worden gekomen in die voorbereiding. Tot dat moment verricht de met de voorbereiding belaste instantie in het Bondgenootschap een onderzoek naar technische en juridische omstandigheden, voor het geval het zou komen tot het uitvoeren van infrastructurele werken in een later stadium, ten behoeve van eventuele plaatsing in een nog later stadium.

In de fase die nu aan de orde is, is Nederland passief. Wij beperken ons nu tot het verschaffen van informatie indien daarom wordt gevraagd. Ik beloof de Kamer dat ik haar, voordat deze passieve fase overgaat in een actieve – dat is dus wanneer afspraken zouden moeten worden gemaakt op rijks- of gemeentelijk niveau – een brief zal sturen waarin daarvan melding wordt gemaakt. Alsdan dient in gemeen overleg bekeken te worden, of er termen aanwezig zijn om de voorbereiding stop te zetten in afwachting van het besluit inzake plaatsing.

Het spreekt vanzelf dat wij aan de NATO hebben medegedeeld – dat zal ook onze houding blijven – dat voor de gehele voorbereidingsperiode geldt, dat geen enkele ontwikkeling kan en mag worden gezien als een engagement in de richting van een positieve beslissing inzake plaatsing. Aldus sprak Minister Van Mierlo, die wij overigens spoedig in goede gezondheid weer in ons midden hopen te zien.

Van Agt

Deze uiterst voorzichtige benadering van de Minister van Defensie, uitgesproken 11 februari in deze Kamer, is ook de onze. Er gebeurt niets nieuws zonder gemeen overleg in dit Huis!

Overigens is het natuurlijk uitgesloten dat er iets substantieels zal kunnen gebeuren in de enkele maanden die nog voor ons liggen. Het is uitgesloten dat er iets wezenlijks zou kunnen veranderen in de situatie die vandaag de dag al bestaat. Daarom is de motie van de heer Bakker volstrekt overbodig.

De heer **Bakker** (CPN): Een kardinale zinsnede die de Minister-President ons voorlas uit de verklaring van de Minister van Defensie is dat, mochten er ontwikkelingen aan de orde zijn op rijksniveau of gemeentelijk niveau, de Kamer daarvan verwittigd zal worden en dat de mogelijkheid van gemeen overleg aanwezig is.

Mag ik dit zo uitleggen, dat er in de komende periode, waarin de Kamer vrijwel niet bijeen zal zijn, en in de daarop volgende periode, waarin het kabinet demissionair zal zijn – dat zijn twee uitzonderlijke perioden die niet vergelijkbaar zijn met datgene waarover de heer Mierlo sprak, namelijk een situatie van een normaal gemeen overleg –, van enigerlei maatregel en dus ook van enigerlei gemeen overleg geen sprake zal kunnen zijn?

Minister **Van Agt**: De heer Van Mierlo heeft het, met instemming van de Kamer, aldus geformuleerd: er zal geen sprake zijn van het overstappen van de passieve fase die er nu (11 februari) is naar een actieve fase dan nadat op basis van een brief gemeen overleg met de Kamer is gevoerd.

Die situatie trekken wij door en wij zeggen dus: ook in de luttele maanden dat het kabinet nog in volle bevoegdheid zal zijn – dat is de periode tussen nu en 8 september –, zullen wij het toen door Minister Van Mierlo gevestigde regime in acht nemen.

De heer **Bakker** (CPN): Ik zou toch nog om een precisering willen vragen. De heer Van Mierlo sprak op dat moment als Minister van een volwaardig kabinet, dat – op misschien een enkeling na – niet voorzag dat het binnenkort het leven zou laten.

De Minister-President spreekt nu voor een andersoortig kabinet, waarbij het gemeen overleg een ander karakter heeft – dat geldt tot aan de verkiezingen – en vervolgens voor een demissionair kabinet. Dat zijn de twee fasen, v. aarin hij voorlopig

zal optreden als leider van het kabinet-Van Agt III.

Ik wil de Minister-President vragen te erkennen dat dit een andere situatie is dan die waarover de heer Van Mierlo sprak en dat in deze beide situaties niet dat gemeen overleg zou kunnen plaatsvinden, dat de heer Van Mierlo mogelijkwijze voorzag voor een normaal kabinet.

De heer **Lubbers** (CDA): Mijnheer de Voorzitter!

De heer **Bakker** (CPN): Ik heb tot de Minister-President gesproken, waarvoor mijn excuses.

De heer **Lubbers** (CDA): Ik heb een vraag aan de Minister-President, waarvoor geen excuses.

De **Voorzitter**: Wil de Minister-President de heer Bakker nog antwoord geven?

De heer **Bakker** (CPN): Vast wel!

Minister **Van Agt**: Ik wil dat op elk gewenst moment, ook op dit moment.

De heer **Bakker** (CPN): Dat is dit moment, want ik heb de Minister-President geïnterrumpeerd.

Minister **Van Agt**: Dan doen wij dat!

De opstelling van Van Mierlo was dat wij niet overgaan van de huidige passieve fase naar een actieve fase dan nadat wij daarover goed met de Kamer hebben kunnen spreken.

Als wij zeggen de opstelling van Van Mierlo van 11 februari over te nemen, zou het niet te goeder trouw zijn als wij een brief naar de Kamer zouden sturen in een periode waarin de Kamer feitelijk niet bijeenkomt – al zou het rechtens natuurlijk wel kunnen –, om vervolgens te zeggen dat nu wij een brief aan de Kamer hebben gestuurd, wij de vrijheid hebben de actieve fase in te gaan. Dat zou niet in overeenstemming zijn met de geest van de uitspraak die ik heb gedaan, welke inhoudt dat wij het regime-Van Mierlo blijven toepassen.

De heer **Lubbers** (CDA): Hierbij sluit mijn vraag aan. In de uiteenzetting van Minister van Mierlo werd indertijd ook gesproken over een eventuele actieve opstelling op het niveau van gemeenten en provincies.

Dat zo zijnde, hecht ik er toch wel aan nog even te stipuleren dat ook als er op die niveaus iets zou plaatsvinden, in welke bijzondere situatie dan ook wanneer de heer Bakker spreekt, er wel melding is aan deze Kamer. Anders gaat, met alle respect voor de vraag van collega Bakker, deze Kamer er in haar afspraken eerder op achteruit dan op vooruit.

Is mijn punt duidelijk? Het kan immers zijn dat gemeenten of provincies betrokken worden in enigerlei activiteit. Ik meen dat dan een demissionaire status van een kabinet nooit een argument kan zijn om geen brief aan deze Kamer te sturen. Wij hebben nu juist de zekerheid dat de informatie wel komt en dat dit aanleiding kan zijn voor overleg.

De heer **Bakker** (CPN): Het zou natuurlijk een buitengewoon interessante situatie zijn als tijdens dit kabinet of tijdens een demissionaire fase die erop volgt, gemeenten in deze voorbereidingsfase betrokken zouden kunnen worden. Hoe ziet de heer Lubbers dat precies? Wat stelt hij zich daarbij voor ogen?

De heer **Lubbers** (CDA): Ik speel liever op veilig. Ik vind dat als er op welk niveau van de overheid iets gebeurt – dat is de geest van de uitspraak van Minister Van Mierlo – de Kamer wordt geïnformeerd en dat een demissionaire status of wat dan ook, nooit een argument kan zijn om geen informatie te verschaffen. Ik leg liever de veiligheidsgrens aan dan mijn hoofd in het zand te steken.

De heer **Bakker** (CDA): De Minister-President spreekt zeer terughoudend. Hij wekt bij mij heel stellig de indruk dat er niets gebeurt onder dit kabinet. De Minister-President knikt instemmend. Er gebeurt in feite niets. Daarom wil ik van de heer Lubbers weten, wat er volgens hem zou kunnen gebeuren dat buiten de wens en het politieke gedrag van de Minister-President via gemeenten om zou kunnen gaan. Ik zie dat niet.

De heer **Lubbers** (CDA): De heer Bakker begon met te zeggen dat hij vindt dat in een periode, waarin een kabinet demissionair is in het geheel geen brief behoort te komen omdat er niets aan de orde kan zijn. Daarvan zeg ik dat als zo nadrukkelijk een onderscheid wordt gemaakt tussen het actief en het passief zijn van de Nederlandse autoriteiten in zo'n ruime formulering, ik liever aan de veilige kant van de streep blijf zitten en daarom zeg ik dat over welk gerucht of wat dan ook, informatie aan de Kamer moet worden verstrekt en daarover overleg worden gevoerd.

Ik geloof werkelijk dat dit een betere benadering is van de opstelling die de Minister in dezen gekozen heeft, dan nu tot de conclusie te komen dat men door het feit dat het kabinet op een bepaald moment demissionair zou zijn zich in die fase niet aan die afspraak

Van Agt

behoeft te houden. Ik denk dat het bijzonder onverstandig zou zijn.

De heer **Van der Spek** (PSP): Is de modernisering ook ter sprake geweest in de gesprekken tussen de formateur en de heer Nijpels en zo ja, hoe?

Minister **Van Agt**: Het antwoord op deze vraag luidt ontkennend.

Het kabinet zal geen defensienota kunnen uitbrengen. Deze nota is bestemd om het beleid uit te zetten voor de komende tien jaar. Welnu, het uitbrengen van zo'n nota die een beleidsperspectief beoogt te geven voor een heel decennium, is niet een daad die past bij een interim-kabinet dat maar enkele maanden missionair zal zijn.

Wat wel gebeuren zal is, dat op de departementen onder leiding van de Minister de technische werkzaamheden aan een defensienota worden voorgezet opdat geen tijd verloren gaat en opdat straks een in beginsel voor vier jaar bedoeld kabinet zo spoedig mogelijk wel met een defensienota bij de Kamer kan komen.

Door de geachte afgevaardigden mevrouw Beckers en de heren Meijer, Brinkhorst en Van Rossum is een aantal vragen gesteld over het beleid dat het kabinet zal voeren ten aanzien van Zuidelijk Afrika. Ook hiervoor geldt dat het kabinet het gang gezette beleid zal voortzetten. De passages die in de zomer van 1981 zijn overeengekomen voor het toen aantredende kabinet over Zuidelijk Afrika, zullen dus richtsnoer voor het beleid van dit kabinet blijven.

Het streven blijft erop gericht bij te dragen tot de vestiging van vreedzame, stabiele verhoudingen in de regio. Het verhogen van de druk op de Zuidafrikaanse regering is daartoe noodzakelijk. Wij handhaven de mogelijkheid van het zelfstandig door Nederland treffen van maatregelen. Eenvoudiger gezegd: het beleid ter zake gevoerd door de Minister van Buitenlandse Zaken de heer Van der Stoep, wordt voortgezet.

In aansluiting hierop wil ik mevrouw Beckers nog iets mededelen over het verloop van de gesprekken met de premier van Zimbabwe. Na afloop van die gesprekken is een communiqué uitgegeven. De bedoeling van dat communiqué was geen andere dan het vastleggen van enkele concrete afspraken over zaken, waarover voordien geen overeenstemming bestond. Men mag uit de gekozen formulering – zoals wel gebeurd is in de pers – volstrekt niet afleiden dat het

huidige kabinet geen afkeuring zou gevoelen en zou willen uitspreken over het apartheidsbeleid in Zuid-Afrika.

Men mag er niet uit afleiden dat wij anders zouden denken over de wijze waarop Namibië tot onafhankelijkheid moet worden gevoerd. Men mag hieruit evenmin concluderen dat wij het optreden van Zuid-Afrika jegens de buurstaten anders zouden beoordelen dan onze voorgangers hebben gedaan. In de gesprekken met de premier van Zimbabwe heeft daaromtrent ook geen enkele twijfel bestaan.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): *Mijnheer de Voorzitter!* Misschien kan de Minister-President het nog iets duidelijker uitleggen. Punt zes van het communiqué bevat drie punten: twee gezamenlijke punten en het middelste punt dat alleen een constatering van de delegatie van Zimbabwe bevat. Om dit punt gaat het, namelijk om de verontwaardiging over de agressieve opstelling van Zuid-Afrika en de verordening van de stabiliserende activiteiten tegenover haar buurlanden.

Als de Minister-President nu zegt dat er geen afstand wordt genomen van de passages van het vorige regeerakkoord dan vraag ik mij af waarom die tweede constatering in dit communiqué zo opvallend alleen is gedaan namens de delegatie van Zimbabwe en niet namens de Nederlandse Regering.

Minister **Van Agt**: In de gesprekken met de premier van Zimbabwe is er geen schijn of schaduw van twijfel over ontstaan dat Nederland zich met de zelfde mate van afkeuring opstelt tegenover het apartheidsbeleid, tegenover het Namibië-beleid van Zuid-Afrika en tegenover de bejegening door Zuid-Afrika van zijn buurstaten dan de voorgangers van het huidige kabinet hebben gedaan. Ik kan hier niet stilliger over zijn dan ik nu ben. Dit is dus de authentieke interpretatie; wij zijn zelf degenen die de mede-auteurs zijn van dit communiqué.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): De Minister-President zegt dat de kranten dit verkeerd hebben opgevat. Vindt de Minister-President dan niet dat hij met name in punt zes heel duidelijk aanleiding geeft tot dit soort conclusies en overwegingen? Waarom is die tweede constatering alleen maar namens de delegatie van Zimbabwe gedaan en niet namens de Nederlandse Regering? De Minister-President zegt dat die verontwaardiging de zijne is.

Minister **Van Agt**: Met het communiqué is nimmer beoogd, uitdrukking te geven aan zaken waaromtrent niet allang overeenstemming bestond. Er bestond over dit punt geen enkel probleem met de 'Zimbabweanen'. Er was zelfs niet sprake van een punt van uitgewerkte besprekingen omdat wij van meet af aan op dit punt al overeenstemming hadden.

Mevrouw **Beckers-De Bruijn** (PPR): Het komt er dus op neer dat men de verontwaardiging van Nederland al kende, maar die van Zimbabwe nog niet. Daarom moest dat apart in het communiqué.

Minister **Van Agt**: Ik vind dit een beetje een flauwe interpretatie. Het komt erop aan dat ik duidelijk heb uitgesproken dat de positie van Nederland op de drie door mij besproken onderdelen – apartheidsbeleid, Namibië en frontlijnstaten – dezelfde is gebleven.

De geachte afgevaardigde de heer Brinkhorst heeft gevraagd wat de Regering denkt te doen ter betegeling van de escalatie in het Midden-Oostenconflict door de inval van Israël in Zuid-Libanon. De Staatssecretaris van Defensie en ik als Minister van Buitenlandse Zaken hebben gisteravond een gedachtenwisseling mogen hebben met de vaste Commissies voor Buitenlandse Zaken en Defensie.

Toen heb ik tot uitdrukking gebracht dat, naar wel vanzelf spreekt, ons streven erop gericht blijft verdere escalatie te voorkomen en spanning zo veel mogelijk te verminderen. Ik heb toen uiteengezet dat diezelfde dag, gisteren dus, een overleg op gang was gebracht van de werkgroep Midden-Oosten van de Europese Politieke Samenwerking en dat zeer waarschijnlijk een overleg op het niveau van het Comité Politique vandaag zou plaatsvinden. Dat is ook gebeurd.

Ik heb toen ook verklaard, en wil dat heel graag hier herhalen, dat de Regering de resoluties 508 en 509 van de Veiligheidsraad ten volle onderschrijft. Dat heb ik gisteren ook zeer duidelijk kenbaar gemaakt in het gesprek met de ambassadeur van Israël.

Wij hebben gisteren ook gesproken over het verder functioneren van Unifil. Daarvan heb ik toen gezegd dat over de modaliteiten van het toekomstige functioneren van Unifil eveneens overleg plaatsvindt. Dat was ook gisteren op gang gekomen tussen de staten die troepen leveren aan de VN-vredesmacht in Libanon. Het

Van Agt

overleg is nog niet voltooid en ik heb nu nog geen gegevens daarover beschikbaar.

Verschillende afgevaardigden hebben gevraagd of de eerder gemaakte afspraken met betrekking tot ontwikkelingssamenwerking overeind blijven. Het antwoord luidt dat de formule 'het kabinet gaat uit van de status quo' ook hier voluit van toepassing is.

Zoals de regeringsverklaring uitnodigde te doen, zijn er opmerkingen gemaakt op financieel-sociaal-economisch gebied. Ik begin met de vraag of het kabinet van het tweespartenbeleid dat werd gevoerd, is overgestapt op een éénsparig beleid, de monorail van de geachte afgevaardigde de heer Meijer.

Ik wil graag naar aanleiding van deze vragen en opmerkingen nog eens nadrukkelijk verklaren dat een van de belangrijke doeleinden van het beleid van ook dit kabinet is het fundamentele herstel van de werkgelegenheid in ons land. Die beleidsintentie verschilt niet wezenlijk van die van vorige kabinetten. Natuurlijk beseffen wij dat de weg naar herstel van werkgelegenheid lang is.

Wij leven ook in het besef dat hetgeen wordt gedaan op het zogenaamde tweede spoor, niet haaks mag staan op het structureel herstel van de werkgelegenheid. Dat wil echter niet zeggen dat wij op het tweede spoor geen activiteiten meer zouden willen ontwikkelen.

Op korte termijn zijn maatregelen te verwachten ter bestrijding van de jeugdwerkloosheid. Wij staan in beginsel positief tegenover het jeugdwerkplan van de VVD. De Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zal in de loop van het jaar plannen maken en indienen om het werkgelegenheidsbeleid, waartoe oud-minister Den Uyl een aanzet heeft gegeven, voort te zetten.

Er is een nota gemaakt door de heer Den Uyl, ter bespreking in deze Kamer. Die nota heeft hij zelf aangemerkt als een aanzet tot en een begin van een verder te ontwikkelen werkgelegenheidsbeleid.

De huidige Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft, naar de Kamer zal begrijpen, nog niet de tijd kunnen vinden in de enkele etmalen dat hij als zodanig functioneert, om zich geheel en al te verdiepen in de vraag of die nota van A tot Z de zijne kan zijn. Zoveel is wel zeker dat de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heer De Graaf,

graag de gedachtenwisseling met de Kamer over die nota wil aangaan, mede in het bewustzijn dat wat in de naaste toekomst verwezenlijkbaar is, in zeer hoge mate – omdat het een minderheidskabinet betreft – wordt bepaald door wat een meerderheid van deze Kamer lijkt te wensen en blijkt af te wijzen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb mij al eens de uitspraak veroorloofd, dat ik mij fraaiere middelen kan indenken tot beteugeling van het financieringsstekort, dan het wetsontwerp-solidariteitsheffing. Bij velen in deze Kamer, door alle politieke partijen heen, zal dat wel het geval zijn.

Ik hoor dat dit ook zo is bij de Minister van Financiën. Toch is het van hem teveel gevraagd, om ter plekke te verklaren dat het uit moet zijn met dit wetsontwerp. De opbrengst van dat wetsontwerp, indien het een wet wordt – zijnde een half miljard in 1982 – mag niet voetstoots verloren gaan, maar moet eventueel door een andere financiële maatregel van gelijke omvang en gelijk effect worden vervangen.

Zolang die andere maatregel er niet is, kan de Minister van Financiën niet anders doen dan pleiten voor dat geesteskind van hem, dat hij niet tot zijn mooiste producties rekent.

De heer Meijer (PvdA): Het gaat hierbij om een wetsontwerp waarvan de afhandeling nogal urgent is. Het moet namelijk ingaan op 1 juli. Op dit moment wordt, naar ik begrijp, nog gedacht over alternatieven. De Kamer verricht op dit moment al veel werk ten behoeve van de afhandeling van het ingediende wetsontwerp. Daarnaast zal zij nog de gelegenheid moeten hebben om na te denken over de nieuwe plannen. Wanneer wil het kabinet die plannen bij de Kamer indienen?

Minister Van Agt: Als ik op de kalender kijk, zie ik dat het vandaag 8 juni is. Dat is dichtbij 1 juli. Daarnaast beseft ik dat de Staten-Generaal, de wetgever, uit twee Kamers bestaat. Er moet dus snel iets anders komen. Dat dient zich echter nog niet aan. Daarom is de Minister van Financiën gehouden om aan dat ene wetsontwerp vast te houden. De ene vogel in de hand heeft hij, de tien andere vliegen nog in de lucht.

Er is nog deze technische complicatie, die de heer Meijer naar ik hoop niet zonder meer zal wegwuiven, namelijk dat de premiebelastingtabellen enige tijd geleden zijn vastgesteld. Deze laten zich op zo'n korte termijn eigenlijk niet meer veranderen.

Dat betekent, dat als de Kamer er in meerderheid eigenlijk niet voor zou voelen om in zee te gaan met die solidariteitsheffing, we in dat geval zouden moeten nadenken over een oplossing die zich later in het jaar effectueert. Ik bedoel daarmee, dat je start met een solidariteitsheffing en die tabellen dan maar gebruikt en dat je later in het jaar – per 1 oktober of daaromtrent – daarvoor iets substitu-eert.

De heer Meijer (PvdA): Mag ik uit de woorden van de Minister-President begrijpen, dat er zich welhaast een klein wonder zou moeten voltrekken – wat natuurlijk altijd kan – wil de Regering tot een ander oordeel komen dan waartoe zij tot nu toe gekomen is, gegeven de mededeling dat de minister van Financiën vasthoudt aan het huidige wetsontwerp?

Minister Van Agt: De Minister van Financiën is er een van ons. U zult hier een minister van Financiën vinden, die het wetsontwerp naar beste vermogen zal verdedigen, maar het is met het wetsontwerp zo als met menig ander dat nog op komen staat, namelijk dat een wetsontwerp waar het geïmponeerd wordt door een minderheidskabinet, afhankelijk zal zijn van wat een meerderheid van de Kamer ervan maakt.

De heer Meijer (PvdA): Dat is een logica, maar dat geldt zelfs voor een meerderheidskabinet. Wat het parlement ervan maakt, is in hoge mate bepalend voor de uitkomsten van wetgeving, dat is juist. Het gaat mij om het standpunt van het kabinet.

Ik begrijp de positie van de Minister-President wel; die moet met allerlei opvattingen rekening houden en die zijn hem ter kennis gebracht en die heeft hij opgeslagen. Daar is ongetwijfeld een mededeling van de heer Nijpels bij en daar wil hij subtiel mee omgaan. Ik begrijp dat wel, maar het gaat hier om een wetsontwerp, waarover de Kamer op dit moment via een schriftelijke procedure met de Regering in verkeer is.

Nu vind ik dat de Regering bij het afleggen van de regeringsverklaring duidelijkheid moet verschaffen – is het niet in eerste, dan toch zeker morgen in tweede termijn – of zij dit wetsvoorstel handhaaft of niet. Zo de Regering het wetsvoorstel niet handhaaft, moet zij de Kamer mededeling doen hoe zij in de financieringsproblematiek, die daardoor ontstaat, want die solidariteitsheffing was gemotiveerd, in het bijzonder vanwege financiering van werkgelegenheids-

Van Agt

projecten, wil voorzien. Dat vind ik wel het minste wat ik aan u mag vragen.

Minister Van Agt: Mijnheer de Voorzitter! De zaak ligt eenvoudig: zolang het kabinet niet heeft kunnen besluiten om het project solidariteitsheffing te stoppen, gaat het daarmee door.

De geachte afgevaardigde de heer Meijer heeft ook gevraagd, hoeveel er nog besteedbaar is, met name ten behoeve van de bouw. Nu meen ik dat ik voor de beantwoording van die vraag mij een verwijzing mag veroorloven naar de brief van de voorzitter van het vorige kabinet van 21 mei jongstleden aan deze Kamer.

Er worden plannen voorbereid voor de concrete besteding van die gelden. Die plannen zijn nog niet gereed, ze zullen zo spoedig mogelijk gereed moeten worden gemaakt. Ik heb vanmorgen al in uw Kamer aangegeven dat het kabinet in het kader van de voorbereiding van de begroting voor 1983, in het bijzonder aandacht zal moeten besteden aan de vraag op welke wijze en in welke mate de doelstelling met betrekking tot het volume van de woningbouw en van de woningverbetering kan worden gerealiseerd. Wij kunnen niet vooruitlopen op de uitkomsten van dat beraad.

Dat beraad zal zich bij de beraadslaging over de begroting voor 1983, – in een heel nabije toekomst dus, toespitsen op de mogelijke tekorten op de begroting van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening in de komende jaren.

Wij gaan na welke mogelijkheden er zijn, uitkeringsgeldten aan te wenden ten behoeve van de werkgelegenheid en ten behoeve van herverdeling van werk. De Kamer zal zo spoedig mogelijk van het resultaat daarvan op de hoogte worden gesteld.

Mijnheer de Voorzitter! In antwoord op een vraag daaromtrent van de geachte afgevaardigde de heer Brinkhorst zeg ik dat het kabinet in beginsel positief staat tegenover de hoofdlijnen van het plan 'Perspectief '86'. Wij zijn natuurlijk bereid met de sociale partners constructief overleg te voeren over een meerjarenbeleid voor herstel van de economie en voor herstel van de werkgelegenheid. Dit is mede een antwoord op hetgeen de geachte afgevaardigde de heer Lubbers heeft gezegd over de wenselijkheid en zelfs de noodzaak van nauw overleg met de maatschappelijke organisaties. Wij hopen spoedig te

kunnen beschikken over een advies van de SER ter zake.

De heer **Meijer** (PvdA): Ik wil de Minister-President nog een vraag stellen over de bouw. Ik heb hem vanmiddag gevraagd een opgave te geven van de nog beschikbare werkgelegenheidsgelden voor de financiering van de bouw.

Ik heb er begrip voor dat die cijfers nu niet geproduceerd kunnen worden, maar zou het mogelijk zijn om die gegevens, eventueel schriftelijk, morgen aan de Kamer over te leggen, opdat wij de betekenis daarvan, gegeven de grote financiële problematiek van die mededeling goed kunnen overzien?

Minister Van Agt: Dat wil ik graag doen. Die informatie is overigens besloten in de brieven van 13 april, 12 mei en 21 mei aan de Kamer. Ik wil graag nagaan of deze gegevens nog nader te 'verbijzonderen' zijn. Dat zal ik morgen duidelijk maken.

De heer Brinkhorst heeft gesproken over de koopkracht van de 'echte minima'. Het meerderheidsbesluit van 11 mei jongstleden bevat daaromtrent een uitspraak. Dat meerderheidsbesluit gaan wij uitvoeren, dus ook dat onderdeel.

Dat vindt u dan ook terug in de regeringsverklaring van vanmorgen. Nu lijkt ons de tijd nog niet gekomen om nadere uitspraken te doen over de precieze modaliteiten van een eventueel noodzakelijke koopkrachttoeslag, zoals die daarin is aangegeven. Zulke koopkrachtmaatregelen plegen immers – dat heeft de ervaring van jaren geleerd – later in het jaar te worden getroffen, als zich een nader beeld heeft gevormd van de ontwikkeling van de koopkracht als resultante van de beïnvloeding daarop door een groot aantal factoren, die zich dan hebben uitgekristalliseerd.

Zo is het alle voorgaande jaren gegaan en zo zal het ook dit jaar weer moeten verlopen. In het laatste kwartaal van dit jaar zullen wij dit gestalte moeten geven. Daarom moet ik de aanneming van de motie van de geachte afgevaardigde de heer Van der Spek ontraden. Die motie spoort ook niet met hetgeen in het besluit van 11 mei is neergelegd en in de regeringsverklaring is herhaald.

De heer **Brinkhorst** (D'66): De gedachte om ieder jaar met eenmalige maatregelen te komen, spreekt ons minder aan. Ik had dan ook de suggestie gedaan om structureel iets te doen. Wil de Minister-President die mogelijkheid gezien als later in het jaar maatregelen moeten worden getroffen?

Minister Van Agt: Ja, die mogelijkheid zullen wij zeker in beschouwing nemen.

De geachte afgevaardigden de heren Lubbers en Nijpels hebben uiting gegeven aan hun bezorgdheid over de inkomensontwikkeling van de kleine zelfstandige. Zij deden dat overigens ieder in hun eigen terminologie en toonzetting. Wij delen die bezorgdheid. Wij zijn bereid, na te gaan hoe wij door een gerichte maatregel de financiële problemen voor deze groep van – terecht genoemd – hard werkende mensen kunnen verlichten.

Wij staan dus positief tegenover de wens, door deze geachte afgevaardigden geuit. Ook dat zal natuurlijk later in het jaar zijn vertaling moeten vinden, wanneer de koopkrachtmaatregel zijn vorm en gestalte krijgt. Onze bejegening ten opzichte van het denkbeeld, ook iets te doen voor de kleine zelfstandige, is ronduit positief.

De heer Lubbers heeft geïnformeerd naar de beleidsbrief van de staatssecretaris voor het midden- en kleinbedrijf over het MKB-beleid. Die brief zal heel binnenkort in de ministerraad onderwerp van bespreking zijn. Spoedig daarna zal hij aan de Kamer kunnen worden gezonden.

Er zijn hier ook behartigenswaardige opmerkingen gemaakt over de mogelijkheden tot behoud of de herziening ter wille van fundamenteel behoud van de verzorgingsstaat die wij in de loop van de jaren na 1945 hebben opgebouwd. De beschouwingen zijn vooral toegesneden op het stelsel van de sociale zekerheid en de aanpassingen die daarin noodzakelijk zouden zijn. Dezer dagen zal uw Kamer een gespreksnotitie ontvangen die zal worden ingediend onder eerste verantwoordelijkheid van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Een gespreksnotitie die zeer veel discussiemateriaal bevat.

Het lijkt mij het meest aangewezen en ook het meest praktisch wanneer de discussie over de toekomst van de sociale zekerheid aan de hand daarvan, beter voorbereid dan vandaag het geval kan zijn, zou worden gevoerd.

Er is van diverse zijden gevraagd hoe de passage in de brief van de heren Lubbers en Brinkhorst aan de informateur Steenkamp over 'rust in de cijfers' moet worden verstaan.

De heer Lubbers heeft daar vanmiddag over gezegd dat die passage niet zo begrepen moet worden, dat het stringente begrotingsbeleid, naar het oordeel van de heer Brinkhorst en hem, niet meer zou gelden. Zo

Van Agt

hebben wij die passage inderdaad niet verstaan. Het stringente begrotingsbeleid zal wel degelijk gehandhaafd moeten worden. Wij aanvaarden voetstoots de authentieke interpretatie van de auteurs van deze tekst. Zo doen wij dat, mevrouw Beckers, de auteurs verklaren hun eigen tekst.

Het is niet de bedoeling dat wij nu allemaal maar de ogen tot doen voor feitelijke ontwikkelingen. Het is niet de bedoeling om de kop in het zand te steken en de werkelijkheid niet meer onder ogen te willen zien. Wat wel bedoeld is met de desbetreffende passage is dat het kabinet naar aanleiding van eventueel nader blijkende tegenvallers niet meer de huishouding 1982 overhoop haalt, maar die eventuele tegenvallers verdisconteert bij de opstelling van de begroting voor 1983.

Diverse afgevaardigden hebben vragen gesteld over hetgeen in de regeringsverklaring staat over de elektriciteitsstarieven. Het kabinet heeft vrijdag jongstleden ertoe besloten, te bevorderen dat meer extra gas wordt afgezet dan de al voorziene extra inzet van drie miljard kubieke meter per jaar.

De opbrengst ervan zal worden gebruikt voor het verlagen van de elektriciteitsstarieven voor bedrijven. Dit maakt het mogelijk, in antwoord op een vraag van de heer Brinkhorst te zeggen dat de belofte van kracht blijft, per 1 juli aanstaande de aardgas-prijzen voor kleinverbruikers niet verder te verhogen.

Er is ook duidelijkheid gevraagd, in het bijzonder door de heer Meijer, over de netto-nettokoppeling. In de voorstellen van het kabinet voor 1982, die komen uit het akkoord van 8 en 9 april 1982 en zijn uitgewerkt op 11 mei 1982, komt de netto-nettokoppeling niet in discussie. Bij de voorbereiding van voorstellen voor 1983 moet worden gezien hoe de noodzakelijke ombuigingen bij de sociale zekerheid kunnen worden gevonden door middel van specifieke en, als deze niet mogelijk zijn, generieke maatregelen.

De vraag of en hoe de minima hierbij buiten beschouwing kunnen blijven, vergt nadere afweging. In ieder geval gaan wij ervan uit – ik herhaal dit – dat voor de zogenaamde echte minima zoveel mogelijk bescherming van de koopkracht wordt geboden. Definitieve beslissingen over de toekomst van de netto-nettokoppeling kunnen echter pas worden genomen door het na de verkiezingen optredende nieuwe kabinet.

De heer **Meijer** (PvdA): Betekent deze mededeling dat het nu aangetreden kabinet in ieder geval als randvoorwaarde voor beleid, ook voor de nog te nemen maatregelen, hanteert dat de netto-netto-koppeling wordt gehandhaafd?

Minister **Van Agt**: De netto-netto-koppeling wordt in ieder geval gehandhaafd voor het jaar waarin wij nu leven. Hoe het in 1983 zal moeten gaan, is een vraag die nadere afweging behoeft. Wij zullen de echte minima in ieder geval een maximum aan koopkrachtbescherming blijven geven. Voor zover het van ons afhangt, wordt de netto-netto-koppeling ook na 1982 zolang mogelijk in stand gehouden, maar een spijkerharde garantie voor 1983 – een jaar waarin naar ik aanneem dit kabinet niet meer zal bestaan, want de formatie zal toch niet zo lang duren – kan ik niet verstrekken.

De heer **Meijer** (PvdA): Dit kabinet begint echter wel de volgende maand met de voorbereiding van de begroting voor 1983. Ik wil mijn vraag daarop toespitsen. Is het het vaste voornemen van het kabinet bij de voorbereiding van die begroting ervan uit te gaan en als randvoorwaarde voor de invulling van beleid aan te nemen dat de netto-netto-koppeling wordt gehandhaafd?

Minister **Van Agt**: Ik moet daarmee voorzichtig zijn. Wij zullen die ook ons dierbare netto-netto-koppeling zolang mogelijk handhaven. Verder durf ik niet te gaan, omdat ik de problematiek voor het jaar 1983 nog niet helemaal kan overzien.

De heer **Lubbers** (CDA): Er is nogal vaak de term 'status quo' bij een aantal onderdelen gebruikt. Ik meen mij te herinneren dat in het besluit van 8 en 9 april inzake de sociale verzekeringen ook een en ander was opgenomen. Daarin kwam ook een formulering over deze materie voor. Dat was van het toenmalige kabinet van CDA, Partij van de Arbeid en D'66. Mag ik aannemen dat de status quo ook daarop van toepassing is?

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Hetgeen daarover is gezegd bij de paragraaf sociale zekerheid in het akkoord van 8/9 april blijft als onderdeel van de status quo natuurlijk onverkort gelden.

Onder anderen de heren Nijpels, Schutte en Leerling hebben opmerkingen gemaakt over het feit dat per 1 juli 1982 uitsluitend de uitkeringen vanaf het modale niveau zullen worden bevroren. Zij hebben daartegen hun bezwaren kenbaar gemaakt.

Ik wijs erop dat het hier om een maatregel gaat die niet meer is dan een voorloper van de aanvankelijk beoogde invoering van de 'glijdende schaal vanaf het modale niveau per die datum'.

Zonder nadere wetgeving zal de bevroering per 1 januari a.s. niet worden gecontinueerd. Op dat moment zal daarvoor een andere maatregel in de plaats moeten komen ter realisering van de beoogde ombuiging voor 1983.

De heer Schutte heeft een vraag over de lastenverlichting gesteld naar aanleiding van een redevoering die de Minister van Economische Zaken heeft gehouden in Coevorden. Het kabinet beraadt zich nog over de verschillende opties om de aangekondigde lastenverlichting voor de bedrijven in te vullen.

Zo spoedig mogelijk zullen daarover nadere mededelingen worden gedaan. Een fiscaal gunstiger behandeling van het eigen vermogen is daarbij een serieuze mogelijkheid.

Het belang daarvan – de heer Schutte heeft daarop gewezen – onderschrijven wij. Er is op dit punt geen verschil van visie tussen de geachte afgevaardigden en de Minister van Economische Zaken. Collega Terlouw heeft in Coevorden gewezen op de wenselijkheid van verhoging van de vermogensaftrek.

Verschillende afgevaardigden hebben vragen gesteld over het komende overleg met de ambtenaren-centrales. De heer Brinkhorst heeft de nadruk erop gelegd dat dit overleg een serieus karakter behoort te hebben. Het kabinet beaamt dit ten volle. Het onderschrijft ook dat tegenover het inkomensoffer van 1% per 1 juli aanstaande pluspunten dienen te staan in de sfeer van werkgelegenheid en investeringen.

Binnen het totale pakket van arbeidsvoorwaarden zal hierover overleg met de centrales worden gevoerd. Het is duidelijk dat ook de matiging die van de werknemers in de quataire sector wordt gevraagd, bijdraagt aan de oplossing van de algemene financiële en economische problematiek en daarmee dus aan het herstel van de werkgelegenheid.

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb in mijn eerste termijn gevraagd of de matiging die wordt verkregen door een korting op de ambtenarensalarissen en eventueel op de salarissen van trendvolgers, wordt gebruikt voor het herstel van de werkgelegenheid in de marktsector.

Ik heb daaraan toegevoegd dat, indien die gelden gebruikt worden

Van Agt

voor het creëren van werkgelegenheid in de ambtelijke sector, de Partij van de Arbeid dan in feite op dat punt ten onrechte – ik citeer de heer Meijer – uit het kabinet is gezet.

Minister Van Agt: Mijnheer de Voorzitter! Als ik mij die speling met woorden mag veroorloven, dan zegt u ten onrechte dat de Partij van de Arbeid uit het kabinet is gezet. Daar spreken wij nu echter niet over.

Het komt erop aan, dat ik mij te houden heb aan de documenten die de Kamer heeft ontvangen op 13 april, op 12 mei en in aanvulling hierop op 21 mei. Dit zijn de beslissende documenten. Het document van 13 april is de weergave van het akkoord van de vroege ochtend van 9 april. Hierin kan men de 1% loonsomtrend voor de ambtenaren zien verschijnen.

Elders in de staat die toen is opgemaakt, ziet men een paragraafje Werkgelegenheid/investeringen verschijnen. Toen is niet beslist wat het precies voor werkgelegenheid zou zijn en welke investeringen hiervoor in aanmerking zouden moeten worden gebracht. Dit is ook niet op 11 mei, in het meerderheidsbesluit, verbijzonderd. Die verbijzondering is dus een taak die het kabinet nog te vervullen heeft.

Het is een taak van nadere concretisering van hetgeen staat in de brieven van 13 april, juncto die van 12 en 21 mei. Over de vragen, welke werkgelegenheid hiervoor in aanmerking zal komen en welke investeringen hiermee zullen worden bevorderd, is toen niet beslist. Uiteraard zal dit voorwerp van overleg moeten zijn met organisaties van hen, van wie dat ene procent wordt gevraagd.

De heer Lubbers (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb op dit punt een aanvullende vraag aan de Minister. In het eindvoorstel van 11 mei staat met betrekking tot de volkshuisvestingsproblematiek: de beschikbare werkgelegenheidsgelden zullen zoveel mogelijk... etcetera, etcetera. Is hier een verband met de loonsomtrend, of slaat dit op een ander kopje Werkgelegenheid in de besluitenlijst?

Minister Van Agt: Mijnheer de Voorzitter! Wat mij van de besluitvorming – van de hectische uren – van 11 mei bijstaat, is dat hierbij in het bijzonder werd gedacht aan een koppeling tussen gelden voor de bouw en gelden uit het werkgelegenheidsplan.

De heer Meijer (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! In dit verband wil ik nog

graag een antwoord hebben op een vraag die de heer Nijpels heeft gesteld. De Minister-President heeft niet geantwoord op de feitelijke vraag van de heer Nijpels. Ik herhaal zijn vraag. Is in de uitwerking van het meerderheidsbesluit van Goede Vrijdag – dat ons op 21 mei is toegezonden – de 660 mln, op te brengen door extra inleveren door overheids-personeel, nog steeds in zijn volledigheid beschikbaar voor werkgelegenheid en investeringen?

In bijlage 1 van de brief van de Minister-President geeft hij een overzicht van alle voorstellen tot ombuigingen. Hij komt op 8500 mln ombuigen.

Voor werkgelegenheid en investeringen is er opnieuw een fiscale lastenverlichting van 500 mln. Dan resteert 8 mld. In de begeleidende brief zegt de Minister-President dat in 1983 8 mld gehandhaafd wordt aan ombuigingen en bezuinigingen.

Ik trek hieruit de conclusie dat er voor de Minister-President geen twijfel aan is geweest toen hij dit opstelde, dat de opbrengst van de loonsomtrend 660 mln het volgend jaar niet beschikbaar zal zijn voor werkgelegenheid en investeringen, maar geteld moet worden bij het totaal bedrag aan bezuinigingen en ombuigingen.

Minister Van Agt: Mijnheer de Voorzitter! De staat die is opgemaakt op 9 april en die aan de Kamer is gezonden op 13 april maakt inderdaad melding van bedragen van 330 mln en 660 mln achter de passage over de 1% loonsomtrend. In de staat wordt bij meer werkgelegenheid en meer investeringen 300 mln en een PM-post ingevuld.

Aan dat akkoord houd ik mij. Uit de latere besluiten, genomen op 11 mei, vloeit voort dat dankzij iets meer ombuigingen dan in april voorzien, voor die PM-post een bedrag van 200 mln ter beschikking kwam. Op 12 en 21 mei is dat ook gemeld. De totaal-optelling bleef behouden. Dit is vervat in de brieven van 13 april en van 12 en 21 mei.

De heer Meijer (PvdA): U hebt destijds inderdaad tijdens het debat over de ombuigingen toegelicht dat als gevolg van de 500 mln aan extra ombuigingen op de rijksbegroting er 200 mln zou worden bestemd voor werkgelegenheid. Wij konden dat niet uit het besluit opmaken, want het had ook voor de post Onvoorzien kunnen gelden. Het bleek echter uit uw toelichting.

Ik wil mijn vraag toespitsen aan de hand van de tekst van de regeringsverklaring. Er wordt vermeld dat de Minister van Binnenlandse Zaken in overleg zal treden met organisaties van ambtenaren en trendvolgers over het in principe inleveren van salaris voor werkgelegenheidsmaatregelen.

Ik neem aan dat dit betrekking heeft op de gedachte van de loonsomtrend. Anders kan ik mij daar, gezien de besluitvorming, niets bij voorstellen. Verkeert de Minister van Binnenlandse Zaken nu in de positie dat hij voor 1983 met de organisaties onderhandelt over de bestemming van die 660 mln? Kan in nader overleg worden besloten dat dit wordt bestemd voor investeringen, voor werkgelegenheidsmaatregelen, voor de bouw, voor de quartaire sector en wat mij betreft zelfs voor de marktsector? Is de Minister van Binnenlandse Zaken nu wel of niet daartoe in de gelegenheid? Dat is de kern van mijn vraag.

Minister Van Agt: De Minister van Binnenlandse Zaken zal in dezelfde positie verkeren waarin oud-collega Van Thijn zou hebben verkeerd, indien hij geroepen was om het besluit van 9 april uit te voeren.

Oud-collega Van Thijn zou dan te maken hebben gehad met die staat van cijfers die op 13 april aan de Kamer is voorgelegd. Die staat ziet eruit zoals de heer Meijer heeft voorgedragen.

Hieruit volgt dat, zoals de zaken er toen voorstonden en er nu nog altijd voorstaan, bij lange na niet het volle bedrag van 660 mln beschikbaar is onder het hoofd PM. Dit bedrag is inmiddels gesubstantieerd.

De heer Meijer (PvdA): Als ik de begeleidende brief van de Minister-President bij de besluitvorming lees, dan moet het netto-resultaat van de bezuinigingen 8 mld. zijn. Als ik van de 8500 mln 500 mln aftrek voor lastenverlichting, dan kom ik uit op een bedrag van nul gulden dat op basis van dit akkoord voor overleg beschikbaar is. Als dat niet het geval is, wil ik het graag horen, want het is een cruciaal element in de hele besluitvorming en in de politieke verwickelingen waarin wij geraakt zijn. Wij spreken hier over een heel principiële punt.

Mijn conclusie op grond van de toegezonden stukken is, dat van het bedrag van de loonsomtrend in 1983, geen geld meer beschikbaar is als men vasthoudt aan het bedrag van 8 mld aan netto bezuinigingen op grond van dit besluit.

Van Agt

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Meijer en ik zijn al aan deze discussie begonnen toen ik daags nadat het kabinet demissionair was geworden, verslag deed van het verloop van zaken. Ook toen bespraken wij reeds de vraag hoe het voorkomen van een PM-post op deze lijst moet worden opgevat ten opzichte van de totaalstelling van 8,5 mld minus lastenverlichting.

Toen bleek reeds dat de heer Meijer daarover dezelfde opvatting uitdroeg als de ministers van de PvdA in het kabinet. Dat is niet zo verwonderlijk. Hij doet dit nu weer. Deze opvatting was namelijk dat die PM-post nog moest worden ingevuld met een bedrag.

Dit bedrag zou eventueel in mindering moeten worden gebracht op de totaalstelling zodat er per saldo minder zou worden omgebogen op de collectieve sector terwijl de visie van de meerderheid was dat het begin april overeengekomene betekende dat de totalen van de voorziene ombuigingen voor 1982 en 1983 gehandhaafd worden. Anders zou immers het besluit van 9 april hebben moeten luiden: f8,5 miljard – of met de correctie voor lastenverlichting f8 miljard – minus PM. En dat stond er niet. Dit heeft ons voortdurend verdeeld gehouden.

De heer **Meijer** (PvdA): Dat begrijp ik, maar het ging nu over de vraag welke betekenis op dit punt moet worden toegekend aan onderhandelingen waartoe u in de Regeringsverklaring ambtenarenorganisaties uitnodigt.

Mag ik het zo zien dat de f660 miljoen loonsomtrend voor 1983 niet beschikbaar is als zodanig voor het werkgelegenheidsbeleid, gegeven de conclusie van het meerderheidsbesluit dat er in 1983 f8 miljard aan ombuigingen gehandhaafd moet worden en er dus geen ruimte meer is om die f660 miljoen daarvoor nog te bestemmen?

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Het probleem zit naar mijn mening hierin. Naar onze overtuiging – ik bedoel hiermee de overtuiging van wat toen de meerderheid in het kabinet was – is de situatie die de heer Meijer nu weergeeft niet ontstaan op 11 mei. Die situatie was al ontstaan op 9 april. Op 9 april is de PM-post in het akkoord van toen verschenen en is een totaal bedrag verschenen van netto f8 miljard. Daar is dus eigenlijk de moeilijkheid op dit punt begonnen.

Ik houd dus tegen dat op 11 mei in het akkoord van 9 april een wezenlijke

verandering zou zijn gebracht. Men zou hooguit kunnen zeggen, om u en de uwen zoveel mogelijk recht te doen, dat op 11 mei bleek dat er een verschil van interpretatie was over de betekenis van het overeengekomene op 9 april. Op 11 mei is er echter niets veranderd.

De heer **Meijer** (PvdA): Het is intussen duidelijk dat er een verschil van interpretatie was. Op 9 april betekende extra inleveren van f330 miljoen dit jaar in de overheidssector een tegenpost in de werkgelegenheids- en investeringssfeer van f300 miljoen. Daar zie ik een relatie. Die is er niet zomaar neergelegd. De relatie ligt er duidelijk.

Voor 1983 waren er nog onzekerheden rond de invoering en de doorwerking van het investeringsloon. Dat is nog zo. Om een goed overzicht te hebben van het totaal van werkgelegenheidsgelden en investeringen, moest daarover duidelijkheid komen. Zo heb ik dat begrepen.

Bovendien behoeven werkgelegenheidsgelden niet alleen maar te ontstaan uit loonsomtrend en investeringsloon. Daarvoor kunnen ook nog andere bronnen zijn. Men heeft het toen niet willen invullen. Ik kan mij echter op geen enkele manier aan de indruk onttrekken dat er toen niet zo gesproken is, dat het principe dat voor 1982 geldt ten aanzien van de loonsomtrend, automatisch wordt doorgetrokken naar 1983. Ik stel mij namelijk voor dat wanneer de Minister van Binnenlandse Zaken met ambtenarenorganisaties afspraken maakt over herverdeling van werk, dit ook zijn financiële consequenties en vertaling naar 1983 heeft. Over het principe van de loonsomtrend kon geen onduidelijkheid zijn. Ook de heer Lubbers heeft in zijn verklaring de loonsomtrend heel nadrukkelijk verbonden met de inspanning voor de werkgelegenheid. Welnu, het kabinet laat dat los in het meerderheidsbesluit van 11 mei.

Nu de Minister-President vanmorgen weer zo duidelijk heeft gesproken over opnieuw onderhandelen daarover, vind ik dat hij klare wijn moet schenken en zeggen hoeveel geld hij nu uit de loonsomtrend gaat bestemmen ten behoeve van middelen voor werkgelegenheid en met welk concreet bedrag de Minister van Binnenlandse Zaken de ambtenarenorganisaties tegemoet gaat.

Als de Minister-President dit bedrag niet kan noemen, moet ik voorshands concluderen dat de vorige Minister van Binnenlandse Zaken voor zijn

conclusie dat er geen geld in 1983 op grond van de loonsomtrend aanwezig was, nog altijd, ook vandaag de argumentatie bij de hand heeft.

Minister **Van Agt**: Ik zou het misschien, om de zaak tot haar eenvoudigste proportie terug te brengen, aldus kunnen zeggen. Wie op het standpunt staat – zoals althans de meeste leden van het toenmalige kabinet – dat het besluit van 9 april betekende dat er in 1982 ruim 3 mld. uit de collectieve uitgaven wordt bezuinigd en dat er in 1983 ruim 8 mld. uit deze uitgaven moet worden bezuinigd, kan bij de opstelling van het 9 april-akkoord alleen maar zeggen dat de PM-post toen nog 0 bedroeg.

Dankzij het meerderheidsbesluit van 11 mei is de PM-post geen 0 geworden maar 200. Dit kon gebeuren omdat er wat meer werd geveerd van de ombuigingen op de rijksbegroting dan begin april nog werd voorzien. Als men dit doortrekt komt men op het volgende uit. Zolang wordt vastgehouden aan de doelstelling om in 1982 3 mld. en in 1983 8 mld. te besparen op de collectieve uitgaven en zolang vervolgens wordt nagestreefd om de intussen gevonden 200 mln. in de 1983-kolom op te vijzelen naar een hoger bedrag, zal elders nog meer moeten worden omgebogen dan al is gedaan. Het meer ombuigen elders – dat behoeft ik geen van de leden voor te houden – bedreigt weer op zijn wijze de werkgelegenheid die bestaat.

Ik ben nu gekomen aan het einde van mijn beantwoording. Met een parafraze op de wijze waarop de regeringsverklaring vanmorgen in alle soberheid werd afgesloten, wil ik nog zeggen dat wij, zonder tegenstellingen die er zijn te willen toespitsen en in het besef dat wij de nauwste samenwerking met het parlement behoeven om wat dan ook tot stand te kunnen brengen, onze bescheiden bijdrage daartoe zullen leveren, ook al is het maar een minderheidskabinet of slechts een interimkabinet.

Wij zullen trachten weer iets te herstellen van de eendracht in saamhorigheid die wij zozeer in ons land nodig hebben om de moeilijkheden te boven te komen, een herstel waarvoor de heer Lubbers aan het einde van zijn interventie dan ook met recht en reden heeft gepleit.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de spreek-tijd in tweede termijn te bepalen op de helft van die in eerste termijn.

Daartoe wordt besloten.

Voorzitter

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 23.19 uur.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. drie Koninklijk boodschappen, ten geleide van de volgende wetsontwerpen:

Wijziging van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs (herziening regeling examengeld) (17 430);

Verlenging en wijziging van de Tijdelijke Wet Arbeidsvoorwaarden collectieve sector (17 439);

Intrekking van de vrijstelling van motorrijtuigenbelasting wegens invaliditeit (17 445).

Deze Koninklijke boodschappen, met de erbij behorende stukken, zijn al gedrukt;

2. de volgende brieven:

een, van de Minister voor Nederland-Antilliaanse Zaken ten geleide van het Protocol van conclusies n.a.v. besprekingen met een Antilliaanse delegatie van 7 t/m 14 mei 1982 (17 100, IV, nr. 9);

twee, van de Minister van Buitenlandse Zaken, te weten:

een, over maatregelen tegen Zuid-Afrika (17 100, V, nr. 89);

een, over de departementale organisatie wapenbeheersing (17 100, V, nr. 91);

een, van de Staatssecretaris van Justitie over de uitvoering van de motie-Buikema (17 100, XV, nr. 37) (17 100, XV, nr. 52);

een, van de Minister van Binnenlandse Zaken over de viering van de 5de mei (17 100, VII, nr. 50);

een, van de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen over leerlingenaantallen (17 100, VIII, nr. 82)

een, van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening over de groeistad-aanwijzing van Dordrecht (17 100, XI, nr. 59);

een, van de Staatssecretaris van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening over de zgn. Hazekampregeling, een inkomenssuppletie kleine ondernemers, een Drentse nota over verbouw van boerderijen (14 392, nr. 25);

een, van de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat over Eurocontrol (13 419, nr. 26);

een, van de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat over het tarievenbeleid van luchtvaartmaatschappijen (15 805, nr. 11);

een, van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, mevrouw D'Ancona, over de positie van vrouwen bij de omroep (17 100, XV, nr. 51);

een, van de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat over de bestrijding van ether- en kabelpiraten (17 100, XVI, nr. 102).

De Voorzitter stelt voor deze brieven, die al zijn gedrukt, voor kennisgeving aan te nemen;

3. de volgende brieven:

een, van de Staatssecretaris van Justitie ten geleide van statistisch materiaal van de directie Vreemdelingenzaken;

een, van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, mevrouw Stuijveling ten geleide van het advies van de R.B.B. over decentralisatiemogelijkheden op het terrein van natuur- en landschapsbehoud;

een, van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, mevrouw D'Ancona, ten geleide van een jaarrapportage Wet Arbeid Buitenlandse Werknemers;

twee, van de Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk te weten:

een, ten geleide van het rapport van de stuurgroep 'Onderzoek op het terrein van de ouder wordende mens;

een, ten geleide van een samenvatting van het rapport 'Beleving en Monumenten'.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven niet te drukken en voor kennisgeving aan te nemen. Voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies;

4. de volgende brieven:

twee, van de Minister van Buitenlandse Zaken, te weten:

een, ten geleide van een briefwisseling tussen Nederland en de V.S. over een militair televisiestation te Soesterberg (17 441);

een, over de moord op vier journalisten in El Salvador (17 100, V, nr. 92).

Deze brieven zijn al gedrukt;

5. de volgende brieven:

een, van de secretaris-generaal van het Europees Parlement ten geleide van een resolutie;

een, van de voorzitter van het Huis van Afgevaardigden van de Republiek Cyprus ten geleide van een resolutie;

een, van de internationaal secretaris van de NAVO ten geleide van een resolutie.

Deze stukken liggen op de griffie ter inzage.

6. de volgende brieven e.a.:

een, van E. T. de Boer over de vrijlating van de priester Gheorghe Calciu;

een, van het gemeentebestuur van Warffum over bezuinigingen in de gezinsverzorging;

een, van het provinciaal bestuur van Friesland over de plannen van de Minister van C.R.M. t.a.v. het orkestbestel;

een, van de G.S.D. Leeuwarden over inkomensverdeling middels invoering van een verzorgersloon;

een, van de K.v.K. voor Noord-Limburg ten geleide van het jaarverslag 1981;

een, van de crisisgroep weduwnaars ten geleide van hun jaarverslag;

een, van CEDE ANTIYAS ten geleide van een verslag over de afgelopen vijf jaar;

een, van de sectie buitengewoon onderwijs van ABOP over de interim-wet speciaal onderwijs;

een, van de stichting adviesbureau voor gehandicapten over de afschaffing van de vrijstelling op motorrijtuigenbelasting;

een, van de Nederlandse Cacao en Cacao-producten Vereniging ten geleide van het jaarverslag 1981;

een, van de Dienstenbond FNV over wetsontwerp Verlenging en Wijziging van de tijdelijke wet Arbeidsvoorwaarden collectieve sector.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage. Voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies.

Noot 1 (zie blz. 3437)

De Commissie voor het onderzoek van de geloofsbrieven met bijbehorende stukken heeft de eer het volgende te rapporteren.

In handen van de commissie zijn gesteld, behalve de geloofsbrieven van mevrouw F. J. Laning-Boersema te Den Helder en mevrouw C. M. I. Moolhuysen-Fase te Made de volgende missives van de voorzitter van het Centraal Stembureau voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal:

twee, d.d. 5 juni 1982 ten geleide van afschriften van zijn besluiten van die datum, waarbij in de vacatures ontstaan door het ontslag van de heren L. de Graaf en E. Nypels worden benoemd verklaard tot lid van de Tweede der Staten-Generaal, mevrouw F. J. Laning-Boersema en mevrouw C. M. I. Moolhuysen-Fase;

twee, d.d. 8 juni 1982 houdende mededeling dat mevrouw F. J. Lansing-Boersema en mevrouw C. M. I. Moolhuysen-Fase hem hebben bericht, dat zij hun benoeming aannemen.

Volgens de in handen van de commissie gestelde besluiten van de voorzitter van het Centraal Stembureau van 5 juni 1982 zijn mevrouw F. J. Lansing-Boersema en mevrouw C. M. I. Moolhuysen-Fase benoemd verklaard tot lid van de Kamer met inachtneming van de volgorde,

vastgestelde overeenkomstig artikel N 19 van de Kieswet. Deze rangschikking is opgenomen in het besluit van het Centraal Stembureau, voorkomende in het bijvoegsel van de Nederlandse Staatscourant van 10 juni 1981.

Hieruit is gebleken, dat mevrouw F. J. Lansing-Boersema en mevrouw C. M. I. Moolhuysen-Fase terecht benoemd zijn verklaard.

Uit de bij de geloofsbrieven ingezonden uittreksels uit het geboorte/persoonsregister blijkt, dat mevrouw F. J. Lansing-Boersema en mevrouw C. M. I. Moolhuysen-Fase de vereiste leeftijd hebben bereikt.

Uit de bij de geloofsbrieven gevoegde stukken blijkt voort, dat zij geen betrekkingen bekleden, welke onverenigbaar zijn met het lidmaatschap der Kamer, terwijl aan de commissie ten aanzien van hen niet van enige omstandigheid is gebleken, welke hun Nederlanderchap is twijfel zou moeten doen trekken, noch van enige andere omstandigheid, ten gevolge waarvan zij op grond van artikel 94 van de Grondwet van de kiesbaarheid ontzet zouden zijn.

De Commissie heeft derhalve de eer voor te stellen als lid der Kamer toe te laten mevrouw F. J. Lansing-Boersema C. M. I. Moolhuysen-Fase, nadat zij de voorgeschreven eden (verklaring en beloften) zullen hebben afgelegd.

3

Hebben de Ministers kennis genomen van de gegevens van de Werkge-meenschap Kindercentra Nederland, op basis waarvan de Werkgemeenschap concludeert dat stopzetting van de experimenten in tal van één-oudergezinnen gedwongen terugtrekken uit het arbeidsproces zal betekenen en bovendien het nog kwetsbaarder worden van ouders uit minderheids-groeperingen en het verlies van arbeidsplaatsen binnen de kinderopvang tot gevolg zal hebben?

4

Zo ja, delen de Ministers de mening, dat deze gevolgen onaanvaardbaar zijn, mede in het licht van de door de Kamer aanvaarde motie-Van Es-Ter Veld¹, die pleitte voor uitbreiding van de kinderopvangvoorzieningen als essentiële voorwaarde voor de herverdeling van werk binnens- en buitenshuis?

5

Zijn de Ministers bereid, vooruitlopend op de uitvoering van deze motie, de gemeenten die de exploitatie van de experimentele kinderopvangvoorzieningen zouden willen voortzetten, daartoe in de gelegenheid te stellen?

6

Zullen de plannen met betrekking tot het scheppen van arbeidsplaatsen in de kinderopvang, die waren opgenomen in het Werkgelegenheidsplan van het vorige kabinet, door de Regering worden uitgevoerd?

7

Zijn de Ministers in elk geval bereid, het voortbestaan van de experimenten tenminste voor een half jaar te waarborgen, opdat deze Kamer in de gelegenheid is met de bewindslieden overleg te plegen over de gang van zaken rond de experimenten.

¹ Kamerstuk 17 100, Hfdst. XV, nr. 35.

Noot 2 (zie blz. 3533)

Stichtingsnorm

Aan een AB-school in Almelo zijn totaal 182 leerlingen verbonden. De verdeling is relatief als volgt:

Hervormd	$80/182 \times 100 =$	43,96%
Geen	$43/182 \times 100 =$	23,63%
RK	$44/182 \times 100 =$	24,18%
Geref.	$10/182 \times 100 =$	5,49%
Anderen	$5/182 \times 100 =$	2,75%
		100,00%

Noot 3 (zie blz. 3547)

De vragen van de leden Van Es en Van Nieuwenhoven luiden:

1

Is het waar, dat een aantal van de 25 experimenten ten behoeve van kinderopvang na de experimentele periode niet meer gefinancierd zal

worden, zodat sommige zelfs tussen augustus en december 1982 dreigen af te lopen?

2

Zo ja, door welke gemeenten dreigt de exploitatiefinanciering van bedoelde experimenten te worden stopgezet en wat is daarvoor de reden?